

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ &
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

Θέμα Διπλωματικής Εργασίας:

**«Η ποινική διάσταση της προστασίας
του ελεύθερου ανταγωνισμού στην
Ελλάδα και στην Ε.Ε.»**

Στοιχεία φοιτητή:

Μερκούρη Δήμητρα του Ιωάννη

Επιβλέπων:

Ν. Φαραντούρης, Αν. Καθηγητής

Στην πολυαγαπημένη μου κ. Ντίνα,
για την ανεκτίμητη βοήθειά της και την αμέριστη
συμπράτασή της καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου

Στον επιβλέποντά μου,
για την ανεξάντλητη υπομονή, με την οποία πλαισίωσε αυτή μου την
προσπάθεια

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια απόπειρα προσέγγισης της προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού δια της πρόβλεψης και επιβολής ποινικών κυρώσεων. Προς το σκοπό αυτό εξετάζεται το υιοθετούμενο από την ευρωπαϊκή έννομη τάξη σύστημα προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού και η δυνατότητα εισαγωγής σε επίπεδο ευρωπαϊκής έννομης τάξης ποινικών κυρώσεων, αλλά και η ποινική προστασία, την οποία έχει επιφυλάξει για τον ελεύθερο ανταγωνισμό η ελληνική έννομη τάξη.

Στο *1^ο Κεφάλαιο* επιχειρείται μια συνοπτική παρουσίαση του ισχύοντος ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας των παραβιάσεων του ανταγωνισμού στο πλαίσιο της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Δικτύου Ανταγωνισμού, προκειμένου εν συνεχεία να διερευνηθεί το κατά πόσον είναι νομικά δυνατή η εισαγωγή ποινικών κυρώσεων σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών.

Από το ευρωπαϊκό επίπεδο και πριν γίνει εκτεταμένη ανάλυση των ελληνικών συναφών ρυθμίσεων, στο *2^ο Κεφάλαιο* πραγματοποιείται μια σύντομη και ενδεικτική παρουσίαση των συναφών ρυθμίσεων των εθνικών αλλοδαπών εννόμων τάξεων.

Το *3^ο Κεφάλαιο* είναι αφιερωμένο στην ελληνική νομοθεσία για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού με έμφαση στις ποινικές διατάξεις του Ν. 3959/2011, ο οποίος είναι και ο πλέον πρόσφατος αναφορικά με τα εξεταζόμενα στην παρούσα εργασία ζητήματα.

Στο *4^ο Κεφάλαιο* αναλύονται οι δυνατότητες επεικέστερης μεταχείρισης του δράστη των παραβιάσεων του ελεύθερου ανταγωνισμού στην Ελλάδα σε επίπεδο ποινής.

Τέλος, στο *5^ο Κεφάλαιο* καταγράφονται συμπεράσματα και τελικές παρατηρήσεις.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ιδιαιτέρως ευχαριστώ τον επιβλέποντά μου κ. Νικόλαο Φαραντούρη, Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Πειραιώς, ο οποίος μου εμπιστεύτηκε αυτό το τόσο ενδιαφέρον θέμα και μου παρείχε τις γόνιμες υποδείξεις και διορθώσεις του εμπνέοντάς μου έτσι τις βασικές κατευθύνσεις για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας. Τον ευχαριστώ από καρδιάς για την ανεξάντλητη υπομονή, με την οποία πλαισίωσε αυτή μου την προσπάθεια.

Παράλληλα, θα ήθελα να απευθύνω ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στη Δέσποινα Αλιφιεράκη, Δικηγόρο στο Πρωτοδικείο Αθηνών, συμφοιτήτρια και συνάδελφό μου, για τη συμβολή της, τις γόνιμες ιδέες της και την ηθική στήριξη που μου παρείχε κατά τη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Πειραιάς, Σεπτέμβριος 2013

Δήμητρα Ι. Μερκούρη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ratio της προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού	6
II. Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ	6
1. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταγωνισμού (αποκεντρωμένο σύστημα)	6
2. Οι προβλεπόμενες κυρώσεις για τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού	8
2.1 Κυρώσεις επιβαλλόμενες από την Επιτροπή: Επιβολή προστίμων	9
2.2 Κυρώσεις επιβαλλόμενες από τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού	11
3. Περί της δυνατότητας ποινικοποίησης των παραβιάσεων του ανταγωνισμού σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών	13
3.1 Υπό το κράτος της ΣυνθΕΚ	14
3.2 Υπό το κράτος της ισχύουσας ΣυνθΛΕΕ	16
II. Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΔΙΕΘΝΩΣ	19
III. Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ	24
A. Εισαγωγικά	24
1. Από το ν. 703/1977 στο ν. 3959/2011	24
2. Οι ποινικές διατάξεις του Ν. 3959/2011: Γενικές παρατηρήσεις	28
B. Οι αξιόποινες προσβολές του ελεύθερου ανταγωνισμού κατά το Ν. 3959/2011: Τα τυποποιούμενα εγκλήματα	31
1. Απαγορευμένες συμπράξεις και αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων	33
2. Καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης	41
3. Αξιόποινες παραβάσεις κατά τη συγκέντρωση των επιχειρήσεων	44
Γ. Οι παρεχόμενες από το Ν. 3959/2011 δυνατότητες επιεικέστερης μεταχείρισης	53
1. Ποινές: Πρόγραμμα Επιείκειας	53
2. Αναγγελία της πράξης	56
Δ. Ζητήματα Παραγραφής	58
IV. ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	65
I. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ	65
II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	66
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	68
I. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	68
II. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ	68
III. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΔΕΚ	68
IV. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΕΚ	69

<i>V. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ</i>	70
<i>VI. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΛΔΔΑ</i>	70
<i>VII. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ</i>	71
ΠΙΝΑΚΕΣ	72

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ratio της προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού

Η οικονομία της αγοράς στηρίζεται μεταξύ άλλων και στον ελεύθερο ανταγωνισμό, ο οποίος εγγυάται την οικονομική αποδοτικότητα και κατ' επέκταση την κοινωνική ευημερία, ενώ, παράλληλα, σε επίπεδο ευρωπαϊκού δικαίου και υπό το κράτος της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΣυνθΕΚ) η διασφάλιση του ανταγωνισμού ήταν, πέραν των προαναφερόμενων λόγων, αναγκαία και για την επίτευξη του στόχου της εγκαθίδρυσης της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Στο πλαίσιο αυτό και για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού προβλέπονται δύο αφηρημένες αρχές, ήτοι α) η απαγόρευση συμφωνιών ή άλλου είδους συμπράξεων (καρτέλ) μεταξύ των επιχειρήσεων που έχουν ως αντικείμενο ή αποτέλεσμα την παρεμπόδιση του ελεύθερου ανταγωνισμού (άρθρο 101 ΣυνθΛΕΕ – πρώην 81 ΣυνθΕΚ και 1 ν. 3959/2011) και β) η απαγόρευση της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης, που περιλαμβάνει είτε καταχρηστικές πρακτικές ευθέως σε βάρος των καταναλωτών είτε πρακτικές αποκλεισμού ανταγωνιστών (άρθρο 102 ΣυνθΛΕΕ – πρώην 82 ΣυνθΕΚ και 2 ν. 3959/2011). Οι δύο ως άνω αφηρημένες αρχές, όπως θα εκτεθεί αναλυτικώς παρακάτω (στο οικείο κεφάλαιο), συνιστούν πρωτεύοντες απαγορευτικούς κανόνες, η παραβίαση των οποίων επισύρει την επιβολή κυρώσεων.

II. Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

1. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταγωνισμού (αποκεντρωμένο σύστημα)

Η προστασία του ανταγωνισμού στην Ε.Ε. ρυθμίσθηκε αρχικά με τον Κανονισμό 17/1962¹. Ο Κανονισμός αυτός αντικαταστάθηκε από το Κανονισμό 1/2003², ο οποίος αναδιοργάνωσε το ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας του ανταγωνισμού χάριν της αποτελεσματικής εφαρμογής του ευρωπαϊκού δικαίου³. Ειδικότερα:

Κατ' αρχάς, εισήχθη το σύστημα της εκ του νόμου εξαιρέσεως και καταργήθηκε η προηγούμενη κοινοποίηση των συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων στην Επιτροπή. Εφεξής οι συμφωνίες αυτές είναι

¹ Κανονισμός 17 της 6.2.1962, ΕΕ 13 της 21.2.1962, σελ. 204.

² Κανονισμός 1/2003 του Συμβουλίου της 16.12.2001 για την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (πλέον 101 και 102 ΣυνθΛΕΕ), ΕΕ L 1 της 4.1.2003.

³ Κεντρικός στόχος του νέου αυτού συστήματος υπήρξε η μείωση του φόρτου εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την παράλληλη, όμως, διατήρηση του καθοδηγητικού της ρόλου στην εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού και της αρμοδιότητας της σε υπόθεσης μείζονος μόνο σημασίας.

έγκυρες ή όχι ανάλογα με το αν είναι σύμφωνες με το άρθρο 81 ΣυνθΕΚ (πλέον 101 ΣυνθΛΕΕ), χωρίς να χρειάζεται προηγούμενη εγκριτική απόφαση από την Επιτροπή.

Περαιτέρω, το άρθρο 81 εξομοιώθηκε με το ά. 82 ΣυνθΕΚ και κατέστη πλέον αμέσου εφαρμογής, το οποίο σημαίνει ότι εφαρμόζεται⁴ πλέον αμέσως τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και από τα εθνικά δικαστήρια και τις αρχές ανταγωνισμού. Παράλληλα, δημιουργήθηκε ένα δίκτυο μεταξύ των 27 αρχών ανταγωνισμού⁵ των κρατών – μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταγωνισμού), το οποίο είναι υποχρεωμένη να συντονίζει η Επιτροπή⁶.

Αναφορικά δε με τον τρόπο λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Δικτύου Ανταγωνισμού, οι 27 αυτές αρχές ανταγωνισμού επιλαμβάνονται των τελούμενων στο έδαφός τους παραβιάσεων, ως προς τις οποίες εφαρμόζουν την εθνική τους νομοθεσία⁷, η οποία βέβαια δυνάμει της αρχής της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου δεν μπορεί να αποκλίνει της συναφούς ευρωπαϊκής αναφορικά με το ζήτημα της διάγνωσης της παραβίασης⁸. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι σύμφωνα με το ά. 5 περ. δ' του Κανονισμού 1/2003 οι επιβαλλόμενες κυρώσεις για διαπιστωθείσες παραβιάσεις είναι οι προβλεπόμενες (για την συγκεκριμένη παράβαση) από το εθνικό δίκαιο.

Παράλληλα, η Επιτροπή⁹ σχετικά με τη κατανομή των υποθέσεων μεταξύ των μελών του Δικτύου έχει υιοθετήσει ορισμένα κριτήρια, τα οποία αντιμετωπίζονται ως δείκτες καταλληλότητας και αρμοδιότητας μιας εθνικής αρχής ανταγωνισμού που εμφανίζει τον στενότερο σύνδεσμο με την εκάστοτε υπόθεση. Συγκεκριμένα, τα κριτήρια αυτά είναι: α. το κατά πόσο τα αποτελέσματα μιας πρακτικής εμφανίζονται στο έδαφος μιας αρχής, β. η δυνατότητα της αρχής να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την παράνομη πρακτική και γ. η δυνατότητα της αρχής αυτής να συλλέξει το κατάλληλο αποδεικτικό υλικό. Ωστόσο, ο ρόλος της Επιτροπής παραμένει επιτελικός και η τελευταία διατηρεί την αρμοδιότητά της σε υποθέσεις μείζονος ενδιαφέροντος που αποτελούν αφορμή για να αναπτύξει τη πολιτική της¹⁰. Ταυτόχρονα, η Επιτροπή έχει τη δυνατότητα να αφαιρεί μια υπόθεση

⁴ Τόσο η παράγραφος 1 όσο και η παράγραφος 3 αυτού.

⁵ Πλέον, δηλαδή, εκτός από τα εθνικά δικαστήρια το έργο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επικουρείται από τις επιμέρους εθνικές αρχές.

⁶ Βλ. *Λιάσκο*, Το Νέο Σύστημα Εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού, 2008, σελ. 15.

⁷ Εν. την σχετική με την προστασία του ανταγωνισμού.

⁸ Όπερ σημαίνει ότι το εθνικό δίκαιο ανταγωνισμού δεν μπορεί να απαγορεύει μια συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων που το ευρωπαϊκό επιτρέπει, βλ. άρθρο 3 Κανονισμού 1/2003.

⁹ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη συνεργασία εντός του Δικτύου των επιτροπών ανταγωνισμού, ΕΕ C 2004 101/03, παρ. 8

¹⁰ Σύμφωνα με το ά.11 παρ. 6 του Κανονισμού 1/2003 η κίνηση της διαδικασίας από την Επιτροπή με σκοπό την έκδοση απόφασης συνεπάγεται την απώλεια από τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού των κρατών – μελών της αρμοδιότητάς τους να εφαρμόζουν τα άρθρα 81 και 82 ΣυνθΕΚ (101 και 102 ΣυνθΛΕΕ).

από μια εθνική αρχή ανταγωνισμού είτε κατά το αρχικό στάδιο αναζήτησης της καταλληλότερης αρχής, είτε –σε εξαιρετικές περιπτώσεις- και μεταγενέστερα¹¹, όταν δηλαδή έχει ξεκινήσει η διερεύνηση της υπόθεσης από την αρχικώς επιληφθείσα αρχή ανταγωνισμού¹².

Ο εντοπισμός της καταλληλότερης κατά τα ως άνω κριτήρια να επιληφθεί μιας υπόθεσης εθνικής αρχής ανταγωνισμού επιτυγχάνεται μέσω της καθιερούμενης στο ά. 11 παρ. 2 του Κανονισμού 1/2003 υποχρέωσης πληροφόρησης και συνεργασίας μεταξύ των μελών του Δικτύου. Ειδικότερα, στο ά. 11 παρ. 2 του Κανονισμού 1/2003 καθιερώνεται η υποχρέωση της Επιτροπής να διαβιβάζει στις αρχές ανταγωνισμού τα σπουδαιότερα που έχει συλλέξει και παράλληλα οι αρχές ανταγωνισμού υποχρεούνται να ενημερώνουν, πριν ή αμέσως μετά την έναρξη του πρώτου τυπικού μέτρου έρευνας, την Επιτροπή σχετικά με τις υποθέσεις με τις οποίες ασχολούνται και οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο του ευρωπαϊκού δικαίου (ά. 11 παρ. 3 του Κανονισμού 1/2003). Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να διαβιβάζονται και στις υπόλοιπες αρχές ανταγωνισμού¹³. Οργανώνεται, λοιπόν, ένα σύστημα διαβίβασης πληροφοριών τόσο σε κάθετο επίπεδο από την Επιτροπή προς ένα μέλος του Δικτύου και αντίστροφα όσο και σε οριζόντιο επίπεδο μεταξύ των μελών του Δικτύου.

Τέλος, ο νέος κανονισμός στο πλαίσιο της αποτελεσματικής αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών πρακτικών ενισχύει σημαντικά τις εξουσίες ελέγχου της Επιτροπής, δίνοντας πλέον τη δυνατότητα στην Επιτροπή να διεξάγει έρευνες και σε άλλους χώρους εκτός από τις εγκαταστάσεις των επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων των κατοικιών των διευθυντικών στελεχών και των υπαλλήλων της επιχείρησης. Παράλληλα, στο ά. 22 του Κανονισμού 1/2003 προβλέπεται η συνδρομή μιας αρχής στις έρευνες που διεξάγει η άλλη. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι διατάξεις του Κανονισμού 1/2003 δημιουργούν ένα σύστημα συνεργασίας των αρχών ανταγωνισμού, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ορθόδοξο και αποτελεσματικό.

2. Οι προβλεπόμενες κυρώσεις για τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού

Στην περίπτωση των παραβιάσεων του ανταγωνισμού προβλέπονται και επιβάλλονται κυρώσεις τόσο σε εθνικό επίπεδο (κρατών-μελών) όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αξίζει μάλιστα να

---

¹¹ Η εκ υστέρων παρέμβαση της Επιτροπής, λοιπόν, δικαιολογείται είτε από λόγους διατήρησης της ομοιογένειας των αποφάσεων εντός του Δικτύου, όταν δηλαδή τα μέλη του Δικτύου πρόκειται να λάβουν αντιφατικές αποφάσεις ή αποφάσεις που αντίκεινται στο ευρωπαϊκό δίκαιο είτε όταν πρόκειται για υποθέσεις που αποτελούν αφορμή για την Επιτροπή να αναπτύξει την πολιτική της είτε τέλος όταν η αρμόδια αρχή ανταγωνισμού αργεί υπερβολικά να καταλήξει σε απόφαση.

¹² Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη συνεργασία εντός του Δικτύου των αρχών ανταγωνισμού, ό. α., παρ. 54.

¹³ Με το υλικό που διαβιβάζεται επιτυγχάνεται η ολοκληρωμένη πρόληψη και καταστολή παραβιάσεων από πρακτικές στις οποίες συμμετέχουν επιχειρήσεις που εδρεύουν σε διάφορα κράτη – μέλη, Βλ. *Λιάσκο*, Το Νέο Σύστημα Εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού, 2008, σελ. 129.

επισημανθεί στο σημείο αυτό μια ιδιομορφία της ευρωπαϊκής νομοθεσίας ανταγωνισμού, η οποία έγκειται στο γεγονός ότι οι προβλεπόμενες από την ευρωπαϊκή νομοθεσία κυρώσεις είναι επιεικέστερες από τις αντίστοιχες προβλεπόμενες στην εθνική νομοθεσία των επιμέρους κρατών-μελών, οι οποίες συνήθως πλήττουν εκτός από τις επιχειρήσεις και τα φυσικά πρόσωπα. Ειδικότερα, οι κυρώσεις που προβλέπονται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία και επιβάλλονται από την Επιτροπή για τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού είναι οι εξής:

2.1 Κυρώσεις επιβαλλόμενες από την Επιτροπή: Επιβολή προστίμων

Σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 2 περ. α' του Κανονισμού, όταν η Επιτροπή επιλαμβάνεται μιας υπόθεσης παραβίασης των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ (101 και 102 ΣυνθΛΕΕ), δύναται να επιβάλλει πρόστιμα στις επιχειρήσεις και μόνο. Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 2 (α) του Κανονισμού τα πρόστιμα επιβάλλονται στις επιχειρήσεις που παραβιάζουν τα άρθρα 81 και 82 ΣυνθΕΚ είτε εκ προθέσεως είτε εξ αμελείας. Αρκεί, δηλαδή, το πραγματικό γεγονός της παραβίασης χωρίς να εξετάζεται η μορφή της υπαιτιότητας, η οποία σε κάθε περίπτωση δεν έχει την έννοια που της αποδίδεται στο ποινικό δίκαιο¹⁴.

Τόσο η Συνθήκη όσο και ο Κανονισμός 1/2003 δεν περιέχουν ορισμό της έννοιας της επιχείρησης. Σύμφωνα, ωστόσο, με τη νομολογία του ΔΕΚ «στο δίκαιο του ανταγωνισμού ο όρος επιχείρηση πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια οικονομική ενότητα ακόμα και αν αυτή η οικονομική ενότητα αποτελείται από περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα»¹⁵. Στην πράξη, βέβαια, οι κυρωτικές αποφάσεις της Επιτροπής δεν απευθύνονται στο οικονομικό σύνολο – επιχείρηση, αλλά σε οντότητες που διαθέτουν νομική προσωπικότητα, στις οποίες και αποδίδονται οι παραβιάσεις που διαπράττονται από τις επιχειρήσεις. Σε σχέση δε τον καθορισμό του προσώπου ή των προσώπων στα οποία αποδίδεται η διάπραξη μιας παραβίασης το ΔΕΚ έχει διαμορφώσει τον εξής κανόνα: Οσάκις διαπιστώνεται η διάπραξη μιας παραβίασης πρέπει να εντοπιστεί το φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο δέσμευε την επιχείρηση κατά το χρόνο διάπραξης της παραβίασης προκειμένου να λογοδοτήσει για αυτή¹⁶. Συνεπώς, αν η επιχείρηση που διέπραξε την παραβίαση αποτελείται απλώς από ένα ή περισσότερα

---

¹⁴ Βλ. *Wils*, Is criminalization of EU competition law the answer? σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 67.

¹⁵ ΔΕΚ απόφαση της 12.7.1984, C-170/83, Hydrotherm, Συλλ. Νομ. 1984, σελ. 2999, σκέψη 11, ΔΕΚ απόφαση της 23.4.1991, C-41/90, Hoefner, Συλλ. Νομ. 1991, σελ. I-1979, σκέψη 21, ΔΕΚ απόφαση της 21.9.1999, C-67/96, Albany International BV, Συλλ. Νομ. 1999, σελ. I-5751, σκέψη 77, ΔΕΚ απόφαση της 28.6.2005, C-189/02, Isoplus, Συλλ. Νομ. 2005, I-5425, σκέψη 112.

¹⁶ ΠΕΚ απόφαση της 17.12.1991, T-6/89 Enichem Anic, Συλλ. Νομ. 1991, II-1695, παρ. 236 και ΔΕΚ απόφαση της 16.11.2000, C-279/98, Cascades, Συλλ. Νομ. 2000, I-9709, σκέψη 78.

φυσικά πρόσωπα και όχι κάποιο νομικό πρόσωπο, η Επιτροπή θα απευθύνει την κυρωτική της απόφαση και θα επιβάλλει την κύρωση στα φυσικά ως άνω πρόσωπα¹⁷.

Περαιτέρω, το άρθρο 23 παρ. 5 του Κανονισμού ρητά αναφέρει ότι οι αποφάσεις της Επιτροπής, με τις οποίες επιβάλλονται πρόστιμα δεν είναι ποινικής φύσης. Η διευκρίνιση αυτή μπορεί να ερμηνευτεί και ως εκφράζουσα την απουσία ηθικής καταδίκης των παραβιάσεων των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ. Τα τελευταία, ωστόσο, χρόνια, παρά την ανωτέρω επισήμανση, παρατηρείται αλλαγή της στάσης της Επιτροπής¹⁸ και μια τάση προς καταδίκη των αντι-ανταγωνιστικών πρακτικών. Χαρακτηριστική της αλλαγής θεώρησης της Επιτροπής είναι η θέση που διαπίστωσε σε ένα λόγο του τα 2000 ο Mario Monti – μετέπειτα μέλος της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού της Επιτροπής – ότι «τα καρτέλ αποτελούν καρκίνους της ανοιχτής οικονομίας και αντιστρατεύονται πρωτεύοντες στόχους της Συνθήκης»¹⁹.

---

¹⁷ Χρήζει βέβαια επισήμανσης ότι το τελευταίο καθ' όλα τα χρόνια, κατά τα οποία η Επιτροπή επιλαμβάνεται υποθέσεων παραβίασης του ανταγωνισμού, δεν έχει συμβεί. Μέχρι στιγμής οι επιβαλλόμενες από την Επιτροπή απευθύνονται είτε σε εταιρίες είτε σε άλλου είδους νομικά πρόσωπα. Πράγματι, οι επιχειρήσεις που βρέθηκαν να διαπράττουν παραβίαση του 81 ή 82 ΣυνθΕΚ είτε αποτελούσαν μια απλή εταιρία ή άλλου είδους νομικό πρόσωπο, το οποίο και ήταν και ο παραλήπτης της κυρωτικής απόφασης είτε απαρτίζονταν από περισσότερες εταιρίες οπότε και επιβάλλονταν πρόστιμα σε μια ή σε περισσότερες εταιρίες που συνιστούσαν την επιχείρηση. Για παράδειγμα στην υπόθεση Pre – Insulated Pipes, παρότι η Επιτροπή επέβαλλε πρόστιμα σε όλες τις επιχειρήσεις που αποτελούνταν από νομικά πρόσωπα, κατέβαλλε προσπάθειες – για άγνωστους λόγους- για να απαλλάξει την επιχείρηση που αποτελείτο από ένα φυσικό πρόσωπο, τον Dr W. Henss Βλ. απόφαση της Επιτροπής της 21.10.1998, Pre – Insulated Pipe Cartel, EE L 24 της 30.1.1999, σελ. 1, παρ. 157-160 και απόφαση ΠΕΚ της 20.3.2002, T-9/99, HFB and Others, Συλλ. Νομ. 2002, II-1530, σκέψη 105 στην οποία το ΠΕΚ έκρινε ότι η Επιτροπή «εσκεμμένα» δε θεμελίωσε ευθύνη του Dr. Henss.

¹⁸ Η μέχρι τώρα ανεκτικότερη προσέγγιση της Ευρώπης αποκαλύπτεται και από το γεγονός ότι το ύψος του επιβαλλόμενου προστίμου εξαρτάται από τα αποτελέσματα της πρακτικής στην αγορά, ενώ ιδιαίτερες σοβαρές παραβιάσεις κρίνονται αυτές που εμποδίζουν τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Σε αντίθεση με το αμερικάνικο δίκαιο η σοβαρότητα της παραβίασης δεν εντοπίζεται στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων π.χ. οργανωμένη δράση, κρυφές συνεννοήσεις, αντι-ανταγωνιστική διάθεση, αλλά στις συνέπειες της πρακτικής στην αγορά. Βλ. ωστόσο ΠΕΚ απόφαση της 13.12.2001, T-45/98 και T-47/98 Thyssen Stainless and Acciai Speciali Terni, Συλλ. Νομ. 2001, II-3823, σκέψη 199 και ΠΕΚ απόφαση 21.10.2003, T-386/00, Michelin, EE C 304 της 13.12.2003, σελ. 24, σκέψη 259 όπου το ΠΕΚ έκρινε ότι τα στοιχεία που σχετίζονται με τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων μπορεί να είναι πιο σημαντικά από αυτά που σχετίζονται με τα αποτελέσματα μιας πρακτικής, ιδίως στις σοβαρές παραβιάσεις του ανταγωνισμού, όπως ο καθορισμός τιμών.

¹⁹ “Fighting Cartels why and how? Why should we be concerned with cartels and collusive behavior? Speech at the Third Nordic Competition Policy Conference (Stockholm 11-12 September 2000). Αξίζει δε να επισημανθεί ότι τα τελευταία χρόνια η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού αναφερόμενη στις περιοριστικές του ανταγωνισμού πρακτικές τείνει να χρησιμοποιεί τον όρο “antitrust” αντί του όρου “competition law”, ο δε πρώτος όρος είναι δηλωτικός του απαγορευτικού και αρνητικού χαρακτήρα του αμερικάνικου δικαίου εν αντιθέσει με την ιστορικά πιο ανεκτική προσέγγιση της Ευρώπης.

2.2 Κυρώσεις επιβαλλόμενες από τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού

Σύμφωνα με το ά. 5 περ. δ' του Κανονισμού 1/2003 στις περιπτώσεις που μία εθνική αρχή ανταγωνισμού κριθεί καταλληλότερη να εξετάσει μια υπόθεση παραβίασης ανταγωνισμού, αυτή δύναται να εκδώσει μία απόφαση περί επιβολής προστίμου, χρηματικής ποινής ή κάθε άλλης κύρωσης προβλεπόμενης από την εθνική της νομοθεσία. Από την ίδια, λοιπόν, τη γραμματική διατύπωση της ως άνω διάταξης προκύπτει ότι τα κράτη – μέλη είναι ελεύθερα στο εθνικό τους δίκαιο να απειλούν τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού με διοικητικής, αστικής φύσης ή ακόμα και ποινικής φύσης πρόστιμα στις επιχειρήσεις ή πρόστιμα σε φυσικά πρόσωπα διοικητικής, όπως επίσης και αστικής ή ποινικής φύσης ή ποινές στερητικές της ελευθερίας ή οποιαδήποτε άλλη ποινή.

2.2.1 Περί της δυνατότητας επιβολής ποινικών κυρώσεων

Το ότι η φράση του άρθρου 5 περ. δ' του Κανονισμού «οποιαδήποτε άλλη κύρωση» περιλαμβάνει και κυρώσεις σε φυσικά πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων των στερητικών της ελευθερίας ποινών, επιβεβαιώνεται πλήρως από το άρθρο 12 παρ. 3 του Κανονισμού. Σύμφωνα με την παρ. 1 του τελευταίου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι αρχές ανταγωνισμού των κρατών – μελών μπορούν να ανταλλάσσουν οποιαδήποτε πληροφορία. Παράλληλα, όμως, στην παρ. 3 ορίζεται ότι οι πληροφορίες που ανταλλάσσονται εντός του Δικτύου μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επιβολή κυρώσεων σε φυσικά πρόσωπα εφόσον i) προβλέπονται ισοδύναμες κυρώσεις από τα δίκαια τόσο του αποστέλλοντος κράτους όσο και του παραλαμβάνοντος τις πληροφορίες ii) σε περίπτωση δε που δεν προβλέπονται ισοδύναμες κυρώσεις, μόνο αν οι πληροφορίες έχουν συλλεγεί κατά τρόπο σύμφωνο με τις εγγυήσεις που θέτουν οι εθνικοί κανόνες της παραλήπτριας αρχής, ποτέ όμως για την επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών.

Η ως άνω πρόβλεψη επιβεβαιώνει αυτό που αμέσως προκύπτει από τη φράση «οποιαδήποτε άλλη ποινή» στο άρθρο 5 του Κανονισμού 1/2003 ότι δηλαδή τα κράτη – μέλη μπορούν πράγματι στερητικές της ελευθερίας ποινές για τις παραβιάσεις των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ.

Επιτρέποντας, συνεπώς, ο Κανονισμός 1/2003 στα κράτη – μέλη να προβλέπουν ποινικές κυρώσεις για τις παραβιάσεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας ανταγωνισμού, το Συμβούλιο της ΕΕ²⁰ έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την ενίοτε υποστηριζόμενη θέση κατά την οποία τα άρθρα 81 και 82 ΣυνθΕΚ από τη φύση τους δεν μπορούν να επισύρουν ποινικές κυρώσεις και η Συνθήκη αποκλείει τη δυνατότητα επιβολής ποινικών κυρώσεων για τις εν λόγω παραβιάσεις τόσο σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών όσο και σε επίπεδο κρατών – μελών²¹.

²⁰ Το οποίο ομόφωνα υιοθέτησε τον Κανονισμό 1/2003.

²¹ *Wils, Is criminalization of EU competition law the answer?*, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 70 και υποσημείωση 62.

Πράγματι, η παραπάνω άποψη δεν ευσταθεί. Τα άρθρα 81 και 82 μπορεί να αναφέρονται σε «επιχειρήσεις», αλλά το άρθρο 83 – και το πανομοιότυπης διατύπωσης με αυτό άρθρο 103 ΣυνθΛΕΕ-διευκρινίζει ευθέως ότι τα άρθρα 81 και 82 σε σχέση με τις περιοριστικές συμφωνίες και την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης είναι μόνο αρχές και ότι τα αναγκαία νομικά μέσα (κανονισμοί και οδηγίες), τα οποία θέτουν σε εφαρμογή τις ως άνω αρχές, θα εκδοθούν από το Συμβούλιο. Συνεπώς, από καμία διάταξη της Συνθήκης δεν προκύπτει ότι το Συμβούλιο έχει τη δυνατότητα να μην επιτρέπει στα κράτη – μέλη να προβλέπουν ποινικές κυρώσεις για τις παραβιάσεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας ανταγωνισμού, όπως ακριβώς άλλωστε έκανε και στον Κανονισμό 1/2003.

Χρήση της εν λόγω ευχέρειας έχουν κάνει διάφορα κράτη – μέλη μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Έτσι, στο ελληνικό δίκαιο ανταγωνισμού τόσο υπό την ισχύ του νόμου 703/1977 όσο και με το νέο νόμο 3959/2011 πλην των διοικητικών προστίμων για τις επιχειρήσεις προβλέπονται και ποινικές κυρώσεις για τα υπεύθυνα φυσικά πρόσωπα και συγκεκριμένα υψηλές χρηματικές ποινές για όλα τα είδη παραβιάσεων του ανταγωνισμού, ενώ ειδικά για τα οριζόντια καρτέλ επιπλέον και ποινή φυλάκισης.

2.2.2 Υποχρεωτική επιβολή των εθνικών ποινικών κυρώσεων και στις παραβιάσεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας

Η δυνατότητα των κρατών – μελών να εφαρμόσουν την εθνική τους νομοθεσία περί ανταγωνισμού, αγνοώντας τις προβλέψεις των άρθρων 81 και 82 περιορίζεται με τρεις τρόπους.

Καταρχάς, το άρθρο 3 παρ. 2 του Κανονισμού 1/2003 αποκλείει τη δυνατότητα των κρατών – μελών να απαγορεύουν κατ' εφαρμογήν της εθνικής τους νομοθεσίας συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές οι οποίες επηρεάζουν μεν το εμπόριο μεταξύ των κρατών – μελών, αλλά δε περιορίζουν τον ανταγωνισμό κατά την έννοια του άρθρου 81 παρ. 1 ή πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 81 παρ. 3 ή καλύπτονται από κανονισμό απαλλαγής.

Επιπλέον, από την αρχή της ισοδυναμίας²² προκύπτει ότι οι ποινές που προβλέπουν τα κράτη – μέλη σύμφωνα με το άρθρο 5 του Κανονισμού για τις παραβιάσεις των άρθρων 81 και 82 πρέπει να είναι εξίσου αποτελεσματικές και αποτρεπτικές με τις ποινές που προβλέπουν για τις συναφείς παραβιάσεις της εθνικής τους νομοθεσίας ανταγωνισμού²³.

---

²² Γενική αρχή του ευρωπαϊκού δικαίου που αναπτύχθηκε στη νομολογία του ΔΕΚ, βλ. ΔΕΚ απόφαση της 15.9.1998, C-231/1996, Edis, Συλλ. Νομ. 1998, I-4990, σκέψεις 34, 36-37.

²³ Αυτό σημαίνει ότι, αν παραδείγματος χάριν σε ένα κράτος – μέλος οι οριζόντιες συμφωνίες απειλούνται κατά το εθνικό δίκαιο με ποινή φυλάκισης, η ίδια ποινή πρέπει να απειλείται και για την αντίστοιχη οριζόντια συμφωνία του άρθρου 81 παρ. 1.

Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Κανονισμού, όταν οι αρχές ανταγωνισμού των κρατών – μελών ή τα εθνικά Δικαστήρια εφαρμόζουν την εθνική νομοθεσία ανταγωνισμού σε συμφωνίες, αποφάσεις ή εναρμονισμένες πρακτικές οι οποίες δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών – μελών ή σε τυχόν καταχρηστική πρακτική που απαγορεύεται από το άρθρο 82 της συνθήκης, εφαρμόζουν επίσης και το άρθρο 81 και 82 αντίστοιχα. Δηλαδή, αν μια πρακτική επιχείρησης επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών – μελών, οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού και τα εθνικά δικαστήρια δεν μπορούν να εφαρμόζουν την εθνική τους νομοθεσία χωρίς παράλληλα να εφαρμόζουν και τα άρθρα 81 και 82. Αυτό περαιτέρω σημαίνει ότι τα κράτη – μέλη δεν μπορούν να αποφύγουν τον μηχανισμό συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού, όπως προβλέπεται στα άρθρα 11 και 15 του Κανονισμού.

Κατά συνέπεια, σε περίπτωση που μια εθνική αρχή κριθεί η καταλληλότερη να επιληφθεί υπόθεσης παραβίασης ανταγωνισμού με ευρωπαϊκή διάσταση, αναφορικά με τη διάγνωση της παραβίασης εφαρμόζει παράλληλα με το εθνικό της δίκαιο υποχρεωτικά και το ευρωπαϊκό (άρθρα 81 και 82) και επιβάλλει υποχρεωτικά βάση της αρχής της ισοδυναμίας τις κυρώσεις που προβλέπει η εθνική νομοθεσία για τις αντίστοιχες παραβιάσεις του εσωτερικού δικαίου.

3. Περί της δυνατότητας ποινικοποίησης των παραβιάσεων του ανταγωνισμού σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών

Η ως άνω αντίφαση μεταξύ των δυνατοτήτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των εθνικών αρχών στο επίπεδο των προβλεπόμενων κυρώσεων, καθώς και η ανάγκη για αποτελεσματική προστασία του ανταγωνισμού ενόψει της σημασίας του για την εκπλήρωση των στόχων της Συνθήκης, οδήγησε αρκετούς θεωρητικούς του ανταγωνισμού στην υποστήριξη της θέσης περί της αναγκαιότητας εισαγωγής ατομικών και δη ποινικών κυρώσεων σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών. Κατά τη σχετικώς υποστηριζόμενη άποψη πέραν της αποτρεπτικής λειτουργίας των ποινικών κυρώσεων και της συμβολής τους στην αποτελεσματική προστασία του ανταγωνισμού, η εισαγωγή τους εγγυάται και περαιτέρω οφέλη. Ειδικότερα:

Καταρχάς, η Επιτροπή σύμφωνα με την Ανακοίνωση για τη συνεργασία μεταξύ των μελών του Δικτύου επιλαμβάνεται των σοβαρότερων υποθέσεων παραβίασης του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού. Εμφανίζεται, λοιπόν, το άτοπο οι σοβαρότερες παραβιάσεις του ανταγωνισμού να επισύρουν μόνο πρόστιμα και μόνο στις επιχειρήσεις, ενώ ήσσονος σημασίας παραβιάσεις είτε του ευρωπαϊκού είτε του εθνικού δικαίου πέραν των προστίμων στις επιχειρήσεις να συνοδεύονται και

από ποινικές κυρώσεις για τα διευθυντικά στελέχη των επιχειρήσεων. Η πρόβλεψη δε ποινικών κυρώσεων μόνο σε ορισμένα κράτη – μέλη μπορεί να έχει επιπλέον ως αποτέλεσμα τα κράτη αυτά να φέρουν δυσανάλογα μεγάλο μέρος της ευθύνης για τη τήρηση του δικαίου του ανταγωνισμού²⁴.

Επιπλέον, με την υιοθέτηση ποινικών κυρώσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο διευκολύνεται και η συνεργασία μεταξύ των μελών του Δικτύου. Όπως προαναφέρθηκε, ο Κανονισμός στο άρθρο 12 παρ. 3 θέτει στα κράτη – μέλη που προβλέπουν ποινικές κυρώσεις για τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού τον περιορισμό της μη αξιοποίησης των πληροφοριών που έλαβαν στο πλαίσιο της συνεργασίας τους με άλλες εθνικές αρχές για την επιβολή στερητικής ελευθερίας ποινής, αν οι πληροφορίες αυτές προήλθαν από κράτος – μέλος του οποίου το δίκαιο δεν προβλέπει τέτοιου είδους ποινή. Έτσι, η ποινικοποίηση των παραβιάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο θα έδινε τη δυνατότητα αποτελεσματικότερης συνεργασίας μεταξύ των εθνικών αρχών, καθώς θα απαλειφόταν ο περιορισμός του άρθρου 12 παρ. 3 του Κανονισμού²⁵. Παράλληλα, θα εξασφαλιζόταν και η αποτελεσματικότητα των ποινικών κυρώσεων, καθώς οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι, τηρουμένης της αρχής του διττού αξιοποιήσιμου, θα μπορούσαν να εκδοθούν σε οποιοδήποτε κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ενόψει των ως άνω ωφελειών από την εισαγωγή ποινικών κυρώσεων τόσο για την αποτελεσματικότερη προστασία του ανταγωνισμού όσο και για την ορθότερη συνεργασία στο πλαίσιο του Δικτύου, ερευνάται αμέσως κατωτέρω η νομική βάση σε επίπεδο Συνθήκης για την ποινικοποίηση των παραβιάσεων του ελεύθερου ανταγωνισμού σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών ή κατόπιν εναρμόνισης των δικαίων των κρατών – μελών της ΕΕ.

3.1 Υπό το κράτος της ΣυνθΕΚ

Ήδη υπό το κράτος της ΣυνθΕΚ είχε υποστηριχθεί²⁶ ότι είναι νομικά δυνατόν να εισαχθούν ποινικές κυρώσεις σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών:

Πράγματι, βάσει του πρώην άρθρου 47 ΣυνθΕΕ που προβλέπει ότι «...*καμία διάταξη της παρούσας Συνθήκης δε θίγει τις Συνθήκες για την ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*» και από τις πρώτες λέξεις του άρθρου 29 ΣυνθΕΕ «*Με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*» προέκυπτε ότι οι διατάξεις της ΣυνθΕΕ στον τίτλο IV για την αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις δεν επηρεάζουν τη δυνατότητα ή μη εισαγωγής ποινικών κυρώσεων με βάση τη ΣυνθΕΚ για τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού. Με την εξαίρεση των άρθρων 135 και 280 ΣυνθΕΚ που αναφέρονται στην τελωνειακή συνεργασία και στην κοινοτική απάτη, κατά τα λοιπά η ΣυνθΕΚ δεν

²⁴ Όπως έφεραν οι Η.Π.Α πριν κάποια χρόνια, βλ. *Wils, Is criminalization of EU competition law the answer?* σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 94.

²⁵ *Wils, ό. α., σελ. 93.*

²⁶ *Wils, ό. α., σελ. 94 επ.*

περιέχει καμία διάταξη που εξαιρεί το ποινικό δίκαιο από το πεδίο εφαρμογής της. Εξάλλου, η χρήση του όρου «επιχείρηση» στα άρθρα 81 και 82 ΣυνθΕΚ, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, ενόψει των προβλέψεων του άρθρου 83, δεν εμπόδιζε την εισαγωγή άλλου είδους ποινών απευθυνόμενων μάλιστα και σε φυσικά πρόσωπα. Η επιλογή θα γινόταν από το Συμβούλιο, το οποίο χρησιμοποιώντας τις ευρείες νομικές δυνατότητες που του παρέχει το άρθρο 83 παρ. 1 ΣυνθΕΚ θα θέσπιζε «τους αναγκαίους κανονισμούς ή οδηγίες για την εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ».

Αυτό που εκ πρώτης όψεως δημιουργούσε προβλήματα ήταν η ευθεία αναφορά του ά. 83 παρ. 2 (α) σε πρόστιμα, το οποίο προέβλεπε ότι οι κανονισμοί ή οι οδηγίες που αναφέρονται στο άρθρο 83 παρ. 1 έχουν σκοπό να εξασφαλίσουν ιδίως την τήρηση των απαγορεύσεων του άρθρου 81 παρ. 1 και του 82 με την πρόβλεψη προστίμων ή χρηματικών ποινών. Είναι προφανές ότι οι συντάκτες της Συνθήκης διέλαβαν ότι η συμμόρφωση στα άρθρα 81 και 82 θα επιτυγχάνετο με την απειλή χρηματικών προστίμων και όχι με την επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών. Ωστόσο, υποστηριζόταν επί τη βάσει τελεολογικής ερμηνείας²⁷, ότι αν το Συμβούλιο διαπίστωνε ότι οι ποινικές κυρώσεις είναι αναγκαίες για την αποτελεσματική αποτροπή των παραβιάσεων, η αναφορά στα πρόστιμα στο άρθρο 83 παρ. 2(α) δεν εμπόδιζε το Συμβούλιο να προσθέσει και τέτοιου είδους ποινές, δεδομένης της ευρείας διατύπωσης του άρθρου 83 παρ. 1 που επιτρέπει στο Συμβούλιο να θεσπίσει οποιοδήποτε αναγκαίο νομικό μέσο, κανονισμό ή οδηγία, αναγκαίο για την εφαρμογή των αρχών των άρθρων 81 και 82.

Ωστόσο, ακόμα κι αν γινόταν δεκτό ότι το άρθρο 83 παρ. 2(α) δεν παρείχε τη νομική βάση για την εισαγωγή ποινικών κυρώσεων λόγω της αναφοράς του σε πρόστιμα, αυτήν (δηλ. τη νομική βάση) θα μπορούσε να την παράσχει το άρθρο 308 ΣυνθΕΚ, το οποίο παρείχε την εξουσία στο Συμβούλιο να θεσπίσει τις κατάλληλες διατάξεις *«αν ενέργεια της Κοινότητας θεωρείται αναγκαία για την πραγματοποίηση ενός από τους στόχους στο πλαίσιο της κοινής αγοράς και η παρούσα Συνθήκη δεν παρέχει τις αναγκαίες εξουσίες για τον σκοπό αυτό»*.

Σε κάθε περίπτωση η εισαγωγή ποινικών κυρώσεων προϋπέθετε τροποποίηση του ισχύοντος συστήματος²⁸, ενόψει της αρχής της αμεροληψίας, όπως προκύπτει από το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, και συγκεκριμένα διαχωρισμό του ανακριτικού και αποφασιστικού ρόλου, εξουσίες που και υπό το ισχύον σύστημα συγκεντρώνει η Επιτροπή, και μεταφορά του αποφασιστικού ρόλου σε ανεξάρτητο δικαστικό σώμα, όπως το ΠΕΚ ή το ΔΕΚ. Η Επιτροπή σε μια τέτοια διαμόρφωση θα δρούσε ως εκπρόσωπος της κατηγορίας ενώπιον του ΠΕΚ ή του ΔΕΚ²⁹. Η δε μεταφορά της εξουσίας απόφασης

---

²⁷ Βλ. *Wils*, ό. α., σελ. 95.

²⁸ Βλ. *Μικρουλέα*, Τάσεις Ποινικοποίησης παραβάσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, ΔΕΕ 5/2009, σελ. 530.

²⁹ Βλ. *Wils*, ό. α., σελ. 96.

στο ΔΕΚ θα ήταν δυνατή βάσει του άρθρου 83 παρ. 2(δ) που ανέφερε ότι «οι κανονισμοί και οδηγίες έχουν ως σκοπό να οριοθετήσουν τα καθήκοντα της Επιτροπής και Δικαστηρίου κατά την εφαρμογή των διατάξεων αυτής της παραγράφου». Επιπλέον, στο πλαίσιο ενός τέτοιου συστήματος θα έπρεπε να ενισχυθούν οι ερευνητικές εξουσίες των αρμόδιων αρχών ανταγωνισμού με παράλληλη, όμως, αύξηση της προστασίας των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

Τέλος, το άρθρο 229 ΣυνθΕΚ προέβλεπε ότι «οι κανονισμοί που εκδίδονται από το Συμβούλιο δύνανται να χορηγούν στο Δικαστήριο πλήρη δικαιοδοσία σχετικά με τις κυρώσεις που προβλέπουν». Το δε νόημα της έννοιας «πλήρης δικαιοδοσία», μπορεί να αφορά όχι μόνο τη δικαιοδοσία επί των αποφάσεων της Επιτροπής για τις παραβιάσεις του άρθρου 81 και 82, αλλά και την επιβολή ποινών από το ίδιο το ΔΕΚ³⁰.

3.2 Υπό το κράτος της ισχύουσας ΣυνθΛΕΕ

Μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας³¹ είναι αμφίβολο το εάν υπάρχει η νομική δυνατότητα ποινικοποίησης των παραβιάσεων του ανταγωνισμού σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών. Η θεμελιώδης διαφορά είναι ότι με τη Συνθήκη της Λισαβόνας εντάσσονται στο πρώην πρώτο κοινοτικό πυλώνα τόσο οι δικαιοδικές περιοχές που περιέχονταν στην ΣυνθΕΚ όσο και άλλοι τίτλοι ης πρώην ΣυνθΕΕ, αποτελώντας πλέον μια ενιαία Συνθήκη, χωρίς να υπάρχει η προγενέστερη ιεραρχία μεταξύ ΣυνθΕΚ και ΣυνθΕΕ. Συνεπώς, είναι αναμφίβολο ότι οι προβλέψεις της νέας Συνθήκης στον χώρο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις (άρθρα 82 επ. ΣυνθΛΕΕ) επηρεάζουν τις προβλέψεις στο χώρο του ανταγωνισμού (άρθρα 101 επ. ΣυνθΛΕΕ) και συγκεκριμένα αυτές του άρθρου 103, που αντικατέστησε το άρθρο 83 ΣυνθΕΚ. Ειδικότερα:

Το άρθρο 83 παρ. 1 εδ. α' ΣυνθΛΕΕ παρέχει τη δυνατότητα στο Συμβούλιο (από κοινού με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μέσω οδηγιών) να θεσπίζει ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στους τομείς της ιδιαιτέρως σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση. Οι δε τελευταίοι προσδιορίζονται καταρχήν περιοριστικά στο εδ. β' του ως άνω άρθρου³². Ωστόσο, στο επόμενο εδάφιο προβλέπεται η δυνατότητα ένταξης και άλλων τομέων

---

³⁰ Η άποψη αυτή ενισχυόταν και από τη γερμανική απόδοση του εν λόγω άρθρου που κάνει λόγο για παραχώρηση δικαιοδοσίας στο ΔΕΚ «η οποία περιλαμβάνει πλήρη δικαιοδοσία να αποφαινείται επί των κυρώσεων και την εξουσία να τροποποιεί ή να επιβάλλει τέτοιες κυρώσεις», *Wils*, ό. α., σελ. 96.

³¹ Η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1^η-12-2009.

³² Οι εν λόγω τομείς εγκληματικότητας είναι οι εξής: τρομοκρατία, εμπορία ανθρώπων και γενετήσια εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών, παράνομη εμπορία ναρκωτικών, παράνομη εμπορία όπλων, ξέπλυμα χρήματος, διαφθορά, παραχάραξη μέσω πληρωμής, εγκληματικότητα στο χώρο της πληροφορικής και οργανωμένο έγκλημα.

εγκληματικότητας, ανάλογα με την εξέλιξη της εγκληματικότητας. Παράλληλα, στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου παρέχεται νομοθετική εξουσιοδότηση για την έκδοση οδηγιών που περιέχουν στην ουσία ποινικές διατάξεις και στην περίπτωση που είναι αναγκαία η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών – μελών στο τομέα του ποινικού δικαίου για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής της πολιτικής της Ένωσης σε τομέα που εφαρμόζονται μέτρα εναρμόνισης, όπως π.χ. για την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι προαναφερθείσες παρ. 1 και 2 του άρθρου 83 ΣυνθΛΕΕ παρέχουν τη νομική βάση μόνο για την εναρμόνιση του ποινικού δικαίου και των κυρώσεων των κρατών – μελών στον τομέα του ανταγωνισμού και με τη χρήση του νομικού μέσου της οδηγίας³³, όχι του κανονισμού. Συνεπώς: i) Το άρθρο 83 ΣυνθΛΕΕ μπορεί αναμφίβολα να χρησιμοποιηθεί ως νομική βάση για την ποινικοποίηση του ανταγωνισμού σε επίπεδο κρατών – μελών, ii) ενώ το γεγονός ότι προωθεί ως εργαλείο της ποινικοποίησης τις οδηγίες και όχι τους κανονισμούς φαίνεται εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον ότι αποκλείει την ποινικοποίηση του δικαίου του ανταγωνισμού σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών, δηλαδή τα ευρωπαϊκά όργανα δεν σπλίζονται τα ίδια με τη δυνατότητα επιβολής ποινικών κυρώσεων και iii) δεδομένου ότι το άρθρο 83 ΣυνθΛΕΕ παρέχει ειδικά τη νομική βάση για την ποινικοποίηση είναι αμφίβολο το κατά πόσον ο περιορισμός της χρήσης του νομικού εργαλείου των οδηγιών μπορεί να αποφευχθεί, αξιοποιώντας τις προβλέψεις του άρθρου 103.

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι η μοναδική διάταξη που παρέχει το περιθώριο για τη συμμετοχή των ευρωπαϊκών οργάνων στην ποινική διαδικασία κατά των παραβιάσεων του ανταγωνισμού είναι το άρθρο 86 ΣυνθΛΕΕ, το οποίο θεμελιώνει τη νομική βάση για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελικής Αρχής. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 86 παρ. 1 προβλέπεται η δυνατότητα σύστασης μέσω κανονισμού Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας για την καταπολέμηση καταρχήν των σχετιζόμενων με τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης αδικημάτων. Ωστόσο, στην παρ. 4 του ως άνω άρθρου

---

³³ Το παρεχόμενο, ωστόσο, νομικό εργαλείο των οδηγιών του άρθρου 83 ΣυνθΛΕΕ ξεπερνά κατά πολύ την κλασική αποστολή των οδηγιών του άρθρου 288 ΣυνθΛΕΕ, καθώς δε δεσμεύουν απλά ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αλλά προσδιορίζουν και τα μέσα, τα οποία οφείλουν να χρησιμοποιήσουν οι εθνικοί νομοθέτες προς αντιμετώπιση των περιπτώσεων ιδιαίτερα σοβαρής εγκληματικότητας. Προσδιορίζουν δηλ. τα ελάχιστα στοιχεία των ειδικών υποστάσεων και το κατώτατο όριο ποινών. Δεν περιορίζονται, επομένως, στην υπόδειξη του τύπου της αξιόποινης συμπεριφοράς που πρέπει κατά την αντίληψη του ευρωπαϊκού νομοθέτη να καταπολεμηθεί, αλλά προβαίνουν στον ορισμό των ελάχιστων στοιχείων του εγκλήματος. Η χρησιμοποίηση της λέξης «ορισμός» στο άρθρο 83 παρ. 1 ΣυνθΛΕΕ καθιστά σαφές ότι μ' αυτόν οι οδηγίες του άρθρου 83 ΣυνθΛΕΕ δεν εξομοιώνονται με την πρόθεση ενός επιδιωκόμενου σκοπού, αλλά συνίστανται στην περιγραφή του μέσου, που δεν είναι παρά στοιχεία της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης εγκλημάτων, καθώς και ελάχιστα όρια ποινών. Βλ. περαιτέρω *Μυλωνόπουλο*, Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ΠοινΧρ ΕΑ'2011, 81 επ.

προβλέπεται και η δυνατότητα επέκτασης των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας για την αντιμετώπιση της σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση, όπως είναι οι παραβιάσεις του ανταγωνισμού – ειδικά τα οριζόντια καρτέλ³⁴.

Σύμφωνα δε με την παρ. 2 του άρθρου 86 ΣυνθΛΕΕ ο Ευρωπαϊκός Εισαγγελέας θα επιλαμβάνεται της κεντρικής διεύθυνσης και του συντονισμού των διώξεων και των ανακριτικών πράξεων σε ένα κεντρικό επίπεδο σε όλες τις χώρες της Ένωσης δίδοντας στους εκάστοτε αρμόδιους κεντρικούς εισαγγελείς εντολές προς εκτέλεση³⁵. Χάριν δε ευόδωσης των ως άνω θα δύναται να αιτείται τη συνδρομή των υφιστάμενων αρχών έρευνας για τη διενέργεια των ερευνών³⁶. Επιπλέον, θα διαθέτει την αρμοδιότητα να παραπέμψει σε δίκη τους αυτουργούς των διωκόμενων πράξεων ενώπιον των εθνικών και όχι των ευρωπαϊκών δικαστηρίων και να ασκεί κατά τη διάρκεια της δίκης καθήκοντα πολιτικής αγωγής ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων για την προάσπιση των συμφερόντων της Ένωσης³⁷.

Συνεπώς, με βάση τις δυνατότητες που παρέχει η ΣυνθΛΕΕ το ισχύον σύστημα προστασίας του ανταγωνισμού στο κεντρικό επίπεδο της Ένωσης η συμβολή των κλασικών ευρωπαϊκών οργάνων, ήτοι της Επιτροπής και του ΔΕΚ, στην καταπολέμηση των παραβιάσεων εξαντλείται στο διοικητικό επίπεδο, χωρίς να παρέχεται δυνατότητα ανάμειξής τους στην ποινική διαδικασία. Παράλληλα, αφενός η δυνατότητα εναρμόνισης του ποινικού δικαίου των κρατών – μελών στον τομέα του ανταγωνισμού, αφετέρου η πρόβλεψη για τη σύσταση του θεσμού του Ευρωπαϊκού Εισαγγελέα επιτυγχάνουν το στόχο της αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης των παραβιάσεων, χωρίς να είναι αναγκαία η ποινικοποίηση σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών. Ο επιτελικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Εισαγγελέα στο στάδιο των ποινικών ερευνών, καθιστά δυνατό τον αποτελεσματικό συντονισμό των διωκτικών και ανακριτικών αρχών και διευκολύνει την ανταλλαγή των αποδεικτικών στοιχείων, χωρίς να τίθενται περιορισμοί στην αξιοποίηση του αποδεικτικού υλικού χάριν της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων³⁸, αφού θα έχει προηγηθεί η εναρμόνιση των ποινικών δικαίων των κρατών – μελών. Τέλος, η δυνατότητα παράστασης του Ευρωπαϊκού Εισαγγελέα στην κυρία διαδικασία

---

³⁴ Οι παραβιάσεις του ανταγωνισμού εντάσσονται στην έννοια της σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση, αφού επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών – μελών και καταργούν τον ανταγωνισμό σε μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής αγοράς.

³⁵ Βλ. Φλωρίδη, Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελική Αρχή (Μέρος Α') – Συμβολή στη συζήτηση για την καθιέρωση του θεσμού, ΠοινΔικ 2005, σελ. 613.

³⁶ Δηλαδή της Αστυνομίας και της Europol, βλ. Φλωρίδη, ό. α., σελ. 614.

³⁷ Άρθρο 86 παρ. 2 εδ. β' ΣυνθΛΕΕ.

³⁸ Όπως π.χ. ο περιορισμός της παρ. 3 του άρθρου 12 Κανονισμού 1/2003.

ενώπιον των εθνικών Δικαστηρίων για την υποστήριξη της κατηγορίας επιτρέπει και στο στάδιο αυτό την προώθηση των στόχων της πολιτικής ανταγωνισμού της Ένωσης.

II. Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΔΙΕΘΝΩΣ³⁹

Στην Ευρώπη η εισαγωγή ποινικών κυρώσεων αντιμετωπίστηκε καταρχήν με σκεπτικισμό. Έτσι, ενώ στον Καναδά ποινικές κυρώσεις προβλέφθηκαν ήδη από το 1889 και στις ΗΠΑ από το 1890⁴⁰, στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις μόνο κατά την τελευταία δεκαετία εισήχθησαν ποινικές διατάξεις στις νομοθεσίες περί ανταγωνισμού ή τέθηκαν σε εφαρμογή οι προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις. Ειδικότερα:

Η Ευρώπη προχώρησε διστακτικά στην εισαγωγή ποινικών κυρώσεων, επειδή οι απαγορευμένες συμπράξεις δεν γίνονται αντιληπτές ως αδίκημα που εντάσσεται στα εγκλήματα κατά της περιουσίας και ενδεχομένως πληροί την αντικειμενική υπόσταση της κλοπής. Αντιθέτως, στην Αμερική οι παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού συμπεριλαμβάνονται στα αδικήματα των λευκών κολλάρων ή του λευκού περιλαιμίου (white collars) ή στα εγκλήματα των οικονομικά ανώτερων τάξεων⁴¹, τα οποία είναι ποινικά κολάσιμα. Επιπλέον, η διστακτική στάση των ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων αναφορικά με την ποινικοποίηση των παραβιάσεων του ελεύθερου ανταγωνισμού αποδίδεται και στη μειωμένη ευαισθησία του κοινού απέναντι σε εγκλήματα που δεν θεωρούνται τόσο σημαντικά, ώστε να επισύρουν την κοινωνική αποδοκιμασία, επειδή ελλείπει η κατανόηση του προστατευόμενου εννόμου αγαθού (π.χ. προσβολή δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας, προσβολή θεμιτού και ελεύθερου ανταγωνισμού), ενώ, ταυτόχρονα, οι κυρώσεις στο δίκαιο του ανταγωνισμού δεν έχουν κυρωτικό χαρακτήρα, αλλά εξυπηρετούν περισσότερο μια συγκεκριμένη πολιτική με στόχο την αποκατάσταση των συνθηκών ανταγωνισμού.

Σύμφωνα, ωστόσο, με την κρατούσα άποψη οι απαγορευμένες συμπράξεις αντιμετωπίζονται ως έννοιες συνώνυμες είτε με την κλοπή είτε με την απάτη ακόμα και, ως εκ τούτου, ενέχουν κοινωνική απαξία. Οι συμφωνίες π.χ. περί τιμών οδηγούν σε αφαίρεση χρημάτων από τον καταναλωτή, όπως και

---

³⁹ Ενδεικτικά σε επίπεδο επιμέρους εθνικών εννόμων τάξεων.

⁴⁰ Βλ. σχετικά Criminalization of Antitrust – The new consensus? ABA Section of International Law Fall Meeting, 25.9.2008, διαθέσιμο στο διαδίκτυο.

⁴¹ Βλ. *Κουράκη*, Τα οικονομικά εγκλήματα, 3^η έκδοση, τόμος πρώτος, 2007, σελ. 32 επ. και *Ν. Ανδρουλάκη*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Ι. Θεωρία για το έγκλημα, β' έκδοση 2006, σελ. 13 επ.

η απλή κλοπή⁴². Οι συμφωνίες καθορισμού τιμών, περιορισμού της παραγωγής, κατανομής αγορών συνιστούν από τις πλέον σοβαρές παραβιάσεις του ανταγωνισμού (“hard core cartels”), αφού προκαλούν μεγάλη ζημία στην αγορά και στους καταναλωτές, αυξάνοντας τις τιμές σε τεχνητά επίπεδα και εμποδίζοντας την είσοδο στην αγορά νέων ανταγωνιστών⁴³. Όσοι δε υποστηρίζουν ότι οι απαγορευμένες συμπράξεις συνιστούν το αδίκημα της απάτης⁴⁴, το θεμελιώνουν με το σκεπτικό ότι σε μια απαγορευμένη συμφωνία, ο πλουτισμός των συμμετεχόντων δεν είναι προϊόν υφαρπαγής (taking), αλλά ουσιαστικά προϊόν ταύτισης – ομοιόμορφης συμπεριφοράς, προκειμένου όλα τα μέρη να προσφέρουν κάτι (giving), αποκρύβοντας στην ουσία την περιοριστική του ανταγωνισμού σύμπραξη.

Η τελευταία αυτή θεώρηση και η ιδιαίτερη απαξία των οριζοντίων καρτέλ, αλλά και η δυσκολία υπαγωγής των καταχρηστικών πρακτικών σε κάποιο από τα προβλεπόμενα και ήδη γνωστά ποινικά αδικήματα, οδήγησε, λοιπόν, τις περισσότερες ευρωπαϊκές έννομες τάξεις στην εισαγωγή ως αυτοτελούς εγκλήματος της παραβίασης των διατάξεων του ελεύθερου ανταγωνισμού κατά το αμερικάνικο πρότυπο. Στον αντιμονοπωλιακό νόμο Sherman Act οι παραβιάσεις των άρθρων 1 και 2 επισείουν ποινικές κυρώσεις τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για τα φυσικά πρόσωπα⁴⁵. Ωστόσο, καίτοι η Sherman Act επιφυλάσσει ποινικές κυρώσεις για όλες τις μορφές συμπράξεων και κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης, οι εποπτικές αρχές ασκούν ποινική δίωξη και επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις στα πρόσωπα που μετέχουν στις σοβαρές παραβιάσεις του ανταγωνισμού, στο επονομαζόμενο, δηλαδή, «σκληροπυρηνικό καρτέλ».

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η ποινικοποίηση των παραβιάσεων αποτυπώνεται στο πρόσφατο παράδειγμα της αγγλικής και ιρλανδικής εννόμου τάξεως⁴⁶. Επιπλέον, εκφράζεται με την ποινικοποίηση του bid rigging στην Ουγγαρία και στη Γερμανία, δηλαδή των απαγορευμένων συμφωνιών στο πλαίσιο διαγωνισμών για καθορισμό τιμών, κατανομή αγοράς και πελατών ή ακόμα

---

⁴² Massey, Criminalization and leniency: will the combination favourably affect cartel stability?, σε Criminalization of Competition Law Enforcement, σελ. 176.

⁴³ Βλ. έκθεση του ΟΟΣΑ, Report on the nature and impact of hard core cartels and sanctions against cartels under national competition, DAFNE/COMP (2002) 7(9 April 2002), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.oecd.org>, σελ. 2.

⁴⁴ Lewisch, Enforcement of antitrust law: the way from criminal individual punishment to semi-penal sanctions in Austria, σε Criminalization of Competition Law Enforcement, σελ. 290, 302.

⁴⁵ Fox, Cartels: A United States story and research program for the world, σε Criminalization of Competition Law Enforcement, σελ. 239. Αρχικά η ποινή φυλάκισης ήταν ένα έτος, εν συνεχεία αυξήθηκε με απόφαση του Κογκρέσου σε τρία χρόνια (1974) και τέλος ανήλθε σε δέκα χρόνια (2004).

⁴⁶ Wils, Is criminalization of EU Competition Law the Answer?, σε Criminalization of Competition Law Enforcement, σελ. 76.

και στις πρόσφατες συζητήσεις στην Ολλανδία, στη Ρωσία και την Τσεχία για ενδεχόμενη ποινικοποίηση των σχετικών παραβιάσεων⁴⁷. Το bid rigging βέβαια τιμωρείται με ποινικές κυρώσεις και στην Πορτογαλία, την Ουγγαρία, αλλά και την Τσεχία. Παράλληλα, ποινικές κυρώσεις προβλέπονται πλέον και στη Γαλλία⁴⁸, την Εσθονία, τη Ρουμανία τη Σλοβακία και τη Νορβηγία.

Αναλυτικότερα, στην Ιρλανδία οι παραβιάσεις των εθνικών διατάξεων ανταγωνισμού, αλλά και των 101 και 102 ΣυνθΛΕΕ έχουν καταστεί ποινικά αδικήματα⁴⁹, ενώ ειδικά οι συμφωνίες των επιχειρήσεων αντιμετωπίζονται ως κλοπή. Προβλέπεται σχετικώς ποινή φυλάκισης μέχρι 5 ετών και η επιβολή χρηματικής ποινής ανέρχεται μέχρι 4.000.000 ευρώ. Σημειωτέον ότι το 2006 εκδόθηκε η πρώτη καταδικαστική απόφαση στην υπόθεση πετρελαίου (heating oil cartel case)⁵⁰, ενώ από τη σταχυολόγηση της συναφούς νομολογίας προκύπτει ότι αποτέλεσμα των ποινικών καταδικαστικών αποφάσεων ήταν η αποπομπή ορισμένων στελεχών από τη διευθυντική τους θέση ή τη δυνητική απόκτηση διοικητικού – διευθυντικού ρόλου για πέντε χρόνια.

Στην Αγγλία η Enterprise Act του 2002⁵¹ προβλέπει για τις σοβαρές παραβιάσεις του ανταγωνισμού και για τα φυσικά πρόσωπα ποινές φυλάκισης, καθώς και αποπομπή από τη διευθυντική θέση⁵². Η μεγαλύτερη ποινή φυλάκισης είναι 5 χρόνια με δυνατότητα επιβολής εναλλακτικώς ή και σωρευτικώς απεριόριστης χρηματικής ποινής⁵³. Χαρακτηριστικό δε του αγγλικού

---

⁴⁷ Βλ. σχετικά Criminalization of Antitrust – The new consensus?, ό. α.

⁴⁸ Άρθρο L-420-6 για παραβιάσεις των άρθρων L-420-1 και L-420-2, συμπράξεις και κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, ποινές φυλάκισης τεσσάρων ετών και πρόστιμο 75.000 ευρώ, Βλ. σχετικά *Μικρουλέα*, Τάσεις Ποινικοποίησης παραβάσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, ΔΕΕ 5/2009, σελ. 532.

⁴⁹ *Calvani*, Cartel penalties and damages in Ireland: Criminalization and the case for custodial services σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 270.

⁵⁰ Judgement of Justice Delahunt, Dublin Circuit Criminal Court, 6.3.2006.

⁵¹ Το κείμενο είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.legislation.hms.gov.uk/acts/acts2002/20020040.htm>. Βλ. και *Guy*, The UK's experience with criminal law sanctions, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 248 επ.

⁵² *Guy*, ό. α., σελ. 251.

⁵³ Στο νομοθετικό αυτό πλαίσιο τον Ιούνιο του 2008 στην υπόθεση marine hose cartel τρεις επιχειρηματίες καταδικάστηκαν σε φυλάκιση μεταξύ 2,5 και 3 ετών και επιπλέον αποπέμφθηκαν από τη διοίκηση της εταιρίας από πέντε έως επτά έτη βλ. σχετικό δελτίο του τύπου του Office of Fair Trading της 11.6.2008 <http://www.offt.gov.uk/news/press/2008/72-08>. Την 1η Ιουλίου 2008 επέβαλε κατάσχεση σε περιουσιακά στοιχεία των κατηγορουμένων ύψους 1 εκατ. λιρών. Η καταδίκη από την αγγλική αρχή ανταγωνισμού ακολούθησε τη σύλληψη των τριών κατηγορουμένων το Μάιο του 2007 στις ΗΠΑ στο πλαίσιο συνεργασίας του Αμερικάνικου Υπουργείου Δικαιοσύνης, της αγγλικής αρχής ανταγωνισμού και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι τρεις κατηγορούμενοι δήλωσαν ένοχοι ενώπιον των αμερικάνικων αρχών και καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 20-30 μηνών. Οι ποινές ανεστάλησαν μέχρι οι κατηγορούμενοι να επιστρέψουν στην Αγγλία και να δηλώσουν ενοχή στα αγγλικά δικαστήρια. Σε περίπτωση που τα αγγλικά δικαστήρια επιβάλλουν μικρότερη ποινή, τότε οι κατηγορούμενοι υποχρεούνται να επιστρέψουν στις ΗΠΑ και

νόμου είναι ότι η ποινική κατηγορία, όπως προβλέπεται στο μέρος 6 της Enterprise Act, βασίζεται στην έλλειψη εντιμότητας (dishonesty), η οποία συνιστά στοιχείο της αντικειμενικής υποστάσεως των οικείων αδικημάτων. Ένα πρόσωπο είναι, δηλαδή, ένοχο, αν έχει συμφωνήσει με ένα ή περισσότερα πρόσωπα, κατά τρόπο μη έντιμο, να εμπλακεί σε μια από τις σοβαρές παραβάσεις του ανταγωνισμού⁵⁴.

Στο γερμανικό δίκαιο ο γερμανικός ποινικός κώδικας τροποποιήθηκε σχετικώς το έτος 1997 και έκτοτε οι συμφωνίες στο πλαίσιο δημόσιων διαγωνισμών (bid rigging) αποτελούν ποινικό αδίκημα (άρθρο 298 ΓερμΠΚ)⁵⁵. Η τελευταία αυτή διάταξη ανήγαγε το bid rigging στο ποινικό αδίκημα της απάτης⁵⁶. Ο ποινικός δε κολασμός του bid rigging ισχύει πλέον και στην Αυστρία, όπου γίνεται δεκτό ότι, σε περίπτωση που συνάπτονται απαγορευμένες συμφωνίες περιορισμού του ανταγωνισμού στο πλαίσιο ενός διαγωνισμού ή δημόσιας προσφοράς τιμών, πληρούται η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος της απάτης⁵⁷.

Ωστόσο, παρά τις προαναφερόμενες νομοθετικές κινήσεις διεθνώς προς την κατεύθυνση της ποινικοποίησης των παραβιάσεων του ανταγωνισμού, δεν έλλειψαν και τάσεις αποποινικοποίησης με ταυτόχρονη διατήρηση, όμως, ατομικών κυρώσεων άλλης φύσης (όχι ποινικής). Ενδεικτικώς, στο Λουξεμβούργο και στην Ολλανδία οι ποινικές κυρώσεις καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν με διοικητικά πρόστιμα που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις. Στη Σουηδία, ο νέος νόμος της 1.11.2008, δεν υιοθέτησε ποινικές κυρώσεις, προβλέπει, όμως, τον θεσμό της αποπομπής από διευθυντικές θέσεις⁵⁸. Στη Δανία, περαιτέρω, όλες οι κυρώσεις που προβλέπονται είναι ποινικής φύσης, ωστόσο

να εκτίσουν την υπόλοιπη ποινή. Στις 5.5.2008 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έστειλε έγγραφο αιτιάσεων στις επιχειρήσεις που εμπλέκονται στο συγκεκριμένο καρτέλ με σκοπό επιβολής προστίμου (MEMO/08/284 της 5.5.2008).

⁵⁴ Για την ερμηνεία της έλλειψης εντιμότητας βλ. το λεγόμενο Ghosh Test, όπως γίνεται δεκτό στο αγγλικό ποινικό δίκαιο, *Guy, The UK's experience with criminal law sanctions*, σελ. 248, 250. Οι ένοχοι πρέπει να απαντήσουν στα εξής ερωτήματα: 1) κατά πόσο υπάρχει μη έντιμη συμπεριφορά σύμφωνα με τις απόψεις και πεποιθήσεις των λογικών ανθρώπων και 2) κατά πόσο ο κατηγορούμενος έχει αντιληφθεί ότι αυτή είναι η άποψη των λογικών ανθρώπων. Αυτές οι απαντήσεις πρέπει να είναι λογικές και πέραν πάσης αμφιβολίας.

⁵⁵ Η τροποποίηση αυτή έγινε περισσότερο για να αντιμετωπιστεί η διαφθορά βλ. *Vollmer, Experience with criminal law sanctions for competition law infringements in Germany*, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 257, 258 και *Ι. Ανδρουλάκη, Ποινική αντιμετώπιση των καρτέλ στους δημόσιους διαγωνισμούς*, 2008, σελ. 2 επ.

⁵⁶ Η γερμανική διάταξη αναφέρει τα εξής: «Όποιος σε διακήρυξη μειοδοτικού διαγωνισμού για εμπορεύματα ή επαγγελματικές παροχές προβαίνει σε προσφορά, η οποία στηρίζεται σε παράνομη συνεννόηση που έχει σκοπό να οδηγήσει το διοργανωτή του διαγωνισμού στην αποδοχή μιας ορισμένης προσφοράς τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι πέντε ετών ή χρηματική ποινή» Βλ. και *Vollmer, ό. α.*, σελ. 263.

⁵⁷ *Lewis, ό. α.*, σελ. 297 και *Ι. Ανδρουλάκης, ό. α.*, σελ. 135.

⁵⁸ Βλ. σχετικά *Criminalization of Antitrust-The new consensus?* ABA Section of International Law all Meeting 2008, 25.9.2008, Βρυξέλλες, διαθέσιμο στο διαδίκτυο.

είναι πρόστιμα, τα οποία επιβάλλονται από ποινικά δικαστήρια τόσο σε επιχειρήσεις όσο και ατομικά σε φυσικά πρόσωπα. Τέλος, στην Ιταλία, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Ισπανία, το Βέλγιο, τη Σλοβενία, την Πολωνία, τη Φιλανδία και τη Βουλγαρία δεν προβλέπονται ποινικές κυρώσεις.

Παρά τις προαναφερόμενες εξαιρέσεις στην εισαγωγή ποινικών κυρώσεων κυρίαρχη στην Ευρώπη, πάντως, είναι η τάση ποινικοποίησης των παραβιάσεων του ανταγωνισμού χάριν της εμπέδωσης νοοτροπίας ανταγωνισμού και της αποτελεσματικής αποτροπής από την τέλεση παραβιάσεων. Τα τελευταία χρόνια, όμως, η συζήτηση για την ποινικοποίηση δεν παραμένει στο επίπεδο των εθνικών έννομων τάξεων, αλλά επεκτείνεται και στο επίπεδο της ίδιας της ευρωπαϊκής έννομης τάξης.

Ενδεικτικά παρατίθεται ο κάτωθι πίνακας⁵⁹, ο οποίος απεικονίζει επιγραμματικά τα συναφή νομοθετήματα που ισχύουν και εφαρμόζονται σε επιμέρους εθνικές έννομες τάξεις:

ΚΡΑΤΟΣ	ΝΟΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΘΕΣΠΙΣΗΣ
ΗΠΑ	Sherman Act	1890
	Clayton Act	1914
Καναδάς	Competition Act	1986
Γερμανία	Gesetz gegen Wettbewerbsbeschraenkungen (GWB)	1958
Ηνωμένο Βασίλειο	Competition Act	1998
Αυστραλία	Trade Practices Act	1974
Ιαπωνία	Act on Prohibition of Private Monopolization and Maintenance of Fai Trade	1947
Γαλλία	Code de Commerce-Livre IV: De la liberte des prix et de la concurrence	1986

⁵⁹ ⁵⁹ Ο παρών πίνακας έχει μεταφερθεί αυτούσιος από Γ. Τριανταφυλλάκη, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 244

Ιταλία	Legge 10 Ottobre 1990, n. 287 “Norme per la tutela della Concorrenza e del Mercato”	1990
Ισπανία	Ley 15/2007, de 3 de Julio, de Defensa de la Competencia	2007
Κίνα	Anti-monopoly Law of People’s Republic of China	2007
Ρωσία	Law on the Protection of Competition	2006
Ινδία	Competition Act	2002 (2007)

III. Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

A. Εισαγωγικά

1. Από το ν. 703/1977 στο ν. 3959/2011

Ο έλληνας νομοθέτης προχώρησε στην ποινικοποίηση των παραβιάσεων του ελεύθερου ανταγωνισμού ήδη από το έτος 1977, οπότε και οι συναφείς ελληνικές ρυθμίσεις του Ν. 703/1977⁶⁰ αποτελούσαν την φωτεινή εξαίρεση μεταξύ των χωρών της Ευρώπης⁶¹. Ο Ν. 703/1977 ποινικοποιούσε στο ά. 29 τα καρτέλ και την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Οι ποινικές κυρώσεις, οι οποίες προβλέπονταν για τις προσβολές του ά. 29 είχαν κατά κύριο λόγο τη μορφή χρηματικής ποινής ύψους

⁶⁰ ΦΕΚ Α' 278/26.9.1977

⁶¹Μέχρι τότε οι προβλεπόμενες κυρώσεις υπήρξαν κατά βάση διοικητικής φύσεως.

αναλόγως του αδικήματος από 3.000 έως 30.000 ευρώ⁶², ενώ, παράλληλα, προβλεπόταν⁶³ για αμφότερες τις περιπτώσεις προσβολής και φυλάκιση⁶⁴ τουλάχιστον τριών μηνών σωρευτικώς με την χρηματική ποινή.

Η πρώτη παράγραφος του ά. 29 ποινικοποιούσε την παράβαση ουσιαστικών απαγορευτικών κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού, ενώ η δεύτερη διάφορες συμπεριφορές με τις οποίες παρακωλύονταν το ελεγκτικό έργο της Υπηρεσίας Προστασίας Ανταγωνισμού, μετέπειτα Επιτροπής Ανταγωνισμού.

Εκτός των προβλεπόμενων στο ά. 29 αξιόποινων πράξεων ο Ν. 703/1977 ποινικοποιούσε στο μεν ά. 27 παρ. 2 και 3 την παραβίαση της υποχρέωσης εχεμύθειας των υπαλλήλων της Υπηρεσίας Προστασίας Ανταγωνισμού, στο δε ά. 24 παρ. 2 την παράλειψη των υπαλλήλων να ανακοινώσουν πληροφορίες σχετιζόμενες με καρτέλ ή καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης.

Αξίζει να επισημανθεί ότι το άρθρο 29 του Ν. 703/1977 είχε περιπέσει για πολλά χρόνια σε αχρησία σχεδόν και τα αδικήματα κατά του ελεύθερου ανταγωνισμού αποτελούσαν ένα όλως περιθωριακό κομμάτι της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας, χωρίς – εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις- να έχουν απασχολήσει τα εγχώρια ποινικά δικαστήρια. Αυτό συνέβαινε δε, μολονότι οι συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στην Ελλάδα υπήρξαν ιδιαίτερα ευνοϊκές για την εμφάνιση και διατήρηση παράνομων αντι-ανταγωνιστικών πρακτικών⁶⁵, αφού η κίνηση των ποινικών διώξεων εξαρτιόταν ουσιαστικά σε μεγάλο βαθμό από τις ενέργειες της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η οποία είναι κατ' αρχήν αρμόδια για την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας, πλην, όμως διαθέτει περιορισμένες μόνο δυνατότητες για τη διεξαγωγή συστηματικών και αποτελεσματικών ελέγχων λόγω των μέχρι πρόσφατα ανεπαρκών οργανωτικών δομών και στελέχωσης⁶⁶.

---

⁶² Το ενδιαφέρον που προσέλκυε το ενδεχόμενο επιβολής μιας τέτοιας ποινής και μάλιστα για υποθέσεις μεγάλου οικονομικού μεγέθους ήταν ελάχιστο. Η δυσαναλογία δε που υπήρχε καθίσταται προφανής, αν ληφθεί υπόψη ότι η τυχόν παρακώλυση του ελέγχου εφαρμογής του νόμου από την Επιτροπή Ανταγωνισμού (παρεμβολή προσκομμάτων, απόκρυψη στοιχείων, άρνηση παροχής πληροφοριών, παροχή ψευδών πληροφοριών, ψευδής κατάθεση κ.α) τιμωρείτο σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ. 2 ν. 703/77 αυστηρότερα από την ίδια την παρακώλυση του ανταγωνισμού με φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών και χρηματική ποινή από 5.000 έως 15.000 ευρώ!

⁶³ Στην αρχική τουλάχιστον διατύπωση του ά. 29.

⁶⁴ Η ποινή της φυλάκισης καταργήθηκε σχετικά σύντομα με το ν. 1934/1991, χωρίς μάλιστα να δοθεί καμιά εξήγηση για τους λόγους που οδήγησαν στην κατάργηση αυτή. Ωστόσο,

⁶⁵ Πολύ μικρές αγορές με υψηλό βαθμό συγκέντρωσης και δυσυμπέρβλητα εμπόδια εισόδου σε αυτές ως αποτέλεσμα ενίοτε κρατικών ρυθμίσεων που ευνοούν τις ολιγοπωλιακές καταστάσεις και ένας διογκωμένος δημόσιος τομέας από τον οποίο εξαρτάται, με τον ένα ή άλλο τρόπο, μεγάλο μέρος της εγχώριας επιχειρηματικής δραστηριότητας, βλ. σχετικά *Κατσουλάκου*, Είναι η αντιμετώπιση των καρτέλ από την πολιτική ανταγωνισμού αποτελεσματική; ΕΠΙΛΟΓΗ – ΤΑΣΕΙΣ 2009.

⁶⁶ Τα ως άνω δυσχέραναν σημαντικά τη συλλογή του απαραίτητου αποδεικτικού υλικού σε συνδυασμό και με τη συνωμοτική συμπεριφορά των επιχειρήσεων, την έλλειψη εξειδίκευσης των διοικητικών αρχών, την αοριστία και

Αν και το ά. 29 του Ν. 703/1977 υπέστη πολλές τροποποιήσεις μέχρι σήμερα, η δομή του άρθρου παρέμεινε κατά βάση αναλλοίωτη. Με τις διαδοχικές τροποποιήσεις της διάταξης ποινικοποιήθηκαν σταδιακά και έτερες συμπεριφορές και μεταβλήθηκαν τα όρια των ποινικών κυρώσεων⁶⁷. Ειδικότερα:

Η πρώτη τροποποίηση του Ν. 703/1977 έλαβε χώρα με το ά. 12 του Ν. 1934/1991, με το οποίο περιελήφθησαν στις αξιόποινες συμπεριφορές οι παραβάσεις των επίσης προστεθέντων άρθρων 4 και 4δ, οι οποίες αφορούν στην συγκέντρωση των επιχειρήσεων.

Ακολούθως, το ά. 29 του Ν. 703/1977 τροποποιήθηκε με το ά. 6 παρ. 6 του Ν. 2296/1995, οπότε η διάταξη ποινικοποιούσε επιπλέον την καταχρηστική εκμετάλλευση σχέσης οικονομικής εξάρτησης⁶⁸, καθώς και τις παραβάσεις των ά. 4^ε και 4 στ σχετικά με τις συγκεντρώσεις επιχειρήσεων.

Με το ά. 29 του Ν. 3373/2005 στην ποινική διάταξη του ά. 29 του Ν. 703/1977 προστέθηκε η παράβαση του ά. 5 παρ. 10 του Ν. 703/1977, ήτοι η παράλειψη εφαρμογής αποφάσεων της Επιτροπής Ανταγωνισμού που επιβάλλουν μέτρα συμπεριφοράς ή διαρθρωτικού χαρακτήρα χάριν της δημιουργίας συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού (ά. 5 παρ. 10 του Ν. 703/1977).

Επόμενη τροποποίηση έλαβε χώρα με το Ν. 3784/2009⁶⁹, με τον οποίο η επαπειλούμενη χρηματική ποινή για τους περιορισμούς του ελεύθερου ανταγωνισμού πενταπλασιάστηκε και κυμαινόταν από 15.000 έως 150.000 ευρώ, ενώ επανήλθε η ποινή φυλάκισης, η οποία είχε καταργηθεί με το Ν. 1934/1991, και μάλιστα τουλάχιστον έξι μηνών (όχι για όλες τις προσβολές του ελεύθερου ανταγωνισμού, αλλά ειδικά για τις οριζόντιες συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές που έχουν αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού).

Ακολούθως, το ν. 703/1977 αντικατέστησε ο Ν. 3959/2011, ο οποίος, μεταξύ των λοιπών αλλαγών που επέφερε⁷⁰, για την αποτελεσματική αποτροπή από την τέλεση παραβιάσεων κατά του ελεύθερου

προβληματική νομοτεχνική δομή των ίδιων των αδικημάτων, αλλά και την έλλειψη ισχυρής κοινωνικής αποδοκιμασίας για τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού, να οποία συνδυαστικά συνέτειναν στην περιορισμένη εφαρμογή των εν λόγω ποινικών διατάξεων, βλ. *Ι. Ανδρουλάκη*, Η αναθεώρηση των διατάξεων περί ελεύθερου ανταγωνισμού με το ν. 3784/2009, *ΠοινΧρ* 2009, σελ. 953.

⁶⁷ Οι διαδοχικές τροποποιήσεις έφεραν και άλλες αλλαγές

⁶⁸ Α. 2^α και ήδη ά. 18^α Ν. 146/1914

⁶⁹ Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, οι αλλαγές αυτές αποσκοπούσαν «στην καλύτερη εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού» και στην «εμπέδωση νοοτροπίας αληθινού ανταγωνισμού στην Ελλάδα». Η αναθεώρηση αυτή δε εναρμονίζεται με την έντονη τάση ποινικοποίησης, διεύρυνσης των υπάρχοντων πλαισίων ποινών και κίνησης ολοένα και περισσότερων ποινικών διώξεων κατά των «σκληροπυρηνικών» καρτέλ που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σε ευρωπαϊκό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, βλ. *Ι. Ανδρουλάκη*, ό. α., σελ. 953 και υποσημείωση υπ' αριθμόν 8.

⁷⁰ Για μια αναλυτική παράθεση των αλλαγών που επέρχονται με το ν. 3959/2011 βλ. *Τρούλη*, Ο νεοσηφισθείς ν. 3959/2011 που αντικατέστησε τον ν. 703/1977 για την προστασία του ανταγωνισμού: Βασικές αλλαγές και πρώτες εντύπώσεις, *ΕΕμπΔ* 2011, σελ. 743 επ.

ανταγωνισμού⁷¹ και την καλλιέργεια κουλτούρας ανταγωνισμού επαυξάνει περαιτέρω τις ποινές⁷² για τις παραβιάσεις του ανταγωνισμού, θέτοντας στο επίκεντρο τις οριζόντιες συμπράξεις. Οι τελευταίες απειλούνται πλέον και με χρηματική ποινή από 100.000 έως 1.000.000 ευρώ (δηλαδή δεκαπλασιάζεται σχεδόν η προβλεπόμενη από το ν. 3784/2009 ποινή), αλλά και ποινή φυλάκισης το ελάχιστο όριο της οποίας αυξάνεται στα 2 χρόνια αντί των έξι μηνών που προέβλεπε ο ν. 3784/2009 (άρθρο 44 παρ. 1 ν. 3959/2011). Για τις κάθετες δε συμπράξεις διατηρείται η προβλεπόμενη από το νόμο 3784/2009 ποινή μεταξύ 15.000 έως 150.000 ευρώ, ενώ, παράλληλα, διπλασιάζεται η ποινή για τις περιπτώσεις κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης και προβλέπεται πλέον χρηματική ποινή 30.000 έως 300.000 ευρώ⁷³. Παράλληλα, ο Ν. 3959/2011 με το ά. 44 παρ. 5 επιμήκυνε το χρόνο παραγραφής σε όσες περιπτώσεις εκκρεμεί διοικητική διερεύνηση της πράξης⁷⁴, ενώ με την παρ. 6 του ά. 44 προβλέφθηκε ρητά η δυνατότητα άσκησης πολιτικής αγωγής ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων.

Πολλές τροποποιήσεις σημειώθηκαν και στα όρια των απειλούμενων ποινών⁷⁵, τα οποία διαμορφώθηκαν ως κατωτέρω:

- Ν. 703/1977 κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και παρακώλυση του έργου των αρμοδίων αρχών σωρευτικά ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή 100.000 έως 200.000 δρχ.
- Ν. 1934/1991 (ά. 12) αντικατέστησε αναφορικά με τις πράξεις της παρ. 1 την ποινή της φυλάκισης με χρηματική ποινή τουλάχιστον 1.000.000 δρχ, η οποία προβλεπόταν πλέον κατ' αποκλειστικότητα.
- Ν. 2296/1995 για τις παραβάσεις του ά. 1 χρηματική ποινή από 1.000.000 δρχ έως 5.000.000 δρχ

---

⁷¹ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ν. 3959/2011, σελ. 7.

⁷² Ο αγώνας, όμως, κατά των παραβιάσεων του ανταγωνισμού δε χρησιμοποιεί ως εργαλεία του μόνο τις ποινικές κυρώσεις. Ειδικότερα, στο άρθρο 25 παρ. 2γ' του νέου νόμου προβλέπεται δυνατότητα της Επιτροπής επιβολής αυτοτελούς προστίμου στα υπεύθυνα για την τήρηση των διατάξεων του ανταγωνισμού πρόσωπα των επιχειρήσεων, το οποίο επιβάλλεται σε φυσικά πρόσωπα εφόσον αποδεδειγμένα συμμετείχαν σε προπαρασκευαστικές πράξεις, στην οργάνωση ή την διάπραξη της παράνομης συμπεριφοράς της επιχείρησης και κυμαίνεται από 200.000 έως 2.000.000 ευρώ. Ο νόμος, δηλαδή, φαίνεται εξαντλεί πλέον κάθε δυνατό μέσο στο επίπεδο των κυρώσεων χάριν της αποτελεσματικής προστασίας του ανταγωνισμού. βλ. Αιτιολογική Έκθεση ν. 3959/2011, σελ. 6 όπου η σχετική αναφορά φαίνεται να υπαινίσσεται ότι αναγκαία προϋπόθεση της ευθύνης είναι η διαπίστωση υπαιτιότητας των φυσικών προσώπων, προϋπόθεση ωστόσο, η οποία δυστυχώς δεν τίθεται σαφώς στο νόμο.

⁷³ Βλ. άρθρο 44 παρ. 2 ν. 3959/2011

⁷⁴ Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., η επιμήκυνση αυτή «αναμένεται να αυξήσει τον αριθμό των υποθέσεων που θα φθάσουν στα ποινικά δικαστήρια».

⁷⁵ Σύμφωνα δε με τον Γ. Τριανταφύλλου, «Τα όρια των απειλούμενων ποινών γνώρισαν πολλές τροποποιήσεις, η σκοπιμότητα των οποίων δεν ήταν πάντα ευδιάκριτη», βλ. ό.π. σελ. 1363 και υποσημ. 38.

- Ν. 3373/2005 χρηματική ποινή 3.000-30.000 ευρώ
- Ν. 3784/2009 15.000-150.000 ευρώ και ειδικά για τους δράστες των οριζόντιων συμπράξεων προέβλεψε τη δυνατότητα επιβολής σωρευτικής και ποινής φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών, ενώ, παράλληλα, προέβλεψε και την δυνατότητα υποχρεωτικής απαλλαγής των δραστών από την ποινή στις περιπτώσεις που μια επιχείρηση υπαγόταν σε πρόγραμμα επιείκειας.
- Ν. 3959/2011 ουσιώδη μεταβολή επέφερε ως προς την ποινική μεταχείριση των σκληροπυρηνικών καρτέλ, για τα οποία αύξησε σημαντικά τα όρια των απειλούμενων ποινών σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή από 100.000 έως 1.000.000 ευρώ. Ο ίδιος νόμος κατήγγησε το αξιόποινο της παρακώλυσης του ελεγκτικού έργου των αρμοδίων οργάνων, ήτοι το αξιόποινο των επιμέρους πράξεων του ά. 29 παρ. 2 του Ν. 703/1977. Βέβαια το αξιόποινο των συμπεριφορών αυτών επανέφερε ο έλληνας νομοθέτης με το Ν. 4072/2012, ο οποίος προσέθεσε έβδομη παράγραφο στο ά. 44 του Ν. 3959/2011 που προβλέπει φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι με την πάροδο των ετών υπάρχει μια τάση αυστηροποίησης των ποινών⁷⁶ (τόσο των χρηματικών όσο και των στερητικών της ελευθερίας), αν και η ενασχόληση των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων με υποθέσεις ελεύθερου ανταγωνισμού εξακολουθεί να είναι σπάνια. Παρατηρείται καθυστέρηση στη διερεύνηση των σχετικών υποθέσεων από την Επιτροπή Ανταγωνισμού⁷⁷, με αποτέλεσμα στις περιπτώσεις που αυτή κατέληγε σε κρίση για παράβαση του νόμου 703/1977, το αντίστοιχο έγκλημα είχε υποπέσει συνήθως στην πενταετή παραγραφή. Το πρόβλημα αυτό πλέον αντιμετωπίστηκε με το ά. 44 παρ. 5 του Ν. 3959/2011, το οποίο προβλέπει επιμήκυνση της αναστολής της παραγραφής κατά τον χρόνο διοικητικής διερεύνησης της υπόθεσης. Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου⁷⁸ «*Η ρύθμιση αυτή (δηλ. η επιμήκυνση του χρόνου αναστολής της παραγραφής) αναμένεται να πολλαπλασιάσει τις σχετικές ποινικές υποθέσεις*».

2. Οι ποινικές διατάξεις του Ν. 3959/2011: Γενικές παρατηρήσεις

2.1 Το προστατευόμενο έννομο αγαθό

Κατά την ορθότερη άποψη, η οποία επιρρωνύεται και την ίδια την Εισηγητική Έκθεση του ν. 703/1977 (ά. 1), προστατευόμενο έννομο αγαθό των εν λόγω ποινικών διατάξεων είναι ο ίδιος ο

⁷⁶ Κατά Γ. Τριανταφύλλου «*αξιοσημείωτες διακυμάνσεις*», βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1363

⁷⁷ Βλ. υπ' αριθμ. 17 υποσημ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1358, όπου γίνεται λόγος για παρέλευση πενταετίας ανάμεσα στην καταγγελία και την απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

⁷⁸ Βλ. υπ' αριθμ. 17 υποσημ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1358

ελεύθερος ανταγωνισμός. Προστατεύεται, δηλαδή, ο ανταγωνισμός ως θεσμός, ήτοι ως σύστημα, το οποίο είναι ικανό να εγγυηθεί τη δομή και τη λειτουργικότητα της αγοράς. Υπό αυτή την έννοια καθίσταται προφανές ότι πρόκειται για υπερατομικό και ειδικότερα για θεσμικό έννομο αγαθό. Προστασία του ανταγωνισμού, όμως, παράλληλα, σημαίνει και προστασία της επιχειρηματικής ελευθερίας και κατ' επέκταση της ελεύθερης ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας του ατόμου (άρθρα 5 παρ. 1 και 106 παρ. 2 Συντ.), η οποία μέσω της δημιουργίας ολιγοπωλίων ή μονοπωλίων θα ετίθετο σε κίνδυνο⁷⁹.

Αντίθετα, η άποψη περί αναγωγής της «*διαρκώς επιβεβαιούμενης εμπιστοσύνης του ατόμου στη λειτουργικότητα του ελεύθερου ανταγωνισμού*» σε έννομο αγαθό της διάταξης του άρθρου 44 ν. 3959/2011 είναι μάλλον απορριπτέα. Συναισθήματα και αξιολογικές κρίσεις εκφεύγουν της προστασίας του ποινικού δικαίου, αλλά και η αποδοχή της προαναφερθείσας άποψης θα δημιουργούσε περαιτέρω προβλήματα ως προς το αξιόποιο περιοριστικών του ανταγωνισμού συμπεριφορών για την περίοδο που αυτές παραμένουν κρυφές ή σε περίπτωση που λόγω της πολυπλοκότητας τους δεν γίνονται αντιληπτές.

Δεν έχει λείψει και η άποψη, σύμφωνα με την οποία προστατευόμενων εκ των συναφών ποινικών διατάξεων έννομο αγαθό είναι η προστασία των συμφερόντων του καταναλωτή⁸⁰. Πρόκειται βέβαια για μια άποψη που βασίστηκε στην ανεπιφύλακτη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι απόλυτος στόχος του δικαίου του ανταγωνισμού είναι η προστασία του καταναλωτή⁸¹ και στην εκσυγχρονιστική γραμμή που τήρησε ειδικά το ΠΕΚ⁸², το οποίο έχει ανακηρύξει σε τελικό σκοπό του δικαίου του ανταγωνισμού την ευτυχία του καταναλωτή. Στο πλαίσιο βέβαια του ελληνικού δικαίου γίνεται δεκτό ότι η προστασία του καταναλωτή αποτελεί μεν επιθυμητή συνέπεια της προστασίας του ανταγωνισμού, αλλά δεν συνιστά καθεαυτήν το έννομο αγαθό του άρθρου 44 ν. 3959/2011, καθώς

---

⁷⁹ Βλ. και ΕισΕκθ του προγενέστερου ν. 703/1977 αρ. 4.

⁸⁰ Βλ. σχετικά *Κασωτάκη*, Το αντικείμενο του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού, ΕΕμπΔ 2010, σελ. 295 επ.

⁸¹ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 ΣυνθΕΚ, ΕΕ 2004/С 101/08, παρ. 13, Ανακοίνωση της Επιτροπής για τους κάθετους περιορισμούς ΕΕ 2000/С 291/01, παρ. 1.1.4., DG Competition Discussion Paper on the application of Art. 82 of the Treaty to exclusionary abuses, παρ. 4, διαθέσιμο σε <http://europa.eu/competition/antitrust/art82/discpaper2005.pdf>.

⁸² ΠΕΚ απόφαση της 7.6.2006, T-213/01 και T-214/01, Oesterreichische Postsparkasse, Συλλ. Νομ. 2006, II-1601, σκέψη 115 όπου υποστηρίζεται ότι «Οι κανόνες προς εξασφάλιση του ανόθευτου ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς έχουν τελικό σκοπό την ευτυχία του καταναλωτή» και ΠΕΚ απόφαση της 27.9.2006, T-168/01, GlaxoSmithKline Services, Συλλ. Νομ. 2006, II-2969, σκέψη 118 «Ο σκοπός του εν λόγω άρθρου [81] είναι να αποφεύγεται το ενδεχόμενο ορισμένες επιχειρήσεις, περιορίζοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ τους ή με τρίτους, να περιορίζουν το όφελος που αποκομίζει ο τελικός καταναλωτής».

σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση⁸³ του νόμου συνιστά έννοια στενότερη. Όπως, άλλωστε, θα εκτεθεί και κατωτέρω, στην αντικειμενική υπόσταση του άρθρου 44 υπάγονται και συμπεριφορές που βλάπτουν ή θέτουν σε κίνδυνο τον ανταγωνισμό ανεξάρτητα από τις επιπτώσεις που μπορεί άμεσα να έχουν στα συμφέροντα των καταναλωτών, ενώ και στις προϋποθέσεις εξαιρέσεως από τον απαγορευτικό κανόνα του άρθρου 1 παρ. 1 (άρθρο 1 παρ. 3) λαμβάνεται υπόψιν η «συμμετοχή των καταναλωτών», χωρίς ωστόσο αυτό να αποτελεί και το μοναδικό κριτήριο.

Ενόψει των ως άνω αξίζει να επισημανθεί ότι νομιμοποιούμενος σε δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής παθών και αμέσως ζημιωθείς⁸⁴ εκ της παραβίασης των σχετικών διατάξεων μπορεί να θεωρηθεί είτε ο καταναλωτής, οποίος π.χ. ζημιώνεται από ένα οριζόντιο καρτέλ καθορισμού τιμών, είτε μια επιχείρηση η οποία π.χ. αναγκάζεται να εξέλθει της αγοράς εξαιτίας μιας καταχρηστικής πρακτικής που εφαρμόζει δεσπόζουσα επιχείρηση. Ωστόσο, εάν εμμείνουμε στη σύμφωνη με το γράμμα της προαναφερθείσας οικείας εισηγητικής εκθέσεως, σύμφωνα με την οποία το προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι αμιγώς υπερατομικό, καθίσταται προφανές ότι σύμφωνα και με τις γενικές δικονομικές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δεν θεμελιώνεται δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής.

2.2 Ερμηνευτικές ιδιαιτερότητες

Στο δίκαιο του ανταγωνισμού εφαρμόζεται η λεγόμενη «οικονομική» θεώρηση (*wirtschaftliche Betrachtungsweise*), η οποία αρχικά προήλθε από το χώρο του γερμανικού φορολογικού δικαίου. Η εν λόγω θεώρηση αναπτύχθηκε στη γερμανική επιστήμη παράλληλα προς τις άλλες ερμηνευτικές μεθόδους και στόχος της είναι κυρίως να περιορίσει τις δυνατότητες καταστρατήγησης ενός νόμου, οι οποίες προκύπτουν όταν ένας νομικός όρος ερμηνευόμενος με καθαρά νομικά κριτήρια αποκτά στενότερο περιεχόμενο, αφήνοντας έτσι αρρυθμιστες ορισμένες περιπτώσεις. Έτσι, σύμφωνα με την «οικονομική θεώρηση» όροι με νομική – τεχνική περιβολή ερμηνεύονται με βάση οικονομικά κριτήρια, ανεξάρτητα από το νόημα που μπορεί να έχουν οι ίδιοι όροι σε άλλους δικαιοϊκούς τομείς⁸⁵.

Στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου η ως άνω θεώρηση ισχύει ως «πραγματιστική θεώρηση» (*“tatsaechliche”/“faktische” Betrachtungsweise*)⁸⁶. Οι βασικές της λειτουργίες είναι δύο: αφενός

⁸³ Όπου γίνεται λόγος για προστασία τόσο του καταναλωτικού κοινού όσο και της εθνικής οικονομίας γενικότερα

⁸⁴ Κατά τα διαλαμβανόμενα στις οικείες διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, αλλά και την παρ. 6 του ά. 44 του Ν. 3959/2011.

⁸⁵ Βλ. Βούλγαρη, Η ποινική αντιμετώπιση των συμπράξεων επιχειρήσεων (καρτέλ) κατά το νόμο 703/1977, ΠοινΧρ 2009, σελ. 872-873.

⁸⁶ Βλ. Κουράκη/Ζιούβα σε Κουράκη, Τα οικονομικά εγκλήματα, ΙΙ, 2007, σελ. 163 επ.

απομονώνει τους προερχόμενους από άλλους δικαιοκούς κλάδους όρους και αφετέρου υποδεικνύει μια συγκεκριμένη ερμηνεία των όρων αυτών με βάση το σκοπό της ποινικής διάταξης, ώστε ο ποινικός κανόνας να εφαρμόζεται όταν οι εκάστοτε προϋποθέσεις πληρούνται «εκ των πραγμάτων». Ουσιαστικά η πραγματιστική θεώρηση δεν είναι άλλο από μια τελεολογική ερμηνεία βάσει αμιγώς ποινικών κριτηρίων.

Αυτό σημαίνει στο πλαίσιο των ποινικών διατάξεων του ανταγωνισμού ότι όροι του ν. 3959/2011, στους οποίους από άποψη εμπορικού δικαίου με βάση την οικονομική θεώρηση αποδίδεται ένα συγκεκριμένο νόημα μπορούν –και λόγω της αρχής της ενότητας του δικαίου πρέπει– εντός της ποινικής υπόστασης του άρθρου 44 να ερμηνεύονται ομοίως, λαμβανομένου όμως υπόψιν του σκοπού της ποινικής διάταξης και στα όρια πάντα που θέτει το γράμμα του νόμου και η αρχή *nullum crimen sine lege*.

Επιπρόσθετα, για την ερμηνεία του άρθρου 44 και γενικότερα του ν. 3959/2011 πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, ότι ανάμεσα στους στόχους του νομοθέτη είναι και η εναρμόνιση της εθνικής προς την ευρωπαϊκή νομοθεσία (εδώ τα άρθρα 101 και 102 ΣυνθΛΕΕ και τον Κανονισμό 1/2003) και για το λόγο αυτό, στο βαθμό που δεν παραβιάζονται εθνικοί συνταγματικοί κανόνες, θα πρέπει να ακολουθείται μια σύμφωνη προς το ευρωπαϊκό δίκαιο και τους σκοπούς αυτού ερμηνεία των εθνικών διατάξεων, λαμβανομένης υπόψιν της νομολογίας των ευρωπαϊκών δικαστηρίων.

B. Οι αξιόποινες προσβολές του ελεύθερου ανταγωνισμού κατά το Ν. 3959/2011: Τα τυποποιούμενα εγκλήματα

Τα εγκλήματα κατά του ελεύθερου ανταγωνισμού μπορούν να ενταχθούν σε δύο βασικές κατηγορίες ανάλογα με τη φύση του πρωτεύοντος κανόνα που προσβάλλεται: σε παραβάσεις των ουσιαστικών απαγορεύσεων και επιταγών του ελληνικού και ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού και σε παραβάσεις τυπικών υποχρεώσεων⁸⁷. Αξίζει βέβαια να επισημανθεί ήδη σε αυτό το σημείο ότι

---

⁸⁷ Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, «Οι τυπικές υποχρεώσεις που επιβάλλονται από τη νομοθεσία του ελεύθερου ανταγωνισμού, αποβλέπουν στην αποτελεσματικότητα της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού και στη διασφάλιση του έργου της. Θεμελιώνουν υποχρεώσεις υπακοής στη Διοίκηση, η παράβαση των οποίων αποτελεί μιας μορφή ανυπακοής προς αυτήν», βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1366 και υποσημ. υπ' αριθμ. 45 και 46

οι παρακάτω διακρίσεις έχουν σχετικό χαρακτήρα⁸⁸ υπό την έννοια ότι μία παράβαση μπορεί να εμπίπτει ταυτόχρονα σε αμφότερες τις ως άνω βασικές κατηγορίες⁸⁹.

Οι παραβάσεις των ουσιαστικών απαγορεύσεων και επιταγών του ελληνικού και ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες:

i. Σε εκείνα που τελούνται με την **παράβαση μιας ουσιαστικής απαγόρευσης** που προβλέπεται ευθέως στο νόμο, χωρίς να απαιτείται για την ενεργοποίησή της η έκδοση κάποιας απόφαση της αρμόδιας αρχής. Στην υποκατηγορία αυτή υπάγονται οι απαγορευμένες συμπράξεις επιχειρήσεων (καρτέλ), η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης και η πραγματοποίηση ανεπίτρεπτης συγκέντρωσης (ά. 44 παρ. 1-2 σε συνδυασμό με τα ά. 1,2, 9 παρ. 1 του ίδιου νόμου, καθώς και 101-102 ΣΛΕΕ).

ii. Σε εκείνα που είναι **παρακολουθηματικά μιας διοικητικής πράξης**. «Στην τελευταία περίπτωση το έγκλημα συνίσταται στην παράβαση μιας διοικητικής πράξης που εξειδικεύει και ενεργοποιεί την ουσιαστική απαγόρευση ή επιταγή, με βάση σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση»⁹⁰. Στην υποκατηγορία αυτή εντάσσεται παραδείγματος χάρη το έγκλημα της μη συμμόρφωσης σε αποφάσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού, οι οποίες θέτουν όρους και προϋποθέσεις κατά την έγκριση συγκεντρώσεων στο πλαίσιο της εξουσιοδότησης του άρθρου 8 παρ. 8 (βλ. ά. 44 παρ. 1 εδ. β'). Τι έγκλημα της παραβίασης μιας τέτοιας απόφασης συνιστά προσβολή ουσιαστικής απαγόρευσης, αυτής της πραγματοποίησης συγκεντρώσεων που εγκυμονούν κινδύνους για τον ανταγωνισμό. Ωστόσο, η ενεργοποίηση της απαγόρευσης αυτής in concreto προϋποθέτει την έκδοση απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

Οι παραβάσεις τυπικών υποχρεώσεων διακρίνονται περαιτέρω σε δύο υποκατηγορίες:

- Σε **παραβάσεις επιταγών γνωστοποίησης και πληροφόρησης**, που τιμωρούνται ως εγκλήματα παράλειψης. Τέτοιο είναι το έγκλημα του ά. 36 παρ. 1 του νόμου (παράλειψη

---

⁸⁸ Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, «*Η σχετικότητα της διάκρισης, τουλάχιστον στο ελληνικό δίκαιο, επιβεβαιώνεται de lege lata και από το γεγονός ότι το ά. 44 παρ. 1 απειλεί τις ίδιες ποινικές κυρώσεις κατά παραβάσεων που έχουν αναμφισβήτητα ουσιαστικό χαρακτήρα (π.χ. καρτέλ) και των διαφόρων μορφών ανυπακοής προς αποφάσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού, που προβλέπονται στα άρθρα 5 έως 11 του νόμου. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η διάταξη αυτή τιμωρεί στην πραγματικότητα άμεση ή έμμεση παραβίαση ουσιαστικών απαγορεύσεων και επιταγών*», βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1366.

⁸⁹ Η ανυπακοή προς μια απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού παραδείγματος χάριν εκτός από παράβαση τυπικών υποχρεώσεων μπορεί να συνιστά ταυτόχρονα και έμμεση προσβολή ουσιαστικής απαγόρευσης.

⁹⁰ Βλ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1365

ανακοίνωσης στην Επιτροπή Ανταγωνισμού παραβάσεων των ά. 1-2 του νόμου και 101-102 ΣΛΕΕ).

- Σε *παραβάσεις αποφάσεων της Επιτροπής Ανταγωνισμού*, εκτός εκείνων που εξειδικεύουν ουσιαστικές απαγορεύσεις και επιταγές⁹¹. Τέτοιο είναι η παραβίαση της απόφασης που εκδίδεται σύμφωνα με το ά. 11 παρ. 5 και 6 του νόμου, με την οποία λαμβάνονται μέτρα για τη δημιουργία συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

1. Απαγορευμένες συμπράξεις και αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων

Α. Αντικειμενική Υπόσταση

Σύμφωνα με το α' εδάφιο της παρ. 1 του ά. 44 του Ν. 3959/2011 *«1. Όποιος συνάπτει συμφωνία, λαμβάνει απόφαση ή εφαρμόζει εναρμονισμένη πρακτική κατά παράβαση του άρθρου 1 ή του άρθρου 101⁹² της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τιμωρείται με χρηματική ποινή από δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ μέχρι εκατόν πενήντα χιλιάδες (150.000) ευρώ»*.

Όπως είναι προφανές, ως προς την περιγραφή της τυποποιούμενης στο α' εδάφιο της παρ. 1 του ά. 44 του Ν. 3959/2011 αξιόποινης συμπεριφοράς η ίδια η διάταξη παραπέμπει σε άλλες απαγορευτικές διατάξεις (λευκός ποινικός νόμος) και συγκεκριμένα σε αυτές των ά. 1 του Ν. 3959/2011 και 101 της ΣΛΕΕ. Μάλιστα, κατά τον Τριανταφύλλου⁹³, *«Η παραπομπή στο ά. 101 ΣΛΕΕ είναι δυναμική, υπό την έννοια ότι γίνεται στο εκάστοτε περιεχόμενό του. Μελλοντικές τροποποιήσεις του πρωτεύοντος απαγορευτικού κανόνα θα επηρεάσουν αντιστοίχως το περιεχόμενο του κυρωτικού ποινικού κανόνα»*. Παράλληλα, τόσο στο ά. 1 του Ν. 3959/2011 όσο και στο ά. 101 της ΣΛΕΕ η απαρίθμηση των απαγορευμένων συμπράξεων είναι ενδεικτική, ενώ, ως είναι προφανές από την ίδια τη γραμματική διατύπωση αμφότερων των ως άνω διατάξεων, οι ενδεικτικά απαριθμούμενες σε αυτές απαγορευμένες συμπράξεις δεν ταυτίζονται.

---

⁹¹ Βλ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1366 και υποσημ. υπ' αριθμ. 45

⁹² Η ποινικοποίηση των παραβάσεων του ά. 101 της ΣΛΕΕ θεμελιώνεται στο ά. 5 του Κανονισμού 1/2003, στο οποίο προβλέπεται για τα κράτη μέλη η αρμοδιότητα εφαρμογής του ά. 101 ΣΛΕΕ και παρέχεται η δυνατότητα επιβολής στο εσωτερικό-εθνικό δίκαιο κυρώσεων. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, *«Η απειλή ποινικών κυρώσεων κατά των παραβατών του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού επιβάλλεται όμως και από την αρχή της ισοδύναμης προστασίας, σύμφωνα με την οποία η προστασία των ευρωπαϊκών αγαθών στα κράτη μέλη πρέπει να είναι τουλάχιστον ισοδύναμη με εκείνη που παρέχεται από αυτά στα ημεδαπά αγαθά»*, βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1374, υποσημ. 79

⁹³ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1374.

Το υποκείμενο το εγκλήματος

Υποκείμενο του οικείου εγκλήματος είναι «Όποιος συνάπτει συμφωνία, λαμβάνει απόφαση ή εφαρμόζει εναρμονισμένη πρακτική»⁹⁴. Το έγκλημα της απαγορευμένης σύμπραξης είναι, λοιπόν, **έγκλημα καθήκοντος**, αφού δράστες του μπορούν να είναι μόνο οι αποδέκτες των πρωτευόντων απαγορευτικών κανόνων των ά. 1 του Ν. 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ. Κατ' επέκταση, το **έγκλημα** της απαγορευμένης σύμπραξης είναι και **ιδιαίτερο**, αφού μπορεί να τελεστεί μόνο από πρόσωπα που εντάσσονται στον κύκλο των αποδεκτών αυτών.

Δεδομένου, λοιπόν, ότι σύμφωνα το ά. 1 ν. 3959/2011 αφορά σε επιχειρήσεις και σε ενώσεις επιχειρήσεων⁹⁵, υποκείμενα του εγκλήματος του άρθρου 44 παρ. 1 εδ. α' και γ' είναι τα πρόσωπα που είτε τα ίδια αποτελούν επιχείρηση υπό την παραπάνω έννοια είτε τα πρόσωπα που λειτουργούν ως εκπρόσωποι νομικών προσώπων⁹⁶, καθώς μόνο τα πρόσωπα αυτά δεσμεύουν στην πράξη την επιχείρηση. Αναφορικά δε με την έννοια του εκπροσώπου θα πρέπει να βρει εφαρμογή η πραγματιστική θεώρηση, σύμφωνα με τη οποία εκπρόσωπος της επιχείρησης δεν είναι το πρόσωπο εκείνο, του οποίου για παράδειγμα η υπογραφή βρίσκεται σε μια συμφωνία. Δράστης του άρθρου 44 παρ. 1 μπορεί να είναι μόνο εκείνος, οποίος λόγω της θέσης του σε μια επιχείρηση και των παραχωρημένων σε αυτόν αρμοδιοτήτων είναι σε θέση, αναλαμβάνοντας επιχειρηματικές πρωτοβουλίες να δεσμεύει την εταιρία απέναντι σε τρίτους και να (συν)διαμορφώνει την επιχειρηματική της συμπεριφορά⁹⁷. Μόνο σε πρόσωπα που λόγω της θέσης και των αρμοδιοτήτων τους συγκαθορίζουν την επιχειρηματική συμπεριφορά μιας εταιρίας μπορεί να επιβληθεί καθήκον για αποφυγή περιοριστικών του ανταγωνισμού συμπεριφορών.

---

⁹⁴ Κατά την ορθότερη άποψη η αναφορά στο άρθρο 25 παρ. 2γ' ν. 3959/2011 των υπεύθυνων προσώπων για την τήρηση της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού ουδόλως σκοπεί στον περιορισμό του κύκλου δραστών στα ενταύθα αναφερόμενα πρόσωπα. Άλλωστε, μια τέτοια ερμηνεία θα άφηνε ακάλυπτες όλες εκείνες τις καθόλου σπάνιες περιπτώσεις, στις οποίες οι συμφωνίες συνάπτονται από πρόσωπα διάφορα εκείνων του άρθρου 25 παρ. 2γ' και εν αγνοία αυτών, όπως για παράδειγμα όταν τοπικό γραφείο μεγάλης εταιρίας συμπράττει με δική του πρωτοβουλία με τοπικά γραφεία ανταγωνιστών εν αγνοία των κεντρικών και των Διοικητικών Συμβουλίων, βλ. *I. Ανδρουλάκη*, Η ποινική αντιμετώπιση των καρτέλ στους δημόσιους διαγωνισμούς, 2008, σελ. 60 επ. και *Δρυλλεράκη*, EEN 1977, σελ. 601 επ.

⁹⁵ Ως προαναφέρθηκε, ο όρος επιχείρηση περιλαμβάνει κάθε φορέα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα ανεξάρτητα από τη νομική του μορφή και ότι στην έννοια της επιχείρησης μπορούν να υπαχθούν τόσο φυσικά (π.χ. ελεύθεροι επαγγελματίες) όσο και νομικά πρόσωπα.

⁹⁶ Βλ. και το αντίστοιχο του άρθρου 44 παρ. 1 ν. 3959/2011 άρθρο 29 παρ. 1 ν. 703/1977 κατά το οποίο υπαίτιος του εν λόγω εγκλήματος είναι αυτός που «ατομικώς ή ως εκπρόσωπος νομικού προσώπου συνάπτει συμφωνίες...».

⁹⁷ Βλ. *Βούλγαρη*, Η ποινική αντιμετώπιση των συμπράξεων επιχειρήσεων (καρτέλ) κατά το νόμο 703/1977, ΠοινΧρ 2009, σελ. 874.

Η εγκληματική συμπεριφορά

Επιπλέον, το έγκλημα του άρθρου 44 παρ. 1 εδ. α' ν. 3959/2011 είναι μικτό, αφού στην αντικειμενική το υπόσταση προβλέπονται τρεις εγκληματικές συμπεριφορές: η σύναψη συμφωνίας, η λήψη απόφασης ένωσης επιχειρήσεων και η εφαρμογή εναρμονισμένης πρακτικής. Αφηρημένη κρίση περί του χαρακτήρα του εγκλήματος ως σωρευτικά η υπαλλακτικά μικτού σε σχέση με αυτόν τον τρόπο τέλεσης δεν είναι δυνατή. Ειδικότερα:

Έχει υποστηριχθεί ότι η συμφωνία και η απόφαση ένωσης επιχειρήσεων είναι διαφορετικά εγκλήματα, η ταυτόχρονη πραγμάτωση των οποίων δεν είναι δυνατή στο πλαίσιο μιας ίδιας εγκληματικής συμπεριφοράς. Επίσης, έχει υποστηριχθεί ότι αυτά συρρέουν πάντοτε αληθώς μεταξύ τους, με συνέπεια το έγκλημα να είναι ως προς τούτο σωρευτικά μικτό⁹⁸. Σύμφωνα, ωστόσο, με το Γ. Τριανταφύλλου⁹⁹, ορθότερη θεώρηση του πράγματος δείχνει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις τα δυο εγκλήματα μπορούν να συνυπάρξουν στο πλαίσιο μιας και της αυτής προσβολής του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Πάντως σε ό,τι αφορά τη συμφωνία και την εναρμονισμένη πρακτική το έγκλημα είναι υπαλλακτικά μικτό και οι ως άνω τρόποι τέλεσης συρρέουν φαινομενικά μεταξύ τους. Το ίδιο θα πρέπει να γίνει δεκτό και σε σχέση με την απόφαση της ένωσης επιχειρήσεων και την εναρμονισμένη πρακτική,

Επιπλέον, σωρευτικά μικτό θα είναι συνήθως το έγκλημα και στην περίπτωση που μια συμπεριφορά επιφέρει προσβολή του ανταγωνισμού εντός τη ελληνικής επικράτειας, επιπλέον δε και μια διαφορετικής έκτασης προσβολή του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς. Η συμπεριφορά, δηλαδή, αυτή θα συνιστά ταυτόχρονα παράβαση του ά. 1 του Ν. 3959/2011 και του ά. 101 ΣΛΕΕ. Οι δυο αυτές παραβάσεις συρρέουν κατ' ιδέαν, η δε συρροή τους είναι αληθής, αφού με μία πράξης προσβάλλονται δύο διαφορετικά έννομα αγαθά. Σε περίπτωση, όμως, που ο περιορισμός του ανταγωνισμού εντός της ελληνικής επικράτειας συνιστά καθ' εαυτόν περιορισμό του ανταγωνισμού και εντός της εσωτερικής αγοράς, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η συρροή των δυο εγκλημάτων είναι φαινομένη.

Ειδικότερα, η απαγορευμένη σύμπραξη μπορεί να λάβει είτε τη μορφή της συμφωνίας είτε της απόφασης είτε της εναρμονισμένης πρακτικής. Συγκεκριμένα:

---

⁹⁸ Βλ. υποσημ. υπ' αριθμ. 88 Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1376

⁹⁹ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1376

Η *συμφωνία*¹⁰⁰ μπορεί να είναι γραπτή ή προφορική και δεν απαιτείται να εφαρμοστεί. Ο όρος δεν ταυτίζεται με τη σύμβαση του αστικού δικαίου¹⁰¹, αλλά περιλαμβάνει κάθε περίπτωση που δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις εκφράζουν την κοινή τους πρόθεση να συμπεριφερθούν κατά ορισμένο τρόπο στην αγορά, δεσμευόμενες από την πράξη τους αυτή.

Απόφαση ένωσης επιχειρήσεων συνιστά κάθε πράξη, μέσω της οποίας σχηματίζεται η βούληση της ένωσης και η οποία επιδρά στην οικονομική δραστηριότητα των επιμέρους επιχειρήσεων. Ένωση δε επιχειρήσεων συνιστά κάθε πλειονότητα επιχειρήσεων που συνδέονται μεταξύ τους με οποιαδήποτε μορφή οργανωμένης συνεργασίας¹⁰².

Εναρμονισμένη πρακτική συνιστά κάθε μορφή συντονισμού ή συμπαιγνίας επιχειρήσεων, η οποία είναι πρόσφορη να αποκλείσει τον ανταγωνισμό. Για τη στοιχειοθέτηση, λοιπόν, της αντικειμενικής υπόστασης αναφορικά με την εναρμονισμένη πρακτική απαιτούνται αφενός η αμοιβαία επαφή ή αμοιβαία επικοινωνία, υπό την έννοια της συνεννόησης μεταξύ δύο ή περισσότερων επιχειρήσεων, αφετέρου η ευθυγράμμιση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων αυτών ως αποτέλεσμα της προηγηθείσας επαφής.

Επισημαίνεται ότι και οι τρεις προαναφερθείσες συμπεριφορές θα πρέπει να έχουν ως αντικείμενο ή αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού. Κατά δε τη διάταξη του ά. 1 του Ν. 3959/2011 ο ανταγωνισμός θα πρέπει να αφορά την Ελληνική Επικράτεια, ενώ κατά τη διάταξη του ά. 101 της ΣΛΕΕ την εσωτερική αγορά.

Διακεκριμένη παραλλαγή: Τα σκληροπυρηνικά καρτέλ

Σύμφωνα με το ά. 44 παρ. 1 του Ν. 3959/2011, «*Αν η πράξη του πρώτου εδαφίου αφορά σε επιχειρήσεις που είναι μεταξύ τους πραγματικοί ή δυνητικοί ανταγωνιστές, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή από εκατό χιλιάδες (100.000) μέχρι ένα εκατομμύριο (1.000.000) ευρώ*».

Με τη ρύθμιση αυτή προβλέπεται αυστηρότερη ποινική μεταχείριση για τις επονομαζόμενες οριζόντιες συμπράξεις, δηλαδή αυτές μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται ή πρόκειται αν δραστηριοποιηθούν στο ίδιο επίπεδο αγοράς. Αυτές, οι οποίες είναι γνωστές και ως σκληροπυρηνικά καρτέλ, διαφοροποιούνται από τις κάθετες συμπράξεις, δηλαδή εκείνες που δραστηριοποιούνται σε

---

¹⁰⁰ Για την έννοια της συμφωνίας βλ. αναλυτικά Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., υποσημ. υπ' αριθμ. 91, σελ. 1377 και παραδείγματα στη σελ. 1377, αρ. 38.

¹⁰¹ Βλ. *Κοτσίρη*, Δίκαιο Ανταγωνισμού, 2010, σελ. 423.

¹⁰² Δεν είναι αναγκαίο η ένωση επιχειρήσεων να έχει νομική προσωπικότητα.

διαφορετικά επίπεδα αγοράς¹⁰³. Σύμφωνα με τον Βούλγαρη¹⁰⁴, ο λόγος της αυστηρότερης μεταχείρισης των οριζόντιων συμπράξεων έγκειται στη μεγαλύτερη επικινδυνότητά τους για τον ανταγωνισμό. Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 83 περ. ε' ΠΚ μπορεί και εδώ να επιβληθεί και μόνο χρηματική ποινή.

Σε αντίθεση με το προγενέστερο δίκαιο (άρθρο 29 παρ. 1 εδ. γ' ν. 703/1977), όπου η διακεκριμένη περίπτωση των συμπράξεων προβλεπόταν μόνο ως έγκλημα βλάβης, δηλαδή μόνο όταν επερχόταν ως αποτέλεσμα ο περιορισμός του ανταγωνισμού στο επίπεδο που δραστηριοποιούνταν οι επιχειρήσεις, υπό το ισχύον δίκαιο αρκεί για την αυστηρότερη ποινική μεταχείριση το επικίνδυνο των μέτρων. Έτσι, η διακεκριμένη περίπτωση διαγράφεται ως έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης.

Λόγοι άρσης του αδίκου

i. Γενικοί

Η συναίνεση δεν αποτελεί λόγο άρσης του αδίκου. Επιτρεπτή είναι, αντιθέτως, η άμυνα.

ii. Ειδικοί

Ειδικό λόγο άρσης του αδίκου της σύμπραξης επιχειρήσεων, που απορρέει από την αρχή του υπέρτερου συμφέροντος, αποτελεί η συνδρομή «εκ του νόμου εξαιρέσης», ή αλλιώς «εξαιρέσης άμεσης εφαρμογής». Το σύστημα των εξαιρέσεων αυτών προβλέπεται στην τρίτη παράγραφο του ά. 1 του Ν. 3959/2011. Ειδικότερα, αυτή προβλέπει ότι δεν απαγορεύονται συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές, οι οποίες πληρούν αθροιστικά μια σειρά προϋποθέσεων και συγκεκριμένα: Α) συμβάλλουν στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, β) εξασφαλίζουν συγχρόνως στους καταναλωτές εύλογο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, γ) δεν επιβάλλουν στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων αυτών και δ) δεν παρέχουν τη δυνατότητα κατάργησης του ανταγωνισμού ή κατάργησης αυτού σε σημαντικό τμήμα της σχετικής

---

¹⁰³ Οι οριζόντιες συμπράξεις ενέχουν κατά κανόνα μεγαλύτερο κίνδυνο για τον ανταγωνισμό σε σύγκριση με τις κάθετες συμπράξεις, κυρίως λόγω της αμεσότητας των περιορισμών που θέτουν στις επιχειρήσεις. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι συμφωνίες μεταξύ ανταγωνιστριών επιχειρήσεων για αύξηση των τιμών, μείωση της παραγωγής ή κατανομή της αγοράς. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ο νομοθέτης επέλεξε να τιμωρήσει αυστηρότερα τους επιχειρηματίες που λαμβάνουν μέρος σε τέτοιου είδους συμπράξεις, προβλέποντας υψηλότερες χρηματικές ποινές σε σχέση με τις κάθετες συμπράξεις και επιπλέον ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 2 ετών.

¹⁰⁴ Βλ. Βούλγαρη, ό.π., σελ. 879. Μάλιστα, η μεγαλύτερη αυτή επικινδυνότητά τους για τον ανταγωνισμό έχει οδηγήσει και σε διεθνείς προσπάθειες για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή τους, βλ. Ι. Ανδρουλάκη, 2008, σελ. 2

αγοράς. Υπό τη συνδρομή των ανωτέρω προϋποθέσεων οι συμπράξεις είναι επιτρεπτές, χωρίς να απαιτείται προηγούμενη άδεια της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

Σχετική πρόβλεψη περιέχει και το ά. 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο, όταν συντρέχουν οι προαναφερόμενες προϋποθέσεις, «μπορούν να κηρυχθούν ανεφάρμοστες» οι διατάξεις της παρ. 1 του ίδιου άρθρου, που απαγορεύουν τα καρτέλ. Το ά. 1 παρ. 2 του Κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 έχει ορίσει ότι, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές, οι συμπράξεις επιχειρήσεων δεν απαγορεύονται χωρίς να είναι αναγκαία η έκδοση σχετικής απόφασης. Επιτρεπτές είναι, επιπλέον, οι συμπράξεις που καλύπτονται από Κανονισμούς ομαδικής απαλλαγής, που εκδίδονται βάσει της παρ. 3 του ά. 101 ΣΛΕΕ ή από αποφάσεις της Επιτροπής, με τις οποίες αυτή αποφαινεται σύμφωνα με το ά. 10 του Κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 ότι το ά. 81 (ήδη άρθρο 101 ΣΛΕΕ) δεν εφαρμόζεται σε μια σύμπραξη. Αυτές οι συμπράξεις δεν μπορούν να τιμωρηθούν κατά το ελληνικό δίκαιο ούτε ως παραβάσεις του ά. 1 του Ν. 3959/2011 λόγω της ρητής πρόβλεψης της τέταρτης παραγράφου του άρθρου αυτού, η οποία περιέχει μια ρήτρα δυναμικής παραπομπής προς τους εν λόγω Κανονισμούς. Σύμφωνα με τη διάταξη, οι τελευταίοι εφαρμόζονται αναλόγως για την υπαγωγή στις εκ του νόμου εξαιρέσεις του ά. 1 παρ. 3 και των συμπράξεων που δεν είναι πιθανό να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών κατά την έννοια του ά. 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ.

Το βασικό επιχείρημα υπέρ της ιδιότητας των εκ του νόμου εξαιρέσεων, καθώς και των Κανονισμών εξαιρέσεων ως ειδικών λόγων άρσης του αδικού είναι ότι οι προϋποθέσεις του ά. 3 δεν συγκαθορίζουν τον εγκληματικό τύπο της σύμπραξης. Οι συμπράξεις που πληρούν τις πιο πάνω προϋποθέσεις εξακολουθούν να περιορίζουν τον ανταγωνισμό, πλην όμως επιτρέπονται λόγω του οφέλους που παράγουν για την οικονομία.

B. Υποκειμενική Υπόσταση

Για την τέλεση της πράξης απαιτείται δόλος (ά. 26 παρ. 1 ΠΚ). Δεδομένου ότι η διάταξης δεν διακρίνει αξιώνοντας ορισμένο είδος δόλου, δημιουργείται η εντύπωση ότι αρκεί οιοδήποτε είδος δόλου (δηλαδή, ακόμα και ενδεχόμενος κατ' ά. 27 παρ. 1 ΠΚ). Η θεωρία, όμως, δέχεται είτε γενικά είτε ως προς ορισμένους τρόπους τέλεσης ότι για την πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης απαιτείται συγκεκριμένο είδος δόλου και συγκεκριμένα:

- Κατά μία άποψη για όλα τα καρτέλ απαιτείται επιδίωξη
- Ανάλογη άποψη έχει υποστηριχθεί και για την εναρμονισμένη πρακτική¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Υποστηρίζεται ειδικότερα σε σχέση με την πρακτική αυτή ότι απαιτείται άμεσος δόλος και δεν αρκεί η γνώση ενδεχομένου ως προς την αντίστοιχη συμπεριφορά του ανταγωνιστή, Βλ. Βούλγαρη, ό.π., σελ. 880

Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου¹⁰⁶, «Οι απόψεις αυτές είναι σε μεγάλο βαθμό ορθές. Η εναρμονισμένη πρακτική, η απόφαση και η συμφωνία αποτελούν σκόπιμες λέξεις¹⁰⁷ με συνέπεια να υποδηλώνουν και το απαιτούμενο είδος δόλου, που είναι η επιδίωξη. Πάντως ο ειδικός δόλος που απαιτείται ως προς τη συνδρομή των τριών αυτών πράξεων δεν απαιτείται και για το αποτέλεσμά τους, δηλαδή τον περιορισμό κ.λπ. του ανταγωνισμού. Ως προς αυτό το στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης αρκεί και ο άμεσος δόλος β' βαθμού ή ο ενδεχόμενος δόλος. Το γνωστικό στοιχείο του δόλου του δράστη συντρέχει όταν αυτός γνωρίζει όλα τα πραγματικά στοιχεία που πληρούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος... (...). Δεδομένου ότι τα περισσότερα από τα στοιχεία αυτά είναι νομικά-αξιολογικά, δεν θα είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που ο δράστης δεν θα γνωρίζει την ακριβή νομική έννοια των σχετικών όρων. Η άγνοια αυτή δεν αποκλείει όμως τον δόλο του, για τον οποίο αρκεί να αντιλαμβάνεται αυτός το αντικειμενικό-κοινωνικό νόημα της πράξης του. Για την αντίληψη αυτή είναι αρκετή η λεγόμενη παράλληλη εκτίμηση στην σφαίρα των μη ειδικών. Εφόσον η αντίληψη του κοινωνικού νοήματος της πράξης εκ μέρους του δράστη είναι εσφαλμένη, υπάρχει πραγματική πλάνη του, που αποκλείει τον δόλο. Η πλάνη αυτού του είδους θα πρέπει να διακρίνεται από την νομική πλάνη, η οποία αφορά τη νομική αξιολόγηση της πράξης του δράστη. Η πίστη του τελευταίου ότι η συμπεριφορά του, το νόημα της οποίας έχει αντιληφθεί, δεν αντίκειται στα ά. 1 του νόμου 3959/2011 ή 101 ΣΛΕΕ, δεν αποκλείει το δόλο. Υπό την αντίθετη εκδοχή δεν θα ίσχυε η γενική δεσμευτικότητα του νόμου».

Λόγοι άρσης του καταλογισμού

Νομική Πλάνη

Η νομική πλάνη του δράστη καθίσταται στην περίπτωση των σχετικών με την παραβίαση του ελεύθερου ανταγωνισμού εγκλημάτων εξαιρετικά πιθανή εξαιτίας της πληθώρας αξιολογικών νομικών εννοιών που εμπεριέχει η περιγραφή των απαγορευμένων συμπεριφορών.

«Η διάκριση της τελευταίας από την πραγματική πλάνη δεν είναι πάντα ευχερής, διότι η κατανόηση του νοήματος μιας πράξης, η οποία περιγράφεται στο νόμο με κανονιστικές έννοιες, προϋποθέτει και υπαγωγή της στις έννοιες αυτές. Υπό την επιφύλαξη αυτή, νομική πλάνη συντρέχει όταν ο δράστης πλανάται ως προς το επιτρεπτό της συμπεριφοράς του βάσει των απαγορευτικών κανόνων των άρθρων 1 του νόμου 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ, με συνέπεια να πιστεύει ότι δικαιούται να προβεί σε αυτήν».

Προκειμένου να αποκλείσει η νομική πλάνη του δράστη τον καταλογισμό απαιτείται σύμφωνα με το ά. 31 παρ. 2 ΠΚ να είναι συγγνωστή. Αυτό βέβαια σπανίως μόνο θα συμβαίνει, αφού οι

¹⁰⁶ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1384

¹⁰⁷ Σχετικά με λέξεις που εκφράζουν σκόπιμη δράση βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., υποσημ. υπ' αριθμ. 137

συμπράττοντες δραστηριοποιούμενοι στο χώρο των επιχειρήσεων, μπορούν να πληροφορηθούν ευχερώς την έκταση της απαγόρευσης. Σε περίπτωση δε που έχουν αμφιβολίες για το επιτρεπτό της πράξης τους οφείλουν να το εξετάσουν με μεγαλύτερη προσοχή και εν ανάγκη να ζητήσουν την γνώμη ειδικών, ιδιαιτέρως δε νομικών συμβούλων.

Γ. Συρροές

Η απαγορευμένη σύμπραξη επιχειρήσεων αποτελεί συνήθως έγκλημα οργανωμένης προσβολής υπό την έννοια ότι η διατήρηση των απαγορευμένων δεσμών μεταξύ των επιχειρήσεων που συμπράττουν συνιστά μια ενιαία κατάλυση της ειρήνευσης του εννόμου αγαθού του ανταγωνισμού. Επιμέρους προσβολές του που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια αυτής της κατάλυσης δεν αποτελούν ξεχωριστά εγκλήματα, αλλά μια εγκληματική μονάδα (ενότητα εγκλημάτων). Συνεπώς, στην περίπτωση αυτή δεν τίθεται ζήτημα συρροής.

Σε σχέση με άλλα εγκλήματα, αληθής θεωρείται η συρροή της καρτελλικής σύμπραξης με την απάτη¹⁰⁸, αφού αυτές προσβάλλουν διαφορετικά έννομα αγαθά.

Δ. Ζητήματα Διεθνούς Ποινικού Δικαίου

Το ά. 46 του Ν. 3959/2011 προβλέπει ότι ο νόμος εφαρμόζεται σε όλους τους περιορισμούς του ανταγωνισμού που επενεργούν ή μπορούν να επενεργήσουν στη χώρα, έστω κι αν αυτοί οφείλονται σε συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, σε αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων, σε εναρμονισμένη πρακτική μεταξύ επιχειρήσεων ή ενώσεων επιχειρήσεων ή σε συγκεντρώσεις επιχειρήσεων που πραγματοποιούνται ή λαμβάνονται έξω από αυτή ή σε επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που δεν έχουν εγκατάσταση στη χώρα. Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται η αρχή της επενέργειας, σύμφωνα με την οποία η επενέργεια ή η δυνατότητα επενέργειας στην ελληνική επικράτεια αποτελεί το αποκλειστικό συνδετικό στοιχείο για την εφαρμογή του ά. 44 παρ. 1, αλλά και των πρωτευόντων κανόνων (ά. 1 Ν. 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ), στους οποίους αυτό παραπέμπει. Το ίδιο στοιχείο υιοθετείται και για την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης, η οποία εμπίπτει στο ά. 44 παρ. 2 μόνο όταν εκδηλώνεται στη χώρα.

Η εφαρμογή της αρχής της επενέργειας στα καρτέλ σημαίνει ότι οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι εφαρμόζονται όταν το αποτέλεσμα του εγκλήματος επέρχεται στη χώρα. Επιπλέον, στην περίπτωση

---

¹⁰⁸ Βλ., ωστόσο, Ι. Ανδρουλάκη, 2008, ό.π., σελ. 122, ο οποίος επισημαίνει ότι σπανίως στοιχειοθετείται απάτη ταυτόχρονα με την σύμπραξη επιχειρήσεων.

που οι περιορισμοί του ανταγωνισμού αποτελούν το αντικείμενο της σύμπραξης, ότι το καρτέλ τιμωρείται κατά το ά. 44 παρ. 1, όταν οι περιορισμοί αυτοί μπορούσαν να επενεργήσουν στην Ελλάδα. Η σημασία της διάταξης αυτής για τη θεμελίωση της ποινικής εξουσίας της Ελλάδας επί απαγορευμένων συμπράξεων είναι μικρή, όταν αυτές συνάπτονται κατά παράβαση του ά. 1 του Ν. 3959/2011. Όπως έχει ήδη σημειωθεί, η επέλευση ή η δυνατότητα επέλευσης του περιορισμού του ανταγωνισμού στην ελληνική επικράτεια αποτελούν ήδη στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Ιδιαίτερη αξία έχει, όμως, η ρύθμιση του ά. 46 του Ν. 3959/2011 επί παραβάσεων του ά. 101 ΣΛΕΕ, δηλαδή επί συμπράξεων που περιορίζουν ή μπορούν να περιορίσουν τον ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά. Στις περιπτώσεις αυτές η Ελλάδα έχει ποινική εξουσία, μόνο όταν ο περιορισμός επέρχεται ή μπορεί να επέλθει στην επικράτειά της.

2. Καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης

Α. Αντικειμενική Υπόσταση

Σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του ά. 44 του Ν. 3959/2011, «*Όποιος προβαίνει σε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στην αγορά, κατά παράβαση του άρθρου 2 του παρόντος ή του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τιμωρείται με χρηματική ποινή από τριάντα χιλιάδες (30.000) μέχρι τριακόσιες χιλιάδες (300.000) ευρώ*».

Υποκείμενο του εγκλήματος

Πρόκειται για ιδιαίτερο έγκλημα, αφού δράστης του εγκλήματος μπορεί να είναι μόνο όποιος είναι αποδέκτης των απαγορευτικών κανόνων των ά. 2 του Ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, αποδέκτες αυτών εκτός από φυσικά πρόσωπα-επιχειρηματίες, υποκείμενα του εγκλήματος, μπορεί να είναι και οποιοδήποτε πρόσωπο εκ των αναφερομένων στο ά. 25 παρ. 2 γ Ν. 3959/2011. Στα πρόσωπα της διάταξης αυτής συμπεριλαμβάνεται οποιοσδήποτε έχει στη συγκεκριμένη περίπτωση ή γενικά αρμοδιότητα υλοποίησης των αποφάσεων του επιχειρηματία ή των οργάνων νομικών προσώπων-επιχειρήσεων.

Ο κύκλος των υποκειμένων δεν περιλαμβάνει, όμως, κάθε επιχείρηση και τα πρόσωπα που πράττουν για λογαριασμό της. Σύμφωνα με το ά. 2 παρ. 1 η επιχείρηση πρέπει να κατέχει δεσπόζουσα θέση στο σύνολο ή σε μέρος της ελληνικής επικράτειας. Ελλείψει του στοιχείου αυτού δεν μπορούν να είναι δράστες του εγκλήματος πρόσωπα που πράττουν για λογαριασμό επιχείρησης η οποία έχει δεσπόζουσα θέση σε αγορά εκτός Ελλάδας. Μάλιστα η έλλειψη αυτού του στοιχείου δεν μπορεί να συμπληρωθεί ούτε με προσφυγή στο ά. 46, αφού αυτό εφαρμόζεται μόνο, εφόσον συντρέχουν όλα τα στοιχεία της ειδικής υπόστασης του εγκλήματος. Ωστόσο, στην περίπτωση του ά. 102 ΣΛΕΕ δεν

απαιτείται η επιχείρηση να κατέχει δεσπόζουσα θέση εντός της Ελλάδας, αλλά αρκεί εντός της εσωτερικής αγοράς ή τμήματος αυτής.

Εγκληματική συμπεριφορά

Την έννοια της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας δίνουν οι απαγορευτικοί κανόνες των ά. 2 του Ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα: Σύμφωνα δε με το ά. 2 (Καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης) του Ν. 3959/2011, «1. Απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης στο σύνολο ή μέρος της αγοράς της Ελληνικής Επικράτειας. 2. Η καταχρηστική αυτή εκμετάλλευση μπορεί να συνίσταται **ιδίως¹⁰⁹**: α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη εύλογων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής. β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης με ζημία των καταναλωτών. γ) στην εφαρμογή στο εμπόριο άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές, **ιδίως στην αδικαιολόγητη άρνηση πώλησης, αγοράς ή άλλης συναλλαγής, με αποτέλεσμα να περιέρχονται ορισμένες επιχειρήσεις σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό.** δ) στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσόμενων, πρόσθετων παροχών, οι οποίες από τη φύση τους ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.

Καταχρηστική θεωρείται μια συμπεριφορά, όταν αποκλίνει από τις πρακτικές που είναι συνήθειες σε συνθήκες ομαλού ανταγωνισμού και είτε οδηγεί τις λοιπές επιχειρήσεις εκτός αγοράς είτε περιορίζει τη δυνατότητά τους να ανταποκριθούν στις συνθήκες ανταγωνισμού που δημιουργούνται απ' αυτήν. Η εκμετάλλευση πρέπει να βασίζεται στη δεσπόζουσα θέση, άλλως να συνδέεται αιτιωδώς με αυτήν. Παράλληλα, γίνεται δεκτό ότι η καταχρηστική εκμετάλλευση δεν είναι αναγκαίο να έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, αλλά αρκεί να μπορεί να έχει τέτοιο αποτέλεσμα¹¹⁰.

Ως προς τις ενδεικτικά αναφερόμενες στις ως άνω διατάξεις περιπτώσεις καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης λεκτέα τα εξής:

Ο περιορισμός της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης σύμφωνα με τα ά. 2 παρ. 2 β του Ν. 3959/2011 και 102 β ΣΛΕΕ πρέπει να προκαλεί ζημία των καταναλωτών. Ομοίως, η εφαρμογή άνισων όρων πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την περιέλευση ορισμένων επιχειρήσεων σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό σύμφωνα με τα ά. 2 παρ. 2 γ' Ν. 3959/2011 και 102 γ' ΣΛΕΕ. Στις δύο αυτές περιπτώσεις το έγκλημα είναι ουσιαστικό. Για την πλήρωση δε της αντικειμενικής

---

¹⁰⁹ Η απαρίθμηση είναι ενδεικτική.

¹¹⁰ Με βάση τη θέση αυτή υποστηρίζεται ότι η καταχρηστική εκμετάλλευση αποτελεί έγκλημα συμπεριφοράς. Ωστόσο, το έγκλημα μπορεί να είναι άλλοτε συμπεριφοράς και άλλοτε αποτελέσματος.

υπόστασης απαιτείται η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας ανάμεσα στην κατάχρηση και τα ως άνω αποτελέσματα. Κατά τα λοιπά και ενόψει του ότι δεν απαιτείται πρόκληση περιορισμού του ανταγωνισμού η πρόκληση δεν είναι έγκλημα βλάβης, αλλά έγκλημα διακινδύνευσης¹¹¹. Επιπλέον, ειδικά στην περίπτωση της παράβασης του ά. 102 ΣΛΕΕ η κατάχρηση απαιτείται να είναι πρόσφορη να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών.

Τέλος, επισημαίνεται ότι σύμφωνα με το ά. 46 τελευταίο εδάφιο του Ν. 3959/2011 αυτός εφαρμόζεται στην καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης που εκδηλώνεται στη χώρα, εφόσον αυτή επενεργεί ή μπορεί να επενεργήσει στην τελευταία. Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου¹¹², «*Η ρύθμιση γεννά ορισμένες ερμηνευτικές δυσχέρειες, δεδομένου ότι δεν απαιτείται πάντοτε για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος η επέλευση ή η δυνατότητα επέλευσης ορισμένου αποτελέσματος. Επομένως, το συνδετικό στοιχείο μπορεί ενίοτε να βρίσκεται εκτός της εν στενή εννοία αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος*».

Η ύπαρξη του εν λόγω στοιχείου απαιτεί δυσμενή επίδραση ή δυνατότητα δυσμενούς επίδρασης στα συμφέροντα άλλων επιχειρήσεων ή καταναλωτών εντός της ελληνικής επικράτειας. Το συγκεκριμένο συνδετικό στοιχείο δεν σχετίζεται με την απαξία της συμπεριφοράς του δράστη, αλλά θεμελιώνει τη σκοπιμότητα επιβολής ποινής από την Ελληνική πολιτεία. Για' αυτό το λόγο αποτελεί εξωτερικό όρο του αξιοποιήσιμου.

B. Υποκειμενική Υπόσταση

Το έγκλημα τελείται μόνο εκ προθέσεως (ά. 26 παρ. 1 ΠΚ), της διάταξης δε μη διακρίνουσας αρκεί και ο ενδεχόμενος δόλος (ά. 27 παρ. 1 ΠΚ). Ο τελευταίος πρέπει να καλύπτει όλα τα στοιχεία που θεμελιώνουν την ιδιότητα του υποκειμένου του εγκλήματος, δηλαδή την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης, καθώς και τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, ήτοι την καταχρηστική εκμετάλλευση αυτής, αλλά και τα αποτελέσματά της, εκεί όπου απαιτούνται αυτά. Στο βαθμό που πρόκειται για νομικά-αξιολογικά στοιχεία, η γνώση τους αρκεί να έχει τη μορφή της παράλληλης εκτίμησής τους στη σφαίρα του μη νομικού.

Η πλάνη ως προς τη συνδρομή των στοιχείων αυτών είναι πραγματική και αποκλείει το δόλο. Αντιθέτως, η πλάνη ως προς το επιτρεπτό ή μη μιας συμπεριφοράς είναι νομική και αποκλείει τον καταλογισμό, μόνο εφόσον είναι συγγνωστή (ά. 31 παρ. 2 ΠΚ). Κατά τα προαναφερθέντα το συγγνωστό θα συντρέχει σε σπάνιες περιπτώσεις.

---

¹¹¹ Επειδή μάλιστα απαιτείται ως άγραφο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης να προκύπτει η δυνατότητα περιορισμού του ανταγωνισμού πρόκειται για έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης.

¹¹² Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1391

3. Αξιόποινες παραβάσεις κατά τη συγκέντρωση των επιχειρήσεων

Σύμφωνα με το β' εδάφιο της παρ. 1 του ά. 44 του Ν.3959/2011 «*Με την ίδια ποινή τιμωρείται όποιος, με τις ιδιότητες της περίπτωσης γ' της παρ. 2 του άρθρου 25, ενεργεί κατά παράβαση των άρθρων 5 μέχρι 10 ή δεν εφαρμόζει τις αποφάσεις που εκδίδονται σύμφωνα με τις παραγράφους 5 και 6 του άρθρου 11*».

Οι αξιόποινες συμπεριφορές συνάγονται από τους πρωτεύοντες κανόνες, τις απαγορεύσεις ή τις επιταγές που εμπεριέχονται στα ά. 5 έως 10 του Ν. 3959/2011 και απευθύνονται στις επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, τα εγκλήματα που στοιχειοθετούνται από την παραπομπή του β' εδαφίου του ά. 44 παρ. 1 του Ν. 3959/2011 είναι τρία:

- α. η πραγματοποίηση ανεπίτρεπτης συγκέντρωσης
- β. η παράλειψη γνωστοποίησης σχεδιαζόμενης συγκέντρωσης
- γ. η παραβίαση αποφάσεων της αρχής που σχετίζονται με συγκεντρώσεις

Ειδικότερα:

3.1 Η πραγματοποίηση ανεπίτρεπτης συγκέντρωσης

Α. Αντικειμενική Υπόσταση

Υπάγεται στην κατηγορία των ουσιαστικών απαγορεύσεων και δη αυτών που απορρέουν από το ά. 9 παρ. 1. Η διάταξη απαγορεύει την πραγματοποίηση της συγκέντρωσης επιχειρήσεων που πληροί τα κριτήρια του ά. 6 παρ. 1 μέχρι την έκδοση μιας από τις αποφάσεις που προβλέπονται στα ά. 8 παρ. 2, 3 και 6.

Σκοπός της απαγόρευσης πραγματοποίησης συγκέντρωσης είναι η εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας του κατά τα ως άνω ελέγχου των συγκεντρώσεων εκ μέρους της Επιτροπής Ανταγωνισμού, για την οποία η εκ των υστέρων διάλυση των συγκεντρώσεων αυτών είναι εξαιρετικά δυσχερής. Το σύστημα δε αυτό ελέγχου εξυπηρετεί την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού, ο οποίος τίθεται σε κίνδυνο εξαιτίας της υπέρμετρης συγκέντρωσης των επιχειρήσεων, αφού αυτή περιορίζει τις δυνατότητες εισόδου νέων ανταγωνιστών στις αγορές.

Υποκείμενο του εγκλήματος

Πρόκειται για ιδιαίτερο έγκλημα. Ειδικότερα υποκείμενο του προκείμενου εγκλήματος μπορεί να είναι όποιος έχει τις ιδιότητες της περίπτωσης γ' της παρ. 2 του άρθρου 25, δηλαδή οι αποδέκτες των απαγορευτικών κανόνων των διατάξεων των **ά. ....** Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την περ. γ' της παρ. 2 του ά. 25 του Ν. 3959/2011, «*Υπεύθυνοι για την τήρηση των διατάξεων των άρθρων 1, 2, 5 μέχρι 10 και 11 παράγραφοι 5 και 6, καθώς και των άρθρων 101 και 102 της Συνθήκης για τη*

Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επί ατομικών επιχειρήσεων οι επιχειρηματίες, επί αστικών και εμπορικών εταιρειών και κοινοπραξιών οι διαχειριστές τους και όλοι οι ομόρρυθμοι εταίροι, ειδικώς δε επί ανωνύμων εταιρειών τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου και τα αρμόδια για την υλοποίηση των σχετικών αποφάσεων πρόσωπα. Διορισμός άλλου υπευθύνου για την παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού απαγορεύεται και δεν ισχύει. Επί αποφάσεων συλλογικών οργάνων της επιχείρησης που ελήφθησαν κατά πλειοψηφία ευθύνονται μόνον οι υπερψηφίσαντες. Τα παραπάνω φυσικά πρόσωπα ευθύνονται με την προσωπική τους περιουσία εις ολόκληρον με το οικείο νομικό πρόσωπο, για την καταβολή του ποσού. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού μπορεί να επιβάλει στα παραπάνω φυσικά πρόσωπα, μετά από προηγούμενη ακρόαση τους και αυτοτελές πρόστιμο από διακόσιες χιλιάδες (200.000) ευρώ έως δύο εκατομμύρια (2.000.000) ευρώ, εφόσον αποδεδειγμένα συμμετείχαν σε προπαρασκευαστικές πράξεις, στην οργάνωση ή την διάπραξη της παράνομης συμπεριφοράς της επιχείρησης. Για την επιμέτρηση του προστίμου λαμβάνεται ιδιαίτερος υπόψη η θέση τους στην επιχείρηση και ο βαθμός συμμετοχής τους στην παράνομη πράξη».

Επιπλέον, στην περίπτωση της συγχώνευσης επιχειρήσεων αποδέκτες της απαγόρευσης πραγματοποίησης συγκέντρωσης είναι οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις. Στην περίπτωση της απόκτησης ελέγχου με άλλον τρόπο μπορούν να είναι τόσο επιχειρήσεις, με συνέπεια να ευθύνονται ποινικά τα απαριθμούμενα στο ά. 25 παρ. 2 γ του Ν. 3959/2011 πρόσωπα, όσο και τα φυσικά πρόσωπα που ελέγχουν ήδη μία ή περισσότερες επιχειρήσεις (ά. 5 παρ. 2 β). Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου¹¹³, «Τα τελευταία αυτά πρόσωπα δεν ευθύνονται ποινικώς, διότι δεν αναφέρονται στο άρθρο 25 παρ. 2 γ. Ερευνητέο είναι αν η απαγόρευση πραγματοποίησης απευθύνεται και σε τρίτα πρόσωπα, όπως π.χ. σε συμβολαιογράφους που καταρτίζουν σχετικές πράξεις, σε δικηγόρους που συμπράττουν σε αυτές κ.λπ.. Η απάντηση πρέπει να είναι αρνητική, διότι η συμπεριφορά τω προσώπων αυτών δε υπάγεται στην έννοια της πραγματοποίησης. Επομένως, δεν μπορούν να είναι αυτουργοί του εγκλήματος».

Τρόποι τέλεσης

Το έγκλημα μπορεί να πραγματοποιηθεί με περισσότερους τρόπους τέλεσης και, ως εκ τούτου, είναι μικτό. Συγκεκριμένα:

ι. Πρώτος τρόπος τέλεσης είναι η **πραγματοποίηση συγκέντρωσης, η οποία καίτοι υπόκειται σε γνωστοποίηση, δεν γνωστοποιήθηκε**. Αυτός ο τρόπος τέλεσης προκύπτει σαφώς από το ά. 9 παρ. 1,

---

¹¹³ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1393.

σύμφωνα με το οποίο «*Η απαγόρευση αυτή ισχύει και για τις συγκεντρώσεις που δεν γνωστοποιήθηκαν σύμφωνα με όσα ορίζονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 6*».

ii. Ο δεύτερος τρόπος τέλεσης συνίσταται στην **πραγματοποίηση γνωστοποιηθείσας συγκέντρωσης, η οποία υπόκειται σε γνωστοποίηση πριν τη ρητή ή πλασματική έγκρισή της** (ά. 9 παρ. 1). Η πλασματική έγκριση παρέχεται κατά τα οριζόμενα στο ά. 8 παρ. 6.

iii. Ο τρίτος τρόπος τέλεσης συνίσταται στην **πραγματοποίηση υποκείμενη σε γνωστοποίηση συγκέντρωσης που έχει ρητά απαγορευθεί με απόφαση του ά. 8 παρ. 6**. Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου¹¹⁴, «*Από το γράμμα της διάταξης του ά. 44 παρ. 1 δε προκύπτει ευθέως απειλή ποινικής κύρωσης και κατά της πραγματοποίησης υποκείμενης σε γνωστοποίηση συγκέντρωσης που έχει ρητά απαγορευθεί με απόφαση του ά. 8 παρ. 6. Η παράλειψη ρητής μνείας της πράξης αυτής προκαλεί εντύπωση, αφού αποτελεί σαφώς βαρύτερη προσβολή του ανταγωνισμού σε σχέση με τις λοιπές, που αναφέρονται στη διάταξη του ά. 9 αρ. 1. Ωστόσο, και αυτή η συμπεριφορά τιμωρείται με βάση το γράμμα του άρθρου 44 παρ. 1 εδ. β', κατά το οποίο τιμωρείται ποινικά εν γένει όποιος ενεργεί κατά παράβαση των άρθρων 5 μέχρι 10. Η διάταξη καταλαμβάνει προφανώς και αυτόν που παραβιάζει μια απαγόρευση συγκέντρωσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού, αφού και αυτός ενεργεί κατά παράβαση του άρθρου 8 παρ. 6. Το αξιόποινο προκύπτει εν προκειμένω από τη φύση του ελέγχου των συγκεντρώσεων, που διαμορφώνεται ως απαγόρευση πραγματοποίησής τους υπό την επιφύλαξη αδείας*».

Αξιόποινη συμπεριφορά και στους τρεις ως άνω τρόπους τέλεσης είναι η πραγματοποίηση της συγκέντρωσης. Σύμφωνα με την παρ. 2 του ά. 5 του Ν. 3959/2011, «*Συγκέντρωση θεωρείται ότι υπάρχει όταν προκύπτει μόνιμη μεταβολή του ελέγχου από: α) τη συγχώνευση με οποιονδήποτε τρόπο δύο ή περισσότερων προηγουμένως ανεξάρτητων επιχειρήσεων ή τμημάτων επιχειρήσεων ή β) την απόκτηση, από ένα ή περισσότερα πρόσωπα που ελέγχουν ήδη τουλάχιστον μία επιχείρηση ή από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, άμεσα ή έμμεσα, με την αγορά τίτλων ή στοιχείων του ενεργητικού, με σύμβαση ή με άλλον τρόπο, ελέγχου στο σύνολο ή σε τμήματα μιας ή περισσότερων άλλων επιχειρήσεων*». Σύμφωνα με το ά. 5 παρ. 6 του Ν. 3959/2011 δεν αποτελούν συγκεντρώσεις, εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, μια σειρά πράξεων πιστωτικών οργανισμών ή άλλων χρηματοπιστωτικών οργανισμών ή ασφαλιστικών εταιρειών, ο έλεγχος που ασκεί πρόσωπο οριζόμενο δυνάμει της νομοθεσίας σχετικά με την εκκαθάριση, την πτώχευση, την παύση πληρωμών, τον πτωχευτικό συμβιβασμό ή άλλη ανάλογη διαδικασία, καθώς και ορισμένες πράξεις εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου.

¹¹⁴ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π. , σελ. 1393 και υποσημ. υπ' αριθμ. 180, η οποία αναφέρεται σε αντίθετη άποψη του Κοτσίρη.

Ως πραγματοποίηση της συγκέντρωσης νοείται κάθε πράξη, η οποία την ολοκληρώνει. Η απόκτηση του ελέγχου μιας επιχείρησης, που αποτελεί μορφή συγκέντρωσης, μπορεί να γίνει όχι μόνο με νομικά μέσα, αλλά και εν τοις πράγμασι. Ειδικότερα, περί της απόκτησης ελέγχου, οι τρόποι πραγματοποίησης της συγκέντρωσης εξειδικεύονται στο ά. 5 παρ. 2β και 3. Παράλληλα, σύμφωνα με το ά. 5 παρ. 4 στοιχ. β' αποτελεί απόκτηση ελέγχου και, ως εκ τούτου, πραγματοποίηση της συγκέντρωσης και η κτήση του δικαιώματος άσκηση συμβατικών δικαιωμάτων που ανήκουν σε τρίτα πρόσωπα. Συνεπώς, πράξη πραγματοποίησης συγκέντρωσης αποτελούν η τελική συμφωνία συγχώνευσης, η ίδρυση κοινής επιχείρησης, η απόκτηση πακέτου μετοχών εταιρείας μη εισηγμένης στο Χρηματιστήριο, η συμφωνία παραχώρησης σε ορισμένο μέτοχο δικαιωμάτων ορισμού τόσων μελών στο όργανο διοίκησης μιας επιχείρησης που παρέχουν τη δυνατότητα καθοριστικού επηρεασμού της δραστηριότητάς της κ.λπ.

Κατ' εξαίρεση το ά. 9 παρ. 2 επιτρέπει την πραγματοποίηση της συγκέντρωσης πριν τη γνωστοποίησή της και πριν την έκδοση των αναφερόμενων στο ά. 8 παρ. 2, 3 και 6 αποφάσεων, όταν γίνεται με την πραγματοποίηση δημόσιας προσφοράς, αγοράς ή ανταλλαγής ή με την απόκτηση συμμετοχής στο πλαίσιο χρηματιστηριακών συναλλαγών¹¹⁵. Οι πράξεις αυτές, ακόμα και αν συνιστούν απόκτηση ελέγχου, δεν πληρούν την αντικειμενική υπόσταση της πραγματοποίησης υπό την προϋπόθεση ότι γίνεται γνωστοποίησή τους εντός των προθεσμιών του ά. 6 παρ. 1. Εναρκτήριο σημείο της προθεσμίας γνωστοποίησης αποτελεί εδώ η απόκτηση των μετοχών και όχι τυχόν προγενέστερη συμφωνία¹¹⁶.

Πάντως κοινό στοιχείο και των τριών τρόπων τέλεσης είναι να υπόκειται η πραγματοποιηθείσα συγκέντρωση σε γνωστοποίηση¹¹⁷ στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, σύμφωνα με τα κριτήρια του ά. 6 παρ. 1.

Ως προκύπτει από το ά. 5 παρ. 2 το έγκλημα της πραγματοποίησης της συγκέντρωσης είναι έγκλημα αποτελέσματος, αφού για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασής του απαιτείται η μόνιμη μεταβολή του ελέγχου επιχειρήσεων ως αποτέλεσμα της συγχώνευσης ή της απόκτησης του κοινού ελέγχου αυτών.

---

¹¹⁵ Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, «Ο λόγος που ο νόμος δεν απαιτεί προηγούμενη γνωστοποίηση αυτών των συγκεντρώσεων έγκειται στη ιδιαιτερότητά τους έναντι των άλλων τρόπων απόκτησης ελέγχου», βλ. λεπτομερώς Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1395

¹¹⁶ Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου, σε αυτήν την περίπτωση η πραγματοποίηση συγκέντρωσης είναι σύνθετο έγκλημα, αφού περιλαμβάνει στην αντικειμενική υπόστασή του και την παράλειψη εμπρόθεσμης γνωστοποίησης, βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1395

¹¹⁷ Η υποχρέωση γνωστοποίησης αποτελεί νομικό-αξιολογικό στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος.

B. Υποκειμενική Υπόσταση

Το έγκλημα τελείται μόνο εκ προθέσεως (ά. 26 παρ. 1 ΠΚ), της διάταξης δε μη διακρίνουσας αρκεί και ο ενδεχόμενος δόλος (ά. 27 παρ. 1 ΠΚ).

3.2 Η παράλειψη γνωστοποίησης σχεδιαζόμενης συγκέντρωσης

Η ως άνω αξιόποινη πράξη προκύπτει από το συνδυασμό των ά. 44 παρ. 1 β και 6 παρ. 1 Ν. 3959/2011 και υπάγεται στις παραβάσεις τυπικών υποχρεώσεων.

Σκοπός της υποχρέωσης γνωστοποίησης είναι ο αποτελεσματικός προληπτικός ή κατασταλτικός έλεγχος των συγκεντρώσεων από την Επιτροπή Ανταγωνισμού.

Το έγκλημα θεωρείται αφηρημένης διακινδύνευσης, αλλά και ιδιαίτερο, αφού υποκείμενό του μπορεί να είναι μόνο τα πρόσωπα που έχουν τις ιδιότητες ή αρμοδιότητες του ά. 25 παρ. 2γ του Ν. 3959/2011.

Επιπλέον, είναι γνήσιο έγκλημα παραλείψεως. Ολοκληρώνεται δε, όταν παρέλθουν τριάντα μέρες από την πρώτη εκ των ακόλουθων πράξεων: σύναψη συμφωνίας, δημοσίευση της προσφοράς ή ανταλλαγής, ανάληψη υποχρέωσης για την απόκτηση συμμετοχής, που εξασφαλίζει τον έλεγχο της επιχείρησης¹¹⁸. Η εκπρόθεσμη γνωστοποίηση δεν υπόκειται κατ' αρχήν την ευθύνη του δράστη. Ωστόσο, μπορεί αυτή να θεωρηθεί και αναγγελία της προηγηθείσας παράλειψης γνωστοποίησης κατ' ά. 44 παρ. 3 και, ως εκ τούτου, να οδηγεί σε απαλλαγή του δράστη, εφόσον συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις της διάταξης¹¹⁹.

Ως σύναψη συμφωνίας, η οποία ενεργοποιεί την υποχρέωσης γνωστοποίησης, νοείται η ενοχική συμφωνία, με την οποία αναλαμβάνονται υποχρεώσεις για μελλοντική συγχώνευση ή διάθεση περιουσιακών στοιχείων, το σχετικό προσύμφωνο κ.λπ. και όχι φυσικά εκείνη που ολοκληρώνει τη συγκέντρωση. Αυτό προκύπτει, επίσης, και από την αναφορά της ανάληψης υποχρέωσης για την απόκτηση συμμετοχής ως εναρκτήριου σημείου της προθεσμίας γνωστοποίησης. Αν, χωρίς να έχει προηγηθεί η επιβαλλόμενη γνωστοποίηση, συναφθεί και τελική συμφωνία συγχώνευσης ή εκποιητική δικαιοπραξία που εξασφαλίζει τον έλεγχο, τότε τελείται και το έγκλημα της πραγματοποίησης ανεπίτρεπτης και ειδικότερα μη γνωστοποιηθείσας συγκέντρωσης. Το τελευταίο ως έγκλημα ενέργειας απορροφά το παρόν έγκλημα παράλειψης.

Ειδικά στην περίπτωση απόκτησης στο πλαίσιο χρηματιστηριακής συναλλαγής ελέγχου συμμετοχής που εξασφαλίζει τον έλεγχο μιας επιχείρησης, η γνωστοποίηση μπορεί να γίνει στην Επιτροπή Ανταγωνισμού και μετά τη συγκέντρωση, μέσα όμως στην προθεσμία των τριάντα ημερών

¹¹⁸ Βλ. ά. 6 παρ. 1 και 2 . 3959/2011

¹¹⁹ Βλ. Ι. Ανδρουλάκη, ΠοινΧρον ΕΒ', σελ. 328

που προβλέπεται στο ά. 6 παρ. 1. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει, όμως, ότι η απόκτηση ελέγχου μέσω χρηματιστηριακών πράξεων τιμωρείται ως τρόπο πραγματοποίησης της συγχώνευσης, μόνο αν δεν επακολουθήσει η γνωστοποίηση του ά. 6 παρ. 1. Ο τρόπος αυτός αποτελεί σύνθετο έγκλημα αποτελούμενο από μια παράλειψη (την παράλειψη γνωστοποίησης της πραγματοποιηθείσας ή σχεδιαζόμενης συγκέντρωσης) και μια ενέργεια (την πραγματοποίηση της συγκέντρωσης). Συνεπώς, το έγκλημα αυτό ως ειδικότερο απωθεί την παράλειψη γνωστοποίησης.

«Ανακύπτει όμως το ερώτημα αν είναι σκόπιμη η τιμωρία της παράλειψης γνωστοποίησης μιας σχεδιαζόμενης συγχώνευσης, η οποία τελικά δεν πραγματοποιείται. Η απάντηση πρέπει να είναι αρνητική. Όταν η συγκέντρωση δεν πραγματοποιηθεί, η παράλειψη γνωστοποίησής της δεν είναι κοινωνικά βλαπτική και δεν πρέπει ούτως ή άλλως να τιμωρείται. Δεδομένου δε ότι η πραγματοποίηση συγκέντρωσης που δεν γνωστοποιήθηκε είναι αυτοτελώς αξιόποινη, η τιμωρία της παράλειψης γνωστοποίησης στερείται πλήρως νοήματος. Η τελευταία δεν τιμωρείται ποτέ ως αυτοτελές έγκλημα. Ερευνητέο είναι, αν εκτός της παράλειψης γνωστοποίησης τιμωρείται και η γνωστοποίηση που περιέχει ανακρίβειες ή που δεν έχει το πλήρες περιεχόμενο αυτής, όπως το τελευταίο καθορίζεται με απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η έκδοση της οποίας προβλέπεται στο ά. 6 παρ. 6¹²⁰. Η απάντηση πρέπει να είναι κατ' αρχήν αρνητική. Η μη ακριβής και η νομότυπη γνωστοποίηση δεν φαίνεται να τιμωρούνται καν με διοικητικό πρόστιμο, αφού σύμφωνα με το ά. 6 παρ. 4 το τελευταίο απειλείται μόνο σε περίπτωση υπαίτιας παράβασης της υποχρέωσης προς γνωστοποίηση. Το ίδιο θα πρέπει να γίνει δεκτό και για την παράλειψη δημοσίευσης της συγκέντρωσης σε μια ημερήσια οικονομική εφημερίδα, που επιβάλλεται από τη διάταξη του ά. 6 παρ. 6. Ωστόσο, ειδικά οι ανακριβείς ή οι ατελείς γνωστοποιήσεις ενέχουν ηθικοκοινωνική απαξία, καθότι παρεμποδίζουν τον έλεγχο των συγκεντρώσεων από την Επιτροπή Ανταγωνισμού. Η απειλή ποινών κατ' αυτών θα ήταν ίσως δικαιολογημένη και θα είχε πεδίο εφαρμογής, σε αντίθεση με την σήμερα ισχύουσα ρύθμιση, η οποία στερείται σημασίας».

3.3 Η παραβίαση των σχετικών με συγκεντρώσεις αποφάσεων της αρχής

Η αρμοδιότητα της Επιτροπής να εκδίδει μια σειρά αποφάσεων σχετικών με τον έλεγχο των συγκεντρώσεων προβλέπεται στις διατάξεις των ά. 8 έως 10 και ειδικότερα στα ά. 8 παρ. 2, 3 και 6, καθώς και 9 παρ. 2 και 3. Εκτός, όμως, των τελευταίων η Επιτροπή Ανταγωνισμού μπορεί να εκδίδει και τις κάτωθι αποφάσεις:

---

¹²⁰ Βλ. σχετικώς την υπ' αριθμ. 523/VI/2011 της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

- Απόφαση έγκρισης συγκέντρωσης υπό όρους και προϋποθέσεις, που επιβάλλει η Επιτροπή, ώστε να εξασφαλίζεται η συμμόρφωση των συμμετεχουσών επιχειρήσεων με τις δεσμεύεις που έχουν αυτές αναλάβει έναντι αυτής (ά. 8 παρ. 8)
- Απόφαση λήψης προσωρινών μέτρων κατάλληλων για την αποκατάσταση ή τη διατήρηση των συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού (ά. 8 παρ. 9)
  - Απόφαση που διατάσσει το διαχωρισμό των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στη συγκέντρωση ή τη λήψη άλλου κατάλληλου μέτρου για να εξασφαλισθεί η λύση της συγκέντρωσης από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις ή τη λήψη άλλων μέτρων αποκατάστασης (ά. 9 παρ. 4)

Η παράβαση των προαναφερόμενων αποφάσεων εκ μέρους των επιχειρήσεων κατά των οποίων απευθύνεται τιμωρείται σύμφωνα με το ά παρ. 1 β. Στις περιπτώσεις που αυτή απευθύνεται σε νομικά πρόσωπα, ο κύκλος των δραστών περιλαμβάνει τα πρόσωπα που αναφέρονται στο ά. 25 παρ. 2γ. Το έγκλημα είναι ιδιαίτερο.

Η διάταξη τιμωρεί την απείθεια έναντι μιας επιταγής της αρχής. Η απείθεια αυτή θεωρείται έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης. Προστατευόμενο έννομο αγαθό θεωρείται η δημόσια τάξη, την οποία επιχειρεί να εμπεδώσει η διοικητική δραστηριότητα. Ωστόσο, η απαξία των πράξεων αυτών είναι στην πραγματικότητα μεγαλύτερη. Οι συνέπειές τους δεν εξαντλούνται στην τυπική παραβίαση της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Οι ίδιες πράξεις συνιστούν και εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης του ελεύθερου ανταγωνισμού, αφού το ουσιώδες χαρακτηριστικό τους είναι η λειτουργία συγκεντρώσεων κατά παράβαση των όρων και των μέτρων που η Επιτροπή θεωρεί αναγκαίους για την προστασία του.

Η αξιόποινη συμπεριφορά δεν περιγράφεται ειδικότερα στο νόμο. Ανάλογα με τη φύση του όρου, της προϋπόθεσης ή του μέτρου που διατάσσεται, τα αντίστοιχα εγκλήματα μπορούν να τελούνται με παράλειψη, οπότε θα είναι γνήσια εγκλήματα παράλειψης 'με ενέργεια, οπότε θα πρόκειται για έγκλημα ενεργείας. Προϋπόθεση για την τέλεση του εγκλήματος είναι η εκτελεστότητα της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Κατά την κρατούσα άποψη δεν απαιτείται να είναι και αυτή σύννομη. *«Πιο πειστική φαίνεται όμως η θέση ότι η απόφαση πρέπει να είναι σύννομη. Σε διαφορετική περίπτωση η παράβαση θα μετέπιπτε στην κατηγορία μιας πράξης απλής διοικητικής ανυπακοής και θα έχανε τον χαρακτήρα τα παράβασης ουσιαστικής απαγόρευσης. Η επιβολή ποινής δεν θα ήταν ουσιαστικά νομιμοποιημένη. Το ποινικό δικαστήριο μπορεί επομένως να ελέγξει παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει εκδοθεί σχετικά με αυτήν απόφαση του αρμόδιου δικαστηρίου».*

Η απόφαση της Επιτροπής θα πρέπει να είναι επαρκώς ορισμένη, ώστε οι αποδέκτες της να μπορούν να αντιληφθούν το περιεχόμενο της υποχρέωσής τους¹²¹.

Το έγκλημα τελείται εκ δόλου (ά. 26 παρ. 1 ΠΚ). Κατά μία άποψη η έκδοση της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού ιδρύει μια έννομη σχέση, η οποία αποτελεί νομικό-αξιολογικό στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης. Η πλάνη για την ύπαρξη της απόφασης, το περιεχόμενό της την ισχύ και την εκτελεστότητά της αποτελεί πραγματική πλάνη, που αποκλείει τον δόλο. Ωστόσο, όπως έχει προαναφερθεί, η φύση της πλάνης ως πραγματικής ή νομικής εξαρτάται από το ειδικότερο αντικείμενο αυτής. Πλάνη ως προς τα πραγματικά περιστατικά (π.χ. το γεγονός της έκδοσης της απόφασης) αποτελεί πραγματική πλάνη. Αντιθέτως, νομική είναι η πλάνη ως προς νομικές αξιολογήσεις (π.χ. εσφαλμένη ερμηνεία του περιεχομένου του επιβαλλόμενου όρου, εσφαλμένη πεποίθηση ότι η απόφαση δεν είναι εκτελεστή). Τελευταία αποκλείει τον καταλογισμό μόνο αν είναι συγγνωστή (ά. 31 παρ. 2 ΠΚ).

3.4 Η παράλειψη εφαρμογής λοιπών αποφάσεων της Επιτροπής Ανταγωνισμού

Σύμφωνα με το ά. 44 παρ. 1 β του Ν. 3959/2011, *«Με την ίδια ποινή (ήτοι με χρηματική ποινή από 15.000 έως 150.000 ευρώ) τιμωρείται όποιος, με τις ιδιότητες της περίπτωσης γ' της παρ. 2 του άρθρου 25, ενεργεί κατά παράβαση των άρθρων 5 μέχρι 10 ή δεν εφαρμόζει τις αποφάσεις που εκδίδονται σύμφωνα με τις παραγράφους 5 και 6 του άρθρου 11»*. Οι ως άνω αποφάσεις που εκδίδονται σύμφωνα με τις παραγράφους 5 και 6 του ά. 11 του Ν. 3959/2011 είναι εκτελεστές αποφάσεις της Επιτροπής που λαμβάνονται στο πλαίσιο κανονιστικών παρεμβάσεων σε κλάδους της οικονομίας μετά από δημόσια διαβούλευση. Με αυτές μπορούν να επιβάλλονται συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία η Επιτροπή θεωρεί ότι είναι απολύτως αναγκαία, πρόσφορα και σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας για τη δημιουργία συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

Το έγκλημα αυτός δεν αποτελεί παράβαση ουσιαστικής απαγόρευσης. Συνιστά, αντιθέτως, παράβαση τυπικής υποχρέωσης, που απορρέει από αποφάσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Παρά ταύτα δε μπορεί να θεωρηθεί περίπτωση απλής διοικητικής ανυπακοής. Αντιθέτως, συνιστά και αυτό ένα είδος «οικονομικής αντίστασης κατά της αρχής»¹²².

---

¹²¹ Αυτό προκύπτει από τη συταγματική αρχή *nullum crime nulla poena sine lege certa*, σε συδυασμό με την αρχή του κράτους δικαίου, η οποία δεν ισχύει μόνο επί της περιγραφής της υπόστασης του εγκλήματος στο νόμο, αλλά και επί των διοικητικών πράξεων, στις οποίες αυτός παραπέμπει. Αν η διοικητική πράξη επιτρέπει περισσότερες ερμηνείες, τότε πρέπει να επιλέγεται η στενότερη. Βλ. σχετ. υποσημ. υπ' αριθμ. 215 σε Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1402.

¹²² Βλ. υποσημ. υπ' αριθμ. 217 σε Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1402

Η παράλειψη εφαρμογής των σχετικών αποφάσεων της Επιτροπής συνιστά ιδιαίτερο έγκλημα. Η αξιόποινη συμπεριφορά μπορεί να έγκειται άλλοτε σε ενέργεια και άλλοτε σε παράλειψη, ανάλογα με τη φύση του μέτρου που παραβιάζεται. Ως προς τη νομιμότητα της απόφασης και τον απαιτούμενο για την στοιχειοθέτηση του εγκλήματος δόλο ισχύουν όσα αναφέρονται πιο πάνω για τις αποφάσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού που λαμβάνονται στο πλαίσιο του ελέγχου των συγκεντρώσεων.

3.5 Η παράλειψη ανακοίνωσης παραβάσεων

Σύμφωνα με την παρ. 6 του ά. 6 του Ν. 3959/2011, «Οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι υπάλληλοι νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, οι εργαζόμενοι σε δημόσιες επιχειρήσεις ή επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και οι εντεταλμένοι προσωρινά την άσκηση δημόσιας υπηρεσίας οφείλουν να ανακοινώνουν, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, ό,τι περιέρχεται στη γνώση τους με οποιονδήποτε τρόπο και σχετίζεται με την παράβαση των άρθρων 1 και 2, καθώς και των άρθρων των άρθρων 101 και 102 της Συνθήκης Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσοι δεν εκπληρώνουν την υποχρέωση του προηγούμενου εδαφίου τιμωρούνται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή χρηματική ποινή από τριακόσια (300) μέχρι χίλια πεντακόσια (1.500) ευρώ».

Το τυποποιούμενο στην ως άνω διάταξη έγκλημα είναι ιδιαίτερο, ενώ, παράλληλα, σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου¹²³, «κατά ένα μεγάλο βαθμό... (...) είναι και γνήσιο υπηρεσιακό έγκλημα, αφού σχεδόν πάντοτε οι δυνητικοί δράστες θα είναι και υπάλληλοι υπό την έννοια των ά. 13 στοιχ. α' και 263^A ΠΚ. Σημειώνεται ότι δεν είναι αναγκαίο ο δράστης να είναι αρμόδιος σε θέματα προστασίας του ανταγωνισμού.

Η παράλειψη ανακοίνωσης προς την Επιτροπή Ανταγωνισμού είναι γνήσιο έγκλημα παράλειψης τελούμενο μόλις παρέλθει ο εύλογος χρόνος ανακοίνωσης («χωρίς υπαίτια καθυστέρηση»). Ο νόμος δεν προβλέπει συγκεκριμένο τύπο ανακοίνωσης και, ως εκ τούτου, η προφορική ανακοίνωση προς την Επιτροπή αποκλείει την ποινική ευθύνη. Η διάταξη περιγράφει με εξαιρετική ευρύτητα τα στοιχεία που πρέπει να ανακοινωθούν. Σε αυτά δεν περιλαμβάνεται μόνο το γεγονός της παράβασης των ά. 1 και 2 του Ν. 3959/2011 και 101-102 ΣΛΕΕ, αλλά και λοιπά γεγονότα σχετιζόμενα με αυτήν, όπως π.χ. αποδεικτικά μέσα, από τα οποία προκύπτει. Συνεπώς, κάθε φορά, που περιέρχεται στον υπάλληλο πληροφορία σχετική με την παράβαση, γεννάται υποχρέωση ανακοίνωσης προς την Επιτροπή Ανταγωνισμού. Η ανακοίνωση κάποιων στοιχείων δεν αποκλείει την ευθύνη για μη ανακοίνωση νεότερων στοιχείων, που περιέρχονται στη γνώση του.

---

¹²³ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1403

Η ευρύτητα της ποινικής ευθύνης επιτείνεται και από το γεγονός ότι η υποχρέωση καλύπτει ό,τι περιέρχεται στη γνώση των υπαλλήλων με οποιονδήποτε τρόπο. Δεν είναι αναγκαίο η πληροφόρηση να λαμβάνει χώρα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους ούτε να σχετίζεται με αυτά¹²⁴. Ενόψει και του μεγάλου κύκλου των δυνητικών δραστών, ο κίνδυνος ποινικής ευθύνης λαμβάνει απαράδεκτες διαστάσεις. «Η απειλή ποινής επικρεμάται ακόμα και για υπαλλήλους, η αρμοδιότητα των οποίων δεν έχει την παραμικρή σχέση με την προστασία του ανταγωνισμού, έστω και αν πληροφορούνται ιδιωτικώς κάτι για μια ενδεχόμενη παράβαση. Μπορεί λ.χ. να τιμωρηθεί και ο καθηγητής λυκείου, ο οποίος σε ιδιωτική συζήτηση πληροφορείται οτιδήποτε μπορεί να σχετίζεται με την ύπαρξη καρτέλ. Κατ' αποτέλεσμα, η παρούσα υποχρέωση ανακοίνωσης ταυτίζεται κατ' έκταση με την υποχρέωση ανακοίνωσης που βαρύνει κατ' ά. 37 παρ. 1 ΚΠΔ τους ανακριτικούς υπαλλήλους σε σχέση με τις αυτεπάγγελτα διωκόμενες πράξεις. Είναι δε πολύ ευρύτερη από εκείνη του ά. 27 παρ. 2 ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο κάθε δημόσιος υπάλληλος έχει υποχρέωση ανακοίνωσης μόνο για αυτεπαγγέλτως διωκόμενα εγκλήματα που πληροφορείται κατά την άσκηση των καθηκόντων του.

Προκειμένου να αποφευχθεί η υπέρμετρη και αφόρητη επέκταση της ποινικής ευθύνης που συνεπάγεται η διάταξη, θα πρέπει αυτή να υποβληθεί σε συσταλτική ερμηνεία. Αξιοποινες πρέπει να θεωρούνται μόνο οι παραλείψεις υπαλλήλων που έχουν αρμοδιότητα σε ζητήματα ανταγωνισμού.

Γ. Οι παρεχόμενες από το Ν. 3959/2011 δυνατότητες επιεικέστερης μεταχείρισης

1. Ποινές: Πρόγραμμα Επιείκειας

Σύμφωνα με την παρ. 3 του ά. 44 του Ν. 3959/2011 «*Αν μια επιχείρηση υπαχθεί στο πρόγραμμα επιείκειας κατά την παράγραφο 8 του άρθρου 25 και εν συνεχεία απαλλαγεί πλήρως από την επιβολή προστίμου, τότε οι υπαίτιοι ή συμμετοχοί των πράξεων της παραγράφου 1 απαλλάσσονται από κάθε ποινή. Η υπαγωγή στο πρόγραμμα επιείκειας, συνεπεία της οποίας επιβλήθηκε μειωμένο πρόστιμο κατά την παράγραφο 8 του άρθρου 25, θεωρείται ελαφρυντική περίσταση κατ' άρθρο 84 Π. Κ. και στους δράστες των πράξεων αυτών επιβάλλεται ποινή μειωμένη κατά το άρθρο 83 Π.Κ.*». Σύμφωνα δε με τη παρ. 8 του ά. 25 του Ν. 3959/2011, «*Με απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού που λαμβάνεται σε Ολομέλεια, καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις απαλλαγής ή μείωσης των προστίμων που επιβάλλονται σε βάρος επιχειρήσεων και φυσικών προσώπων που συμβάλλουν στη διερεύνηση οριζόντιων συμπράξεων του άρθρου 1 ή του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της*

¹²⁴ Βλ. σε σχέση με την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου του νόμου 703/1977 σε Δρυλλεράκη, σελ. 620

Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρόγραμμα επιείκειας). Σε περίπτωση υπαγωγής επιχείρησης ή φυσικού προσώπου στο πρόγραμμα επιείκειας, εφαρμόζονται αντίστοιχα οι παράγραφοι 3 και 4 του άρθρου 44».

Παρά το γράμμα της διάταξης, η οποία προβλέπει την υποχρεωτική απαλλαγή ή μείωση της ποινής για όλες τις πράξεις της πρώτης παραγράφου του ά. 44, η σημασία της περιορίζεται κατ' αρχήν μόνο στις οριζόντιες συμπράξεις του ά. 1 του Ν. 3959/2011 ή του ά. 101 της ΣΛΕΕ, αφού το ά. 25 παρ. 8 προβλέπει την υπαγωγής επιχείρησης σε πρόγραμμα επιείκειας μόνο γι' αυτήν την παράβαση.

Παρόμοιες ρυθμίσεις, που καθιερώνουν προγράμματα επιείκειας ή αλλιώς την επιεική μεταχείριση μαρτύρων του στέμματος συναντώνται τόσο στο ευρωπαϊκό δίκαιο του ανταγωνισμού όσο και σε αλλοδαπές νομοθεσίες. Η ευρύτατη διάδοσή τους οφείλεται στο γεγονός ότι παρόμοιες ρυθμίσεις που καθιερώθηκαν στις ΗΠΑ για πρώτη φορά το 1993 οδήγησαν σε θεματική αύξηση του ποσοστού εξιχνίασης σκληροπυρηνικών καρτέλ. Δικαιολογητική βάση των προγραμμάτων αυτών αποτελεί αφενός μεν η συμβολή τους στην εξάρθρωση οριζοντίων συμπράξεων και η παύση της παράνομης κατάστασης που απορρέει από τη λειτουργία τους, αφετέρου δε η δυνατότητα δίωξης των λοιπών, πλην του συμβάλλοντος στη διερεύνηση υπαιτίων. Ως πρόσθετο επιχείρημα υπέρ των προγραμμάτων επιείκειας προβάλλεται και ο εκφοβιστικός-αποτρεπτικός χαρακτήρας τους. Οι επίδοξοι παραβάτες δεν προχωρούν στην τέλεση του εγκλήματος φοβούμενοι τη αποκάλυψή του εκ μέρους κάποιου άλλου συμμετόχου. Βεβαίως για να ασκήσουν αποτελεσματικά την αποτρεπτική λειτουργία τους τα προγράμματα επιείκειας θα πρέπει α συνδυάζονται με την απειλή και επιβολή αυστηρών κυρώσεων στους δράστες των σχετικών πράξεων. Μόνο τότε υπάρχει το κίνητρο συμμετοχής σε ένα τέτοιο πρόγραμμα. Το εκούσιο της συμβολής και η μετάνοια του δράστη δεν διαδραματίζουν στα προγράμματα αυτά οποιονδήποτε ρόλο. Αντιθέτως, επιβραβεύεται η «λογική των εγκληματιών», που ωθεί στη συνεργασία χάριν αποφυγής της ίδιας ευθύνης.

Τα προγράμματα επιείκειας εξασφαλίζουν πρωτίστως την ευνοϊκότερη μεταχείριση των επιχειρήσεων που συνεργάζονται για τη διερεύνηση των καρτέλ. Η ευνοϊκότερη μεταχείρισή τους συνίσταται στη απαλλαγή τους από τις απειλούμενες διοικητικές κυρώσεις ή στη μείωση αυτών. Παρά ταύτα, ενδείκνυται οι ευνοϊκές συνέπειες της υπαγωγής σε ένα τέτοιο πρόγραμμα να επεκτείνονται και στην ποινική μεταχείριση των εμπλεκόμενων προσώπων. Σε διαφορετική περίπτωση η προθυμία των εκπροσώπων μιας επιχείρησης για συνεργασία θα είναι μειωμένη, διότι ενδεχομένως θα επισύρει την ποινική ευθύνη τους.

Για την υποχρεωτική απαλλαγή από την ποινή ή τη μείωση αυτής απαιτείται σωρευτικά α) η υπαγωγή στο πρόγραμμα επιείκειας της επιχείρησης και β) η πλήρης απαλλαγή αυτής ή μείωση του εις βάρος της ίδιας προστίμου αντιστοίχως. «Υπό αυτό το περιεχόμενο η ρύθμιση της παραγράφου 3 του άρθρου 44 δεν τελεί σε πλήρη αρμονία με εκείνη της παραγράφου 8 του άρθρου 25. Η τελευταία προβλέπει ότι η Επιτροπή Ανταγωνισμού μπορεί να απαλλάξει από τα απειλούμενα πρόστιμα τόσο

τις επιχειρήσεις όσο και τα φυσικά πρόσωπα που συμβάλλουν στη διερεύνηση των οριζοντίων συμπράξεων. Από τη διατύπωση της διάταξης συνάγεται ότι η απαλλαγή της επιχείρησης δε συνεπάγεται αυτόματα και απαλλαγή όλων των φυσικών προσώπων που εμπλέκονται. Τα τελευταία απαλλάσσονται ή μπορούν να απαλλαγούν, μόνο εφόσον έχουν συμβάλει τα ίδια στη διερεύνηση των συμπράξεων. Αυτό προβλέπεται ευθέως και στο Κεφάλαιο II αρ. 4 εδ. γ' της Απόφασης 526/VI/2011 της Επιτροπής Ανταγωνισμού, σύμφωνα με το οποίο τα υπεύθυνα πρόσωπα απαλλάσσονται, μόνο εφόσον συνεργάζονται συνεχώς και πλήρως με την Επιτροπή. Η πλήρης, ειλικρινής και διαρκής συνεργασία του φυσικού προσώπου προβλέπεται ως όρος της επεικούς μεταχείρισής του και στο Κεφάλαιο V. της ίδιας απόφασης.

Παρά ταύτα η διάταξη του ά. 44 παρ. 3 επιβάλλει την ευνοϊκή ποινική μεταχείριση και των προσώπων, που δεν απαλλάσσονται από το πρόστιμο είτε διότι δεν έχουν συμβάλει, είτε ακόμα διότι έχουν παρεμποδίσει τη διερεύνηση. Παρά τις δικαιοπολιτικές αντιρρήσεις, που εγείρει η ρύθμιση, αλλά και την αξιολογική αντινομία που ανακύπτει μεταξύ αυτής και του άρθρου 25 παρ. 8, δεν επιτρέπεται συσταλτική ερμηνεία της εις βάρος του κατηγορουμένου. Ο τελευταίος απαλλάσσεται ή υποβάλλεται σε μειωμένη ποινή κάθε φορά που απαλλάσσεται η επιχείρηση ή μειώνεται το εις βάρος της πρόστιμο.

Η αξιολογική αντινομία μεταξύ των δυο διατάξεων φαίνεται να επιτρέπει σε ορισμένες περιπτώσεις και την ανεπιεική μεταχείριση του κατηγορουμένου, που έχει συμβάλει στη διερεύνηση της σύμπραξης. Αυτό μπορεί να συμβεί, όταν απαλλάσσεται από το διοικητικό πρόστιμο ο ίδιος, όχι όμως και η επιχείρηση. Τότε δεν προβλέπεται υποχρεωτική απαλλαγή του από την ποινή. Το αυτό ισχύει στην περίπτωση που ο ίδιος απαλλάσσεται από το διοικητικό πρόστιμο, ενώ το πρόστιμο εις βάρος της επιχείρησης μειώνεται. Τότε δεν προβλέπεται υποχρεωτική απαλλαγή του από την ποινή, αλλά μόνο υποχρεωτική μείωση αυτής.

Παρόμοια ανεπιεική αποτελέσματα δε βρίσκονταν στις προθέσεις του νομοθέτη. Για την αποφυγή τους επιβάλλεται η αναλογική εφαρμογή του ά. 44 παρ. 3 σε κάθε περίπτωση που ο κατηγορούμενος έχει απαλλαγεί από το πρόστιμο ή έχει τύχει μείωσης αυτού. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει για την ταυτότητα του λόγου να απαλλάσσεται από την ποινή της οριζόντιας σύμπραξης ή, αντιστοίχως, να του αναγνωρίζεται υποχρεωτικά ελαφρυντική περίσταση. Η δυσμενέστερη από διοικητική άποψη μεταχείριση της επιχείρησης δεν θα πρέπει να αποβαίνει ποτέ εις βάρος του.

Η διάταξη της παρ. 3 του ά. 44 δεν ρυθμίζει τις ποινικές συνέπειες των προγραμμάτων επιείκειας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (αλλά και των κρατώ-μελών) και της ευνοϊκής μεταχείρισης που μπορεί να τύχει μια επιχείρηση στο πλαίσιο αυτών. Το ζήτημα παρουσιάζει ενδιαφέρον στις υποθέσεις οριζοντίων συμπράξεων του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, που ενώ ερευνώνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ενδεχομένως δε και από εθνικές αρχές ανταγωνισμού άλλων κρατών) εκκρεμούν και ενώπιον των

ελληνικών ποινικών δικαστηρίων. Σε τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να τύχει αναλογικής εφαρμογής η διάταξη της παρ. 3 του ά. 44. Η απαλλαγή ή η επιεικέστερη μεταχείριση της επιχείρησης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (και από τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού άλλων κρατών) πρέπει να έχουν τις αντίστοιχες συνέπειες του ά. 44 παρ. 3, δηλαδή να οδηγούν σε υποχρεωτική απαλλαγή ή μείωση της ποινής. Άλλωστε, υπό διαφορετική εκδοχή, τα προγράμματα επιείκειας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των άλλων κρατών μελών θα ήταν αμφίβολης αποτελεσματικότητας

2. Αναγγελία της πράξης

Σύμφωνα με την παρ. 4 του ά. 44 του Ν. 3959/2011, *«Ο υπαίτιος ή οι συμμετοχοί σε πράξη των παραγράφων 1 και 2 μένουν ατιμώρητοι, αν με δική τους θέληση και πριν εξετασθούν οπωσδήποτε για την πράξη τους. την αναγγείλουν στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών στην Επιτροπή Ανταγωνισμού ή σε οποιαδήποτε άλλη αρμόδια αρχή, προσκομίζοντας συγχρόνως αποδεικτικά στοιχεία. Σε κάθε άλλη περίπτωση, η ουσιώδης συμβολή των πιο πάνω προσώπων στην αποκάλυψη της συμμετοχής στις πράξεις αυτές, με την προσκόμιση στοιχείων στις αρχές, θεωρείται ελαφρυντική περίσταση κατ' άρθρο 84 Π.Κ. και επιβάλλεται ποινή μειωμένη κατά το άρθρο 83 Π.Κ.»*. Αυτός ο λόγος απαλλαγής από την ποινή, σε αντίθεση με τον προβλεπόμενο στην τρίτη παράγραφο, που λειτουργεί υπέρ όλων των συμμετόχων, είναι προσωπικός, δηλαδή ισχύει μόνο για το δράστη, αυτουργό ή συμμετοχο, που αναγγέλλει την πράξη σε αρμόδια αρχή. Οι λοιποί συμμετοχοί δε ωφελούνται από την αναγγελία.

Ως αναγγελία νοείται η προφορική ή γραπτή ανακοίνωση της αξιόποινης παράβασης. Η αναγγελία πρέπει να γίνει στον Εισαγγελέα πλημμελειοδικών στην επιτροπή ανταγωνισμού ή σε οποιαδήποτε άλλη αρμόδια αρχή. Πότε μια αρχή εκτός της Επιτροπής και του Εισαγγελέα είναι αρμόδια δεν είναι απόλυτα σαφές. Δεδομένου ότι η μήνυση αξιόποινης πράξης μπορεί να γίνει και στους ανακριτικούς υπαλλήλους (ά. 42 παρ. 2 ΠΚ), θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι τελευταίοι αποτελούν αρμόδια αρχή κατά το ά. 44 παρ. 4. Αρμόδια αρχή αποτελούν, επίσης, και οι υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στις οποίες μπορεί να γίνει αναγγελία παραβάσεων ανταγωνισμού.

Χρονική προϋπόθεση για την απαλλαγή από την ποινή αποτελεί η υποβολή της αναγγελίας πριν ο αναγγέλλων εξετασθεί οπωσδήποτε για την πράξη του. Η εξέταση, που αποκλείει την απαλλαγή από την ποινή, μπορεί να έχει γίνει από οποιαδήποτε από τις αρμόδιες αρχές προστασίας του ανταγωνισμού (Επιτροπή Ανταγωνισμού, Ευρωπαϊκή Επιτροπή), καθώς και από τις δικαστικές ή εισαγγελικές αρχές.

Περαιτέρω, αντικειμενική προϋπόθεση της απαλλαγής από την ποινή αποτελεί η ταυτόχρονη προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων. Ως προσκόμιση στοιχείων δεν πρέπει να νοείται μόνο η προσκόμιση αντικειμενικών αποδείξεων, όπως π.χ. εγγράφων, αλλά και η κατάθεση του ίδιου του

αναγγέλλοντος, εφόσον περιέχει αναφορά σε γεγονότα που αποτελούν τουλάχιστον ενδείξεις της παράβασης. Η αναγγελία και τα προσκομιζόμενα στοιχεία δεν απαιτείται να συνέβαλαν στην βεβαίωση της παράβασης. Η απαλλαγή από την ποινή χωρεί έστω και αν η βεβαίωση έγινε εν τέλει με άλλα αποδεικτικά μέσα.

Υποκειμενικά προϋπόθεση απαλλαγής από την ποινή αποτελεί το οικειοθελές της αναγγελίας. Η προϋπόθεση αυτή πληρούται, όταν ο υπαίτιος προχωρεί στην αναγγελία λόγω μετάνοιας για την πράξη του, δηλαδή επιγνώσεως του βλαπτικού χαρακτήρα της και συνακόλουθης απόφασής του να βοηθήσει στην αποκατάσταση της νομιμότητας. Αντιθέτως, δεν είναι οικειοθελής η αναγγελία που γίνεται από εξωτερικά αίτια. Τέτοια θεωρούνται π.χ. οι διερευνητικές πράξεις της αρχής που δημιουργούν στον υπαίτιο τον φόβο ανακάλυψης, οι διενέξεις με λοιπούς συμμετόχους, που οδηγούν στην αναγγελία για λόγους εκδίκησης κ.λπ.

I. Συμβολή στην αποκάλυψη συμμετόχων

Το τελευταίο εδάφιο της παρ. 4 του ά. 44 προβλέπει ότι σε κάθε άλλη περίπτωση η ουσιώδης συμβολή των δραστών στην αποκάλυψη της συμμετοχής στις πράξεις των παραγράφων 3 και 4, με την προσκόμιση στοιχείων στις αρχές, θεωρείται ελαφρυντική περίσταση κατ' ά. 84 ΠΚ, με συνέπεια να επιβάλλεται ποινή μειωμένη κατά το ά. 83 ΠΚ. Η διάταξη σε αντίθεση με το ά. 83 ΠΚ προβλέπει τη συγκεκριμένη ελαφρυντική περίσταση ως υποχρεωτικό και όχι δυνητικό λόγο μείωσης της ποινής. Για τη μείωση απαιτείται η προσκόμιση στοιχείων στις αρχές. Δεν απαιτείται εκτός της προσκόμισης και αναγγελία. Συνεπώς, αρκεί ακόμα και η κατ' αρχάς ανώνυμη αποστολή στοιχείων χωρίς καμία αναφορά στην πράξη. Κατά το γράμμα της διάταξης, οι αρχές, ενώπιον των οποίων γίνεται η προσκόμιση, δεν απαιτείται να είναι «αρμόδιες», όπως απαιτείται στο πρώτο εδάφιο. Αρκεί, επομένως, η προσκόμιση τω στοιχείων σε οποιονδήποτε υπάλληλο.

II. Σχέση μεταξύ των λόγων απαλλαγής και μείωσης των ποινών

Σε αντίθεση με ό,τι προβλέπεται για την οικειοθελή αναγγελία, για τη μείωση της ποινής κατά το ά. 44 παρ. 4 τελευταίο εδάφιο απαιτείται να αποδεικνύεται ότι η προσκόμιση συνέβαλε ουσιωδώς στην αποκάλυψη της συμμετοχής άλλων προσώπων στις αξιόποινες πράξεις. Η συμβολή μπορεί να θεωρηθεί ουσιώδης, όταν δεν είναι βέβαιο ότι η ανακάλυψη των λοιπών συμμετόχων θα γινόταν και χωρίς την προσκόμιση των στοιχείων. Η προσκόμιση δεν απαιτείται να είναι οικειοθελής για επιφέρει τη μείωση της ποινής. Μπορεί να οφείλεται και σε εξωτερικά αίτια, όπως π.χ. στον φόβο της αποκάλυψης της πράξης, στην εκδικητικότητα κ.λπ.

Η οικειοθελής αναγγελία διαφέρει από την υπαγωγή της επιχείρησης σε πρόγραμμα επιείκειας σε αρκετά σημεία. Σε αντίθεση με την τελευταία δεν απαιτείται για την απαλλαγή από την ποινή

οιαδήποτε υπαγωγής της επιχείρησης σε τέτοιο πρόγραμμα ούτε απαλλαγή της από το πρόστιμο. Δεν απαιτείται, επίσης, να έχει απαλλαγεί από το πρόστιμο ο αναγγέλλων. Από την άλλη είναι σαφές ότι η αναγγελία προϋποθέτει πολύ περισσότερα στοιχεία για να οδηγήσει στην απαλλαγή. Εκτός της προσκόμισης στοιχείων απαιτείται και ο οικειοθελής χαρακτήρας της. Αντιθέτως επί της υπαγωγής της επιχείρησης σε πρόγραμμα επιείκειας, ο δράστης απαλλάσσεται, έστω και αν δεν έχει πράξει το παραμικρό, ακόμα δε και αν έχει παρεμποδίσει την ανακάλυψη της παράβασης. Η απαλλαγή μπορεί να επέλθει ως συνέπεια της υπαγωγής της επιχείρησης στο πρόγραμμα και μόνο.

Δ. Ζητήματα Παραγραφής

Σύμφωνα με την παρ. 5 του ά. 44 του Ν. 3959/2011, «*Αν η πράξη των παραγράφων 1 και 2 ερευνάται από την Επιτροπή Ανταγωνισμού ή οποιαδήποτε άλλη αρμόδια ρυθμιστική αρχή κατ' οποιονδήποτε τρόπο, ο Εισαγγελέας Πλημμελειοδικών, μετά την προκαταρκτική εξέταση, αναβάλλει με πράξη του κάθε περαιτέρω ενέργεια μέχρι την έκδοση απόφασης από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Εισαγγελέως Εφετών. Σε αυτήν την περίπτωση δεν ισχύει ο χρονικός περιορισμός της αναστολής του άρθρου 113 παρ. 3 εδάφιο α' Π.Κ.*».

Σύμφωνα με την διάταξη η πενταετής παραγραφή των εγκλημάτων των παρ. 1 και 2 του ά. 44 του Ν. 3959/2011 αναστέλλεται για χρονικό διάστημα μεταξύ της έκδοσης της εισαγγελικής πράξης, με την οποία αναβάλλεται κάθε περαιτέρω ενέργεια για τις πράξεις που ερευνώνται από την Επιτροπή Ανταγωνισμού ή άλλη ρυθμιστική αρχή και της έκδοσης της απόφασης της τελευταίας για τις πράξεις αυτές. Η αναστολή μπορεί να είναι μεγαλύτερη της τριετίας, χωρίς να υπάρχει ανώτατη χρονική διάρκεια αυτής.

Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου¹²⁵, «*Η ρύθμιση αυτή είναι εύστοχη ενόψει του γεγονότος ότι η διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής εκκρεμεί συχνά για μεγάλο χρονικό διάστημα. Το ίδιο συμβαίνει και με τις έρευνες άλλων ρυθμιστικών αρχών, κατά κύριο δε λόγο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η έκδοση αποφάσεως του ποινικού δικαστηρίου πριν την περάτωση της έρευνας από τις αρχές αυτές, προκειμένου να μην παραγραφεί το έγκλημα, εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους εσφαλμένης κρίσης και έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων. Η διενέργεια εισαγγελικών ερευνών παράλληλα με εκείνες της Επιτροπής Ανταγωνισμού δεν αποτελεί το ενδεδειγμένο μέσο αντιμετώπισης του κινδύνου παραγραφής. Οι εισαγγελικές αρχές, αλλά και τα ποινικά δικαστήρια λόγω της ελλιπούς εξοικείωσής τους με τις υποθέσεις ανταγωνισμού, δεν είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν έρευνα της υπόθεσης αντίστοιχης ποιότητας με αυτήν που διενεργούν οι εξειδικευμένες αρχές. Είναι εμφανές ότι το υλικό που συλλέγουν οι τελευταίες,*

---

¹²⁵ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π. σελ. 1410

αλλά και η κρίση τους επ' αυτού παρέχουν πολύτιμη βοήθεια για την δικαστική κρίση. Επομένως, η αναβολή της ποινικής διαδικασίας σε συνδυασμό με ταυτόχρονη αναστολή της παραγραφής αποτελεί την ασφαλέστερη μέθοδο για την εξασφάλιση ορθής κρίσης και την αντιμετώπιση του κινδύνου παραγραφής».

Η πράξη που αναβάλλει κάθε περαιτέρω ενέργεια εκδίδεται μετά από την περάτωση της προκαταρκτικής εξέτασης, ενώ όρο για την έκδοσή της αποτελεί να εκκρεμεί έρευνα στην Επιτροπή ή σε άλλη ρυθμιστική αρχή. Η εισαγγελική αρχή μπορεί να πληροφορείται την τυχόν εκκρεμούσα ενώπιον της Επιτροπής ή άλλης ρυθμιστικής αρχής έρευνα είτε απευθύνοντας σχετικό ερώτημα στην εκάστοτε αρμόδια αρχή (όταν επιληφθεί μιας τέτοιας υπόθεσης) είτε κατόπιν πληροφόρησης σχετικά με υπόνοια τέλεσης αξιόποινης παράβασης του ανταγωνισμού από την ίδια την Επιτροπή και τις λοιπές ρυθμιστικές αρχές. Άλλωστε, η Επιτροπή και οι λοιπές ρυθμιστικές αρχές έχουν υποχρέωση απορρέουσα από το ά. 37 παρ. 2 ΚΠΔ να ανακοινώνουν χωρίς χρονοτριβή στον αρμόδιο εισαγγελέα οτιδήποτε πληροφορούνται με κάθε τρόπο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους για αξιόποινη πράξη που διώκεται αυτεπαγγέλτως. Η υποχρέωση αυτή επιβεβαιώνεται από τη διάταξη της παρ. 3 του ά. 41 του Ν. 3959/2011, σύμφωνα με την οποία .....

Σύμφωνα με τον Γ. Τριανταφύλλου¹²⁶, «Η τήρηση της υποχρέωσης, που πηγάζει από το άρθρο 37 παρ. 2 ΚΠΔ έχει μεγάλη πρακτική σημασία, διότι, υπό τα μέχρι σήμερα δεδομένα, οι εισαγγελικές αρχές σπανίως επιλαμβάνονται της διερεύνησης υποθέσεων ανταγωνισμού πριν ή παράλληλα με την Επιτροπή Ανταγωνισμού. Η πληροφόρησή τους το πρώτον μετά την έκδοση απόφασης της Επιτροπής, θα είναι συνήθως κατόπιν εορτής, διότι η πράξη θα έχει υποπέσει σε πενταετή παραγραφή».

IV. ANTI EPIΛOΓOY: Tελικές παρατηρήσεις

Αποτελεί πλέον κοινή παραδοχή ότι οι μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον επιβαλλόμενες διοικητικές κυρώσεις στις επιχειρήσεις δεν αποτελούν επαρκές κίνητρο στις επιχειρήσεις για την αποφυγή αντι-

---

¹²⁶ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1411

ανταγωνιστικών πρακτικών. Αντίθετα, ο ποινικός κολασμός με την μεγάλη ηθική απαξία που φέρει μαζί του είναι η πλέον αποτρεπτική μορφή για δυνητικά παράνομες συμπεριφορές¹²⁷. Η διαπίστωση αυτή ήταν, άλλωστε, εκείνη που οδήγησε αρκετές ευρωπαϊκές έννομες τάξεις, κατά το πρότυπο των ΗΠΑ, στην εισαγωγή ποινικών κυρώσεων.

Παρά την ένθερμη εν πολλοίς υποστήριξη των ποινικών κυρώσεων στην Ευρώπη¹²⁸ δεν έλλειψαν και αντιρρήσεις. Καταρχάς, για την κατάφαση παράβασης απαιτούνται αδιάσειστα αποδεικτικά στοιχεία. Η εποπτική αρχή θα πρέπει, συνεπώς, να έχει σαφείς και επαρκείς αποδείξεις, ότι η παράβαση έχει συντελεστεί και είναι αποδεδειγμένη πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας, γεγονός που θα οδηγήσει σε λιγότερες καταδικαστικές αποφάσεις και κατ' επέκταση σε μείωση του αποτρεπτικού χαρακτήρα της ποινικής κύρωσης. Επιπλέον, η εισαγωγή ποινικών κυρώσεων λογικό είναι να στρέψει τα μέλη των απαγορευμένων συμπράξεων σε υιοθέτηση πρακτικών ακόμα πιο περίπλοκων, προκειμένου να μην αποκαλυφθούν¹²⁹.

Το βασικότερο επιχείρημα, όμως, είναι ότι η τάση ποινικοποίησης δεν προκύπτει από την ανάγκη να τιμωρηθούν ορισμένα πρόσωπα για το σφάλμα της συμπεριφοράς τους, αλλά χρησιμοποιείται το ποινικό δίκαιο για σκοπούς εκτός ατομικής ποινικής ευθύνης και εκτός ποινικού δικαίου γενικότερα¹³⁰. Αναγκαιότητα της ποινής, σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο, σημαίνει πρώτον ότι το επιδιωκόμενο μέσω της ποινής είναι αναγκαίο να επιδιωχθεί και δεύτερον ότι η πραγμάτωση αυτού μόνο με την ποινή μπορεί να επιτευχθεί¹³¹. Η ποινή είναι αναγκαία, όταν δεν υπάρχει ένα ηπιότερο μέσο που μπορεί να οδηγήσει στο ίδιο αποτέλεσμα. Η ποινικοποίηση των παραβιάσεων του ανταγωνισμού μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα και με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, δεδομένου ότι η ποινικοποίηση αποτελεί υποχρέωση του νομοθέτη μόνο όταν η προστασία της ειρηνευόμενης έννομης τάξης δεν μπορεί να επιτευχθεί κατά τρόπο αποτελεσματικό παρά μόνο με την ποινή¹³².

---

¹²⁷ Από εμπειρικές έρευνες στις ΗΠΑ έγινε δεκτό ότι ο ποινικός κολασμός λειτουργεί αποτρεπτικά, δεδομένου ότι στη γεωγραφική αγορά των ΗΠΑ έχουν μειωθεί σημαντικά οι απαγορευμένες συμπράξεις, για τις οποίες κυρίως επιβάλλονται ποινικές κυρώσεις σε φυσικά πρόσωπα. Βλ. *Kovacic*, Competition policy and cartels: the design of remedies σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 52.

¹²⁸ Βλ. Παρατηρήσεις των *Cseres/Schinkel/Vogelaar*, Law and Economics of criminal antitrust enforcement: an introduction, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 2 επ.

¹²⁹ Βλ. *Spagnolo*, Criminalization of cartels and their internal organization, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, σελ. 133, 135.

¹³⁰ Βλ. *Lewis*, ό. α. σελ. 302.

¹³¹ *N. Ανδρουλάκης*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος I, σελ. 48 επ.

¹³² Βλ. *Μυλωνόπουλο*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος I, 2007, σελ. 16.

Από όλη τη νομική φιλολογία προκύπτει η ανάγκη ποινικοποίησης ως μέσο καλύτερης και αποτελεσματικότερης εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού. Μάλιστα η επιβολή ποινών σε ατομικό ποινών σε ατομικό επίπεδο εξυπηρετεί όχι τιμωρητικούς σκοπούς μιας απαξιωτικής συμπεριφοράς, αλλά ως κίνητρο για να αποκαλύψει ο εργαζόμενος στις εποπτικές αρχές την απαγορευμένη σύμπραξη στην οποία μετέχει η εταιρία του¹³³. Στο πλαίσιο αυτό προτάθηκε η υιοθέτηση άλλων εναλλακτικών λύσεων¹³⁴ αντί των ποινικών κυρώσεων, μεταξύ των οποίων τα πρόστιμα σε ατομικό επίπεδο και η αποπομπή από τη διευθυντική θέση των εμπλεκόμενων σε παραβιάσεις του ανταγωνισμού προσώπων των επιχειρήσεων, τα οποία επιτελούν την επιθυμητή αποτρεπτική λειτουργία, χωρίς να έχουν το κοινωνικό κόστος των ποινικών κυρώσεων.

Πέραν αυτών των αντιεπιχειρημάτων για την ποινικοποίηση, το εν λόγω ζήτημα και από πρακτικής απόψεως εμφανίζει προβλήματα. Σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών η ποινικοποίηση, ειδικά υπό το κράτος της ΣυνθΕΚ, ήταν μάλλον ανέφικτο εγχείρημα, καθώς το ισχύον σύστημα σε επίπεδο Ένωσης είναι βασισμένο σε διοικητικά πρόστιμα σε βάρος των νομικών προσώπων, η δε εισαγωγή ποινικών κυρώσεων με βάση τις νομικές δυνατότητες που παρείχε η Συνθήκη απαιτούσε ριζική αλλαγή της νοοτροπίας και τροποποίηση του όλου ανακριτικού συστήματος. Εξάλλου, μια τέτοια μεταρρύθμιση προσέκρουε και στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών – μελών στο τομέα των ποινικών κυρώσεων.

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, αν και φαίνεται να αποκλείεται η δυνατότητα εισαγωγής ποινικών κυρώσεων σε κεντρικό επίπεδο, εντούτοις επιτυγχάνεται ισοδύναμο αποτέλεσμα με τη δυνατότητα εναρμόνισης των ποινικών δικαίων των κρατών – μελών στον τομέα ανταγωνισμού. Λύση πιο ρεαλιστική δεδομένων των χαρακτηριστικών του ισχύοντος συστήματος προστασίας του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού, ωστόσο για την αποτελεσματική του υλοποίηση απαιτείται γενικότερη σύγκλιση των δικαίων των κρατών – μελών και στο δικονομικό πεδίο ώστε να διασφαλίζεται η προστασία των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Βήμα στο οποίο δύσκολα μπορεί να προχωρήσει αυτή τη στιγμή η Ένωση ενόψει της ανομοιογένειας των εθνικών εννόμων τάξεων.

Στο επίπεδο της ελληνικής έννομης τάξης η υιοθέτηση ποινικών κυρώσεων και ιδίως της ποινής φυλάκισης για τα οριζόντια καρτέλ υιοθετήθηκε μάλλον αβασάνιστα, εστιάζοντας μόνο στην αποτρεπτική λειτουργία του νόμου, παρά την έλλειψη κοινωνικής αποδοκimasίας για τα εν λόγω

---

¹³³ *Lewisch*, ό. α., σελ. 302.

¹³⁴ Βλ. *Μικρουλέα*, Τάσεις ποινικοποίησης παραβάσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, ΔΕΕ 5/2009, σελ. 537 επ.

εγκλήματα¹³⁵, όπως προκύπτει, άλλωστε, και από ελάχιστες διώξεις που έχουν ασκηθεί μέχρι σήμερα. Επιπρόσθετα, σε πρακτικό επίπεδο η πρόσφατη ποινικοποίηση δύσκολα θα λειτουργήσει στο βαθμό που σημαντικά ζητήματα συντονισμού των διαδικασιών επιβολής διοικητικών και ποινικών κυρώσεων δεν επιλύθηκαν με αποτέλεσμα την εξάρτηση της ποινικής διαδικασίας από τη διοικητική και με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.

Εκτός βέβαια από τα ως άνω δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε και τα ζητήματα αντισυνταγματικότητας που εγείρουν οι ποινικές διατάξεις του ά. 44 παρ. 1 και 2 του Ν. 3959/2011. Οι τελευταίες είναι στην πλειοψηφία τους λευκές ποινικές διατάξεις, αφού ως προς την περιγραφή των αξιόποινων συμπεριφορών παραπέμπουν εν όλω ή εν μέρει σε άλλες διατάξεις είτε του ίδιου νόμου (*εσωτερική παραπομπή-μη γνήσιος λευκός ποινικός νόμος*) είτε της ΣυνθΛΕΕ¹³⁶ (*εξωτερική παραπομπή-γνήσιος λευκός ποινικός νόμος*).

Στις διατάξεις αυτές γίνεται εκτεταμένη χρήση αόριστων εννοιών¹³⁷, η οποία διευρύνει την περιγραφή και διατύπωση των οικείων απαγορεύσεων και εγκυμονεί τον κίνδυνο επιβολής κυρώσεων για συμπεριφορές που δεν εμπίπτουν στις ρητά αναφερόμενες. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι η κατά τα ανωτέρω ευρύτητα και αοριστία στην περιγραφή των επιμέρους αξιόποινων πράξεων έρχεται σε αντίθεση με τις επιταγές του ά. 7 παρ. 1 Σ που απαγορεύει την επιβολή ποινών για πράξεις, των οποίων η περιγραφή στο νόμο δεν είναι επαρκώς ορισμένη¹³⁸. Σύμφωνα δε με τον Γ. Τριανταφύλλου¹³⁹, «*Το πρόβλημα ... δεν αντιμετωπίζεται στο σύνολό του δια της ενδεικτικής απαρίθμησης απαγορευμένων προσβολών του ανταγωνισμού (...).... Η συνακόλουθη αδυναμία ασφαλούς διάγνωσης των ορίων της απαγόρευσης και εκτίμησης του κινδύνου επιβολής κυρώσεων γεννά σε πολλές περιπτώσεις αμφιβολίες για τη συνταγματικότητα των ποινικών προβλέψεων*».

Οι ως άνω επιφυλάξεις σχετικά με τη συνταγματικότητα¹⁴⁰ των ποινικών διατάξεων του ά. 44 παρ. 1 και 2 του Ν. 3959/2011 έχουν εκφραστεί στην ελληνική θεωρία κυρίως όσον αφορά το έγκλημα της

---

¹³⁵ Από εμπειρικές μελέτες στην Ελλάδα προέκυψε ότι τα καρτέλ γίνονται αντιληπτά από τους καταναλωτές ως κάτι αρνητικό και ότι συνιστούν συμπεριφορά τιμωρητέα, όχι όμως σε βαθμό που να δικαιολογεί την ποινή φυλάκισης, σχετικώς βλ. *Ιωαννίδου/Μπρισιμη*, Ποινική Αντιμετώπιση των καρτέλ, ΔΕΕ 8-9/2010, σελ. 874 επ.

¹³⁶ Οι οικείες διατάξεις της ΣυνθΛΕΕ απειλούν για τις εντάθθα περιγραφόμενες συμπεριφορές απειλούν διοικητικές κυρώσεις και, ως εκ τούτου, απαγορεύουν ουσιαστικά συγκεκριμένες επιχειρηματικές συμφωνίες και πρακτικές, βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1367 και υποσημ. υπ' αριθμ. 47.

¹³⁷ Όπως π.χ. εναρμονισμένη πρακτική, καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης κ.λπ.

¹³⁸ *Nullum crimen nulla poena sine lege certa*

¹³⁹ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1367

¹⁴⁰ Το ορισμένο της περιγραφής της αξιόποινης συμπεριφοράς απασχόλησε από νωρίς και τα δικαστήρια των ΗΠΑ αναφορικά με την εφαρμογή των ά. 1 και 2 του Sherman Act του 1890, τις οποίες το Ανώτατο Δικαστήριο έχει κρίνει ως επαρκώς ορισμένες (*Nash v. United States*, 229 U.S. 373, 1913, αλλά και *United States v. Patterson*, United States District

εναρμονισμένης πρακτικής, η οποία συνιστά ένα είδος αξιόποινου καρτέλ¹⁴¹. Ωστόσο, έχει διατυπωθεί και η αντίθετη άποψη¹⁴², ότι δηλαδή η διάταξη είναι επαρκώς ορισμένη, αφού «από αυτήν συνάγεται ο επιδιωκόμενος από το νομοθέτη σκοπός (προστασία του ανταγωνισμού) έναντι ορισμένων τύπων συμπράξεων, επιπλέον δε το γράμμα της θέτει όρια σε οιονδήποτε θα επιχειρούσε μια αυθαίρετη ερμηνεία της». Υποστηρίζεται, επιπλέον, ότι «ο επαρκής προσδιορισμός της έννοιας της εναρμονισμένης πρακτικής στην ήδη υπαρκτή εθνική και ενωσιακή νομολογία, καθώς και στη σχετική θεωρία, επιτρέπουν την ασφαλή ερμηνεία της και την επαρκή πρόγνωση του κινδύνου τιμωρίας που εγκυμονεί η σχετική διάταξη. Ως επιχείρημα υπέρ της συνταγματικότητας μπορεί να προβληθεί τέλος και η εύλογη αναμονή ότι οι επιχειρηματίες, που είναι βασικοί αποδέκτες των απαγορεύσεων, κατέχουν ή μπορούν ευχερώς να αντλήσουν τις ειδικές νομικές γνώσεις, που θα τους επιτρέψουν να διαγνώσουν τα όρια της απαγόρευσης»¹⁴³.

Court, Southern District of Ohio, 1912). Βλ. λεπτομερώς Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1368, αρ. 15 και υποσημ. υπ' αριθμ. 53.

¹⁴¹ Βλ. Ι. Ανδρουλάκη, 2008, σελ. 51

¹⁴² Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1367 και υποσημ. υπ' αριθμ. 49.

¹⁴³ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, ό.π., σελ. 1367-1368. Παράλληλα, βλ. Βούλγαρη, σελ. 879, ο οποίος αναφορικά με το έγκλημα της σύμπραξης αντιμετωπίζει το ύψος της απειλούμενης κύρωσης ως ενδείκτη της συνταγματικότητας της οικείας διάταξης. Τέλος, βλ. Ν. Ανδρουλάκη, 133, υποσημ. 139, ο οποίος αναφέρεται στο κριτήριο της «παγιωμένης ερμηνείας της διάταξης από τα δικαστήρια», σχετικά με το οποίο διατυπώνει έντονες επιφυλάξεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρουλάκη Ι.*, Ποινική αντιμετώπιση των καρτέλ στους δημόσιους διαγωνισμούς, εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας 2008.
- Ανδρουλάκη Ν.*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Ι. Θεωρία για το έγκλημα, β' εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας 2006.
- Ανδρουλάκη Ν.*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος ΙΙ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας 2004.
- Ανδρουλάκη Ν.*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος ΙΙΙ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας 2008.
- Αντωνιάδη Χ.*, Αδικήματα ελεύθερου ανταγωνισμού, σε Κουράκη/Ζιούβα, Οικονομικά Εγκλήματα ΙΙ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας 2007.
- Δρυλλεράκη Ι.*, Το νέο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη 2011.
- Καρύδη Γ.*, Ευρωπαϊκό Δίκαιο επιχειρήσεων και ανταγωνισμού, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας 2004.
- Κατσουλάκου*, Είναι η αντιμετώπιση των καρτέλ από την πολιτική ανταγωνισμού αποτελεσματική; ΕΠΙΛΟΓΗ – ΤΑΣΕΙΣ 2009.
- Κοκκόρη Ι. / Λιανού Ι.*, Η μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη 2008.
- Κοτσίρη Α.*, Δίκαιο Ανταγωνισμού, εκδ. Σάκκουλας Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2010.
- Κουράκη Ν.*, Τα οικονομικά εγκλήματα, Τόμος Ι, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2007.
- Λιακόπουλου Αθ.*, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, Π. Ν. Σάκκουλας 2000.
- Λιάσκου Ευ.*, Το Νέο Σύστημα Εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού, εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας 2008.
- Μανωλεδάκη Ι.*,
- Μυλωνόπουλου*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος Ι, εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας 2007.
- Περάκη Ευ.*, Γενικό Μέρος Εμπορικού Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη 1999.
- Τζουγανάτου Δ.*,
- Τριανταφύλλου Γ.*, Διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας 2009

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ανδρουλάκη Ι., Το νέο ποινικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού: Ο Ν. 3959/2011, ΠοινΧρον ΕΒ', σελ. 321 επ.

Ανδρουλάκη Ι., Η αναθεώρηση των διατάξεων περί ελεύθερου ανταγωνισμού με το ν. 3784/2009, ΠοινΧρ 2009, σελ. 953 επ.

Ανδρουλάκη Ι., Ειδικές δικονομικές ρυθμίσεις στα αδικήματα κατά του ελεύθερου ανταγωνισμού, ΔΕΕ 3/2010, σελ. 294 επ.

Αντωνιάδη Χ., Δίκαιο Ελεύθερου Ανταγωνισμού και Ποινικό Δίκαιο, Σύγκρουση ή συνεργασία, ΔΕΕ 1/1999, 21 επ.

Βούλγαρη Δ., Η ποινική αντιμετώπιση των συμπράξεων επιχειρήσεων (καρτέλ) κατά το νόμο 703/1977, ΠοινΧρ 2009, σελ. 872 επ.

Γιαννίδης

Γκολφινόπουλος Χ., Το πρόγραμμα της Επιτροπής Ανταγωνισμού για την απαλλαγή ή μείωση των προστίμων και οι αδυναμίες του, ΔΕΕ 2006, σελ. 994 επ.

Δρακακάκη Σ., Φυσικά πρόσωπα και παραβάσεις του ελληνικού δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, Συνήγορος 2011, σελ. 40 επ.

Δρυλλεράκη Ι., Ο ν. 703/1977 και οι αναγκαίες τροποποιήσεις του, ΔΕΕ 7/1999, σελ. 684 επ.

Δρυλλεράκη Ι., ΕΕΝ 1977, σελ. 601 επ.

Ιωαννίδου Μ./Μπρισιμη Β., Ποινική Αντιμετώπιση των καρτέλ, ΔΕΕ 8-9/2010, σελ. 873 επ.

Κασωτάκη Μ., Το αντικείμενο του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού, ΕΕμπΔ 2010, σελ. 286 επ.

Κινινή Ε., Η ενίσχυση των ερευνητικών εξουσιών της Επιτροπής με τον Κανονισμό 1/2003 και τα δικαιώματα υπεράσπισης των επιχειρήσεων, ΔΕΕ 10/2004, σελ 734 επ.

Μικρουλέα Α., Τάσεις Ποινικοποίησης παραβάσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, ΔΕΕ 5/2009, σελ. 532

Μικρουλέα Α., Η διάκριση της εναρμονισμένης πρακτικής από την παράλληλη συμπεριφορά σε ολιγοπωλιακές αγορές, ΔΕΕ 2008, σελ. 471 επ.

Μικρουλέα Α., Η κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης του άρθρου 21 Ν. 703/1977, ΧρΙΔ 2006, σελ. 6 επ.

Μολωνόπουλου Χ., Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ΠoinΧρ ΕΑ'2011, σελ. 81 επ.

Αίβου Ν., Ο κίνδυνος ως πρόβλημα απόδειξης στην ποινική δίκη, σε ΤΤ-Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 1013.

Τρούλη Ε., Ο νεοψηφισθείς ν. 3959/2011 που αντικατέστησε τον ν. 703/1977 για την προστασία του ανταγωνισμού: Βασικές αλλαγές και πρώτες εντύπώσεις, ΕΕμπΔ 2011, σελ. 743 επ.

Φλωρίδη Β., Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελική Αρχή (Μέρος Α') – Συμβολή στη συζήτηση για την καθιέρωση του θεσμού, ΠoinΔικ 2005, σελ. 613 επ.

Τζουγανάτου Δ., Ο στόχος της αναβάθμισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού και οι αστοχίες του Ν 3373/2005 για την τροποποίηση του Ν 703/1977, ΔΕΕ 10/2005, 1028 επ.

Σταμέλου Χ., Εξελίξεις του Δικαίου Ανταγωνισμού σε ΗΠΑ και ΕΕ μετά το 2005: ιδίως το Μνημόνιο Συνεργασίας ΗΠΑ –Ρωσίας και η ποινικοποίηση του δικαίου ανταγωνισμού στην Ιρλανδία, ΔΕΕ 2/2010, σελ. 156 επ.

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Calvani T., Cartel penalties and damages in Ireland: criminalization and the case for custodial sentences σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, εκδ. Cseres/Schinkel/Vogelaar, Edward Elgar 2006, 270 επ.

Guy D., The UK's experience with criminal law sanctions, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, ό. α., σελ. 248 επ.

Fox E., Cartels: A United States story and research program for the world, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, ό. α., σελ. 239 επ.

Kovacic W., Competition policy and cartels: the design of remedies σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, ό. α., σελ. 41 επ.

Lewish P., Enforcement of antitrust law: the way from criminal individual punishment to semi-penal sanctions in Austria, σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, ό. α., σελ. 290 επ.

Kroes N., European Consumer and Competition Day, London, 15.9.2005 SPEECH 05/512

Massey P., Criminalization and leniency: will the combination favourably affect cartel stability? σε *Criminalization of Competition Law Enforcement*, ό. α., σελ. 176.

Monti M., Fighting Cartels Why and How, Remarks at the Third Nordic Competition Policy Conference, Stockholm 11-12.9.2000.

Reindl A., How strong is the case for criminal sanctions in cartel cases? σε Criminalization of Competition Law Enforcement, ό. α., 110 επ.

Spagnolo G., Criminalization of cartels and their internal organization, σε Criminalization of Competition Law Enforcement, σελ. 133 επ.

Vollmer C., Experience with criminal law sanctions for competition law infringements in Germany, σε Criminalization of Competition Law Enforcement, ό. α., σελ. 257.

Wils W., Is criminalization of EU Competition Law the Answer?, σε Criminalization of Competition Law Enforcement, ό. α., σελ. 60.

Wils W., The collection of Intelligence and Evidence from Antitrust Violators, σε Principles of European Antitrust Enforcement, 2005, σελ. 129 επ.

Criminalization of Antitrust – The new consensus? ABA Section of International Law Fall Meeting, 25.9.2008, διαθέσιμο στο διαδίκτυο.

“Fighting Cartels why and how? Why should we be concerned with cartels and collusive behavior?” Speech at the Third Nordic Competition Policy Conference (Stockholm 11-12 September 2000).

έκθεση του ΟΟΣΑ, Report on the nature and impact of hard core cartels and sanctions against cartels under national competition, DAFFE/COMP (2002) 7(9 April 2002), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.oecd.org>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Ανακοίνωση της Επιτροπής για τους κάθετους περιορισμούς ΕΕ C 2000 291/01.

Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας ΕΕ C 2001 368/13.

Ανακοίνωση της Επιτροπής για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 ΣυνθΕΚ ΕΕ C 2004 101/08.

Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη συνεργασία εντός του Δικτύου των επιτροπών ανταγωνισμού, ΕΕ C 2004 101/03.

DG Competition Discussion Paper on the application of Art. 82 of the Treaty to exclusionary abuses, παρ. 4 διαθέσιμο σε <http://europa.eu/competition/antitrust/art82/discpaper2005.pdf>.

II. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ

Κανονισμός 1/2003 του Συμβουλίου της 16.12.2001 για την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (τόρα 101 και 102 ΣυνθΛΕΕ), ΕΕ L 1 της 4.1.2003.

Κανονισμός 17 της 6.2.1962, ΕΕ 13 της 21.2.1962, σελ. 204.

III. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΔΕΚ

ΔΕΚ απόφαση της 9.6.1969, C-5/69, Völk/Vervaecke, Συλλ. Νομ. 1969, σελ. 295.

ΔΕΚ απόφαση της 6.5.1971, C-1/71, Cadillon/Höss, Συλλ. Νομ. 1971, σελ. 351.

ΔΕΚ απόφαση της 4.7.1972, C-48/69, ICI, Συλλ. Νομ. 1972, σελ. 619.

ΔΕΚ απόφαση της 21.2.1973, Continental Can, Συλλ. Νομ. 1973, σελ. 215.

ΔΕΚ απόφαση της 1.2.1978, C-19/77, Miller International, Συλλ. Νομ. 1978, σελ. 131.

ΔΕΚ απόφαση της 18.5.1982, C-155/1979, AM&S Europe Ltd. κατά Επιτροπής, Συλλ. Νομ. 1982, σελ. 1575.

ΔΕΚ απόφαση της 25.10.1983, C-107/82, AEG, Συλλ. Νομ. 1983, σελ. 3151.

ΔΕΚ απόφαση της 12.7.1984, C-170/83, Hydrotherm, Συλλ. Νομ. 1984, σελ. 2999.

ΔΕΚ απόφαση της 18.10.1989, C-27/1988, Solvay κατά Επιτροπής, Συλλ. Νομ. 1989, σελ. 3355.

ΔΕΚ απόφαση της 19.4.1988, C-27/87, Hesbignonne, Συλλ. Νομ. 1988, σελ. 1919.

ΔΕΚ απόφαση της 21.9.1989, C-46/87 Hoechst, Συλλ. Νομ. 1989, σελ. 2859.

ΔΕΚ απόφαση της 18.10.1989, C-374/1987, Orkem, Συλλ. Νομ. 1989, σελ. 3823.

ΔΕΚ απόφαση της 23.4.1991, C-41/90, Hoefner, Συλλ. Νομ. 1991, σελ. I-1979.

ΔΕΚ απόφαση της 28.2.1991, C-234/89, Delimitis, Συλλ. Νομ. 1991, σελ. 977.

ΔΕΚ C-60/1992, Otto B.V., Συλλ. Νομ. 1993, σελ. I-5683.

ΔΕΚ απόφαση της 28.4.1998, C-306/96, Javico, Συλλ. Νομ. 1998, σελ. 1983.

ΔΕΚ απόφαση της 28.5.1998, C-7/95, John Deere, Συλλ. Νομ. 1998, σελ. 3111.

ΔΕΚ απόφαση της 21.9.1999, C-67/96, Albany International BV, Συλλ. Νομ. 1999, σελ. I-5751.

ΔΕΚ απόφαση της 16.11.2000, C-279/98, Cascades, Συλλ. Νομ. 2000, I-9709.

ΔΕΚ απόφαση της 22.10.2002, C-94/2000, Roquette Freres SA, Συλλ. Νομ. 2002, σελ. I-9011.

ΔΕΚ απόφαση της 28.6.2005, C-189/02, Isoplus, Συλλ. Νομ. 2005, I-5425.

ΔΕΚ απόφαση της 15.3.2007, C-95/2004, British Airways κατά Επιτροπής, Συλλ. Νομ. 2007, I-2331.

ΔΕΚ απόφαση της 4.6.2009, C-08/2008 T-mobile, αδημοσίευτη.

IV. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΕΚ

ΠΕΚ απόφαση της 4.4.1990, T-30/1989, Hilti, Συλλ. Νομ. 1990, II-163.

ΠΕΚ απόφαση της 17.12.1991, T-6/89 Enichem Anic, Συλλ. Νομ. 1991, II-1695.

ΠΕΚ T-34/1993, Societe Generale κατά Επιτροπής, Συλλ. Νομ. 1995, II-545.

ΠΕΚ απόφαση της 26.10.2000, T-41/96, Bayer, Συλλ. Νομ. 2000, σελ. I-3383.

ΠΕΚ απόφαση της 13.12.2001, T-45/98 και T-47/98 Thyssen Stainless and Acciai Speciali Terni, Συλλ. Νομ. 2001, II-3823.

ΠΕΚ απόφαση της 20.2.2001, T-211/1998, Mannesmanroehren-Werke AG κατά Επιτροπής, Συλλ. Νομ. 2001, II-729.

ΠΕΚ απόφαση της 20.3.2002, T-9/99 HFB and Others κατά Επιτροπής, Συλλ. Νομ. 2002, II-1530.

ΠΕΚ απόφαση 21.10.2003, T-386/00, Michelin, EE C 304 της 13.12.2003, σελ. 24.

ΠΕΚ απόφαση της 29.4.2004, T-236/2001, T-239/2001, T-244/2001 έως T-246/2001, T-251/2001 και T-252/2001 Tokai Carbon Co και λοιπών κατά Επιτροπής, Συλλ. Νομ. 2004, ΙΙ-1181.

ΠΕΚ απόφαση της 7.6.2006, T-213/01 και T-214/01, Oesterreichische Postsparkasse, Συλλ. Νομ. 2006, ΙΙ-1601.

ΠΕΚ απόφαση της 27.9.2006, T-168/01, GlaxoSmithKline Services, Συλλ. Νομ. 2006, ΙΙ-2969,

V. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

απόφαση της Επιτροπής της 21.10.1998, Pre – Insulated Pipe Cartel, ΕΕ L 24 της 30.1.1999.

απόφαση της Επιτροπής της 26.10.1999, FEG and TU, L 39/1.

απόφαση της Επιτροπής της 2.4.2003, Viandes bovines francais, L 209/12.

VI. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑ

απόφαση της 30.3.1989 Chapell κατά Ηνωμένου Βασιλείου

απόφαση της 16.12.1992 Niemitz κατά Γερμανίας

απόφαση της 25.2.1993 Funke κατά Γαλλίας

απόφαση της 8.2.1996 John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου

απόφαση της 17.12.1996 Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου

απόφαση της 20.10.1997 Serves κατά Γαλλίας

απόφαση της 2.5.2000 Condron κατά Ηνωμένου Βασιλείου

απόφαση της 21.12.2000 Heaney and McGuinness κατά Ιρλανδίας

απόφαση της 3.5.2001 J.B. κατά Ελβετίας

απόφαση της 5.12.2002 Craxi κατά Ιταλίας

απόφαση της 16.4.2002 Societe Colas Est κατά Γαλλίας

απόφαση της 3.6.2004 Neste St. Peterburg κ. ά. κατά Ρωσίας

απόφαση 8.4.2004 Weh κατά Αυστρίας

απόφαση της 4.10.2005 Shannon κατά Ηνωμένου Βασιλείου

απόφαση της 23.11.2006 Jussila κατά Φιλανδίας

απόφαση της 21.7.2009 Marttinen κατά Φιλανδίας

VII. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΑΠ 1213/1990 ΠοινΧρ ΜΑ' 1991, σελ. 552,

ΑΠ 912/2004 ΠοινΛογ 2004, σελ. 1190,

ΑΠ 1941/2002, ΠοινΛογ 2002, σελ. 2094

ΑΠ 1/2006 (Γνωμοδότηση Εισαγγελέα).

ΠΙΝΑΚΕΣ

I. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΩΝ (ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ)¹⁴⁴

ΚΡΑΤΟΣ	ΝΟΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΘΕΣΠΙΣΗΣ
ΗΠΑ	Sherman Act	1890
	Clayton Act	1914
Καναδάς	Competition Act	1986
Γερμανία	Gesetz gegen Wettbewerbsbeschraenkungen (GWB)	1958
Ηνωμένο Βασίλειο	Competition Act	1998
Αυστραλία	Trade Practices Act	1974
Ιαπωνία	Act on Prohibition of Private Monopolization and Maintenance of Fai Trade	1947
Γαλλία	Code de Commerce-Livre IV: De la liberte des prix et de la concurrence	1986
Ιταλία	Legge 10 Ottobre 1990, n. 287 “Norme per la tutela della Concorrenza e del Mercato”	1990
Ισπανία	Ley 15/2007, de 3 de Julio, de Defensa de la Competencia	2007
Κίνα	Anti-monopoly Law of People’s Republic of China	2007

¹⁴⁴ Ο παρών πίνακας έχει μεταφερθεί αυτούσιος από Γ. Τριανταφυλλάκη, Δίκαιο του Ελεύτερου Ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 244

Ρωσία	Law on the Protection of Competition	2006
Ινδία	Competition Act	2002 (2007)

II. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ¹⁴⁵

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΟΣ
Ν. 3959/2011 (ΦΕΚ Α' 93/2011)	Προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού
Ν. 703/1977 (ΦΕΚ Α' 278/1977)	Περί ελέγχου μονοπωλίων, ολιγοπωλίων και προστασίας ελεύθερου ανταγωνισμού
Ν. 3592/2007 (ΦΕΚ Α' 161/2007)	Συγκέντρωση και αδειοδότηση Επιχειρήσεων Μέσων Ενημέρωσης και άλλες διατάξεις
ΑΥΕσΔΔΑΟικΟικΑναπτ 8275/2006 (ΦΕΚ Β' 1890/2006)	Κανονισμός Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού
ΠΔ 31/2006 (ΦΕΚ Β' 29/2006)	Οργανισμός της Γενικής Διεύθυνσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού
ΑΥΑναπτ 3716/2006 (ΦΕΚ Β' 926/17.7.2006)	Διαδικασία Δημόσιας Διαβούλευσης του άρθρου 5 του Ν. 703/1977
ΕπΑνταγ 299/Υ/2006 (ΦΕΚ Β' 28.3.2006)	Για τους όρους και τις προϋποθέσεις απαλλαγής ή μείωσης των προστίμων που επιβάλλονται σε βάρος επιχειρήσεων οι οποίες συμβάλλουν στη διερεύνηση παραβάσεων «Πρόγραμμα Επείκειας» (άρθρο 9 παρ. 4 Ν. 703/1977)

¹⁴⁵ Ο παρών πίνακας έχει μεταφερθεί αυτούσιος από Γ. Τριανταφυλλάκη, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 239-240

ΕπΑνταγ 302/Υ/2006 (ΦΕΚ Β' 682/20.6.2006)	Καθορισμός του ειδικότερου περιεχομένου της γνωστοποίησης συγκέντρωσης επιχειρήσεων και η ρύθμιση κάθε άλλου σχετικού με αυτή θέματος, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 4^α του Ν. 703/1977 όπως ισχύει
ΕπΑνταγ 303/Υ/2006 (ΦΕΚ Β' 682/20.6.2006)	Καθορισμός του ειδικότερου περιεχομένου της γνωστοποίησης συγκέντρωσης επιχειρήσεων και η ρύθμιση κάθε άλλου σχετικού με αυτή θέματος, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 4^β του Ν. 703/1977 όπως ισχύει
ΕπΑνταγ 305/Υ/2006 (ΦΕΚ Β' 805/4.7.2006)	Καθορισμός του ειδικότερου περιεχομένου της δημοσίευσης των συγκεντρώσεων που υπόκεινται σε προληπτικό έλεγχο και η ρύθμιση κάθε άλλου σχετικού με αυτή θέματος, σύμφωνα με το άρθρο 4β παρ. 6 εδ. β' του Ν. 703/1977 όπως ισχύει, σε αντικατάσταση της με αριθμ. 185/ΙΙΙ/2001 απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού
ΕπΑνταγ 306/Υ/2006 (ΦΕΚ Β' 805/4.7.2006)	Καθορισμός του ειδικότερου περιεχομένου της γνωστοποίησης συγκέντρωσης επιχειρήσεων που αφορά εξαγορά αλλοδαπής επιχείρησης χωρίς δραστηριότητα στην ελληνική επικράτεια και η ρύθμιση κάθε άλλου σχετικού με αυτή θέματος, σύμφωνα με το άρθρο 4^α του Ν. 703/1977 όπως ισχύει
ΕπΑνταγ 307/Υ/2006 (ΦΕΚ Β' 811/4/7.2006)	Για τον καθορισμό της κατά πενταμελή τμήματα λειτουργίας της Επιτροπής Ανταγωνισμού σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 11 του Ν. 703/1977 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει

Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 24.10.2005	Ερμηνευτική ανακοίνωση για την έννοια του δημοσίου συμφέροντος στη διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων
Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 2.3.2006	Σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας, οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 του Ν. 703/1977 (de minimis)
Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 12.5.2006	Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 9 του Ν. 703/1977
Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 15.2.2007	Κριτήρια ελέγχου και κρίσεως υποθέσεων

III. ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ Ε.Ε¹⁴⁶

1. ΠΡΩΤΟΤΥΠΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Άρθρα 101-109 ΣΛΕΕ

2. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ	ΠΕΛΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	ΛΗΞΗ ΙΣΧΥΟΣ
19/65	Εφαρμογή άρθρου 85 παρ. 3 ΕΚ (ήδη 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ) σε κατηγορίες συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

¹⁴⁶ Ο παρών πίνακας έχει μεταφερθεί αυτούσιος από Γ. Τριανταφυλλάκη, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 240-244.

2821/71	Εφαρμογή άρθρου 85 παρ. 3 ΕΚ (ήδη 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ) σε κατηγορίες συμφωνιών, αποφάσεων και εναρμονισμένων πρακτικών	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
2988/74	Παραγραφή δικαιώματος διώξεως και εκτελέσεως αποφάσεων στον τομέα του ανταγωνισμού	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
1534/91	Εφαρμογή άρθρου 85 παρ. 3 ΕΚ (ήδη 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ) σε κατηγορίες συμφωνιών, αποφάσεων και εναρμονισμένων πρακτικών στον τομέα των ασφαλίσεων	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
994/98	Οριζόντιες κρατικές ενισχύσεις	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
659/1999	Θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΚ (ήδη 108 ΣΛΕΕ)	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
1/2003	Εφαρμογή κανόνων ανταγωνισμού άρθρων 81-82 ΕΚ (ήδη 101-102 ΣΛΕΕ)	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
139/2004	Έλεγχος συγκεντρώσεων επιχειρήσεων	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
772/2004	Συμφωνίες μεταφοράς τεχνολογίας	30.4.2014
773/2004	Διεξαγωγή διαδικασιών δυνάμει των άρθρων 81-82 ΕΚ	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
802/2004	Εφαρμογή Κανονισμού 139/2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

794/2004	Εφαρμογή Κανονισμού 659/1999 για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΚ (ήδη 108 ΣΛΕΕ)	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
1998/2006	Κρατικές ενισχύσεις ήσσονος σημασίας	31.12.2013
800/2008	Γενικός Κανονισμός απαλλαγής κατά κατηγορία για ορισμένες κατηγορίες κρατικών ενισχύσεων	31.12.2013
169/2009	Σιδηροδρομικές, οδικές και εσωτερικές πλωτές μεταφορές	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
246/2009	Ναυτιλιακές εταιρίες τακτικών γραμμών (consortia)	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
487/2009	Συμφωνίες στον τομέα των αεροπορικών μεταφορών	ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
906/2009	Ναυτιλιακές εταιρίες τακτικών γραμμών (κοινοπραξίες)	25.4.2015
267/2010	Συμφωνίες στον τομέα των ασφαλίσεων	31.3.2017
330/2010	Κάθετες συμφωνίες	31.5.2022
461/2010	Κάθετες συμφωνίες αυτοκινητοβιομηχανίας	31.5.2023
1217/2010	Συμφωνίες έρευνας και ανάπτυξης	31.12.2022
1218/2010	Συμφωνίες εξειδίκευσης	31.12.2022

SOFT LAW

1997/C 372/03	Ορισμός σχετικής αγοράς

1998/C 9/03	Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15 παρ. 2 του Κανονισμού 17 και του άρθρου 65 παρ. 5 της συνθήκης ΕΚΑΧ
2001/C 368/07	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας, οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 81 παρ. 1 της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (de minimis)
2002/C 45/03	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (καρτέλ)
2002/ 03C 119/12	Ανακοίνωση της Επιτροπής για τον καθορισμό των εφαρμοστέων κανόνων για την αξιολόγηση παράνομης κρατικής ενίσχυσης
2004/C 31/	Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων
2004/C 101/02	Ανακοίνωση της Επιτροπής-Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης ΕΚ σε συμφωνίες μεταφοράς τεχνολογίας
2004/C 101/03	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη συνεργασία στο πλαίσιο του δικτύου των αρχών ανταγωνισμού
2004/C 101/04	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και των δικαστηρίων των κρατών μελών της ΕΕ κατά την εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΕΚ

2004/C 101/05	Ανακοίνωση της Επιτροπής περί χειρισμού των καταγγελιών από την Επιτροπή βάσει των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης ΕΚ
2004/C 101/06	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την ανεπίσημη καθοδήγηση ως προς καινοφανή ζητήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης ΕΚ σε μεμονωμένες περιπτώσεις (επιστολές καθοδήγησης)
2004/C 101/07	Ανακοίνωση της Επιτροπής Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης
2004/C 101/08	Ανακοίνωση της Επιτροπής-Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης
2005/C 56/02	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την παραπομπή υποθέσεων συγκέντρωσης
2005/C 56/03	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τους περιορισμούς που συνδέονται άμεσα με τις συγκεντρώσεις και είναι απαραίτητοι για την πραγματοποίησή τους
2005/C 56/04	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την απλοποιημένη διαδικασία για την εξέταση ορισμένων συγκεντρώσεων βάσει του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 του Συμβουλίου
2006/C 210/02	Κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατά την εφαρμογή του άρθρου 23 παρ. 2 σημείο α) του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003

2006/C 298/11	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε υποθέσεις συμπράξεων (καρτέλ)
2008/C 95/01	Κωδικοποιημένη ανακοίνωση της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας βάσει του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων
2008/C 167/01	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την διεξαγωγή διευθέτησης διαφορών ενόψει της έκδοσης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 7 και του άρθρου 23 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου σε περιπτώσεις συμπράξεων
2008/C 245/02	Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης ΕΚ στις υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών
2008/C 265/07	Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον Κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων
2009/C 45/02	Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 82 της Συνθήκης ΕΚ σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις
2009/C 85/01	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων από τα εθνικά δικαστήρια

2009/C 136/03	Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με απλοποιημένη διαδικασία για την εξέταση ορισμένων κατηγοριών κρατικών ενισχύσεων
2010/C 82/02	Ανακοίνωση της Επιτροπής για την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών στον τομέα των ασφαλίσεων
2010/C 130/01	Κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς
2010/C 138/05	Συμπληρωματικές κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τους κάθετους περιορισμούς σε συμφωνίες για την πώληση και επισκευή αυτοκινήτων οχημάτων και για τη διανομή ανταλλακτικών αυτοκινήτων οχημάτων
2011/C11/01	Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας